

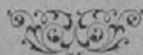

RIMSKI KATOLIK

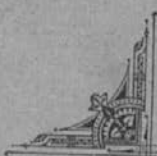
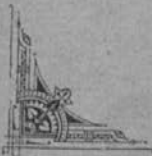
PETI TEČAJ

II. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1893

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gld.

Na znanje.

Gospode naročnike, kateri niso še plačali naročnine, prosimo vljudno, naj bi to kmalu storili.

Naročnina naj se pošilja ne nam, ampak edino vpravnistvu „Rimskega Katolika“: Hilarijanska tiskarna v Gorici. Le kdor dobiva list od Katoliške bukvarne v Ljubljani, naj tudi nji naročnino pošlje.

Oznanil, inseratov in kar je enakega, ne sprejemamo.

Kar se tiče novo izišlih knjig, mi ne ocenjamo negotiste, katere se nam zde večega pomena za naše slovstvo in sploh za duševni razvoj narodov. To moramo opomniti, ker se nam je od več strani ali poklonilo ali v oceno poslalo raznih proizvodov; ako kdo ne najde v listu ocene poslanega nam dela, naj nam odpusti, ker naš list ni v prvi vrsti slovstven, tako da bi moral Slovencem prinašati poročila in ocene vseh del, katera izidejo.

Slovenski tednik v Gorici je nedavno zatrobil v svet, da z listom nam gre strašansko slabo. To pa ni res — ampak ravno nasprotno. Mi tiskamo 450 proizvodov več nego smo jih lani, in s tem primeroma se je tudi število naročnikov povišalo.

Pa tudi število naših sotrudnikov ne pojema. Akoravno so nekateri gospodje — brez zamere — precej nestanovitni in se jih mora vedno drezati, ako se hoče kaj od njih, vendar tudi novi sotrudniki se nam oglašajo ne le po slovenskem, ampak tudi po slovanskem svetu.

Naš list, akoravno „katolik“ in „rimski“ katolik, je vendar mej vsemi slovenskimi listi najbolj slovanski.

Malo ne eno tretjino pričujočega zvezka zavzema zgodovinski spis: Bolgarija in Rim. Razprava, ki izvira iz peresa še mladega pisatelja, se bo nadaljevala. Menimo, da vstrežemo vsem omikanim Slovencem, ako jim počasi pojasnimo vsa važnejša poglavja iz zgodovine vseh slovanskih plemen; kajti „Slovanski Svet“ je vse pojme o slovanskem svetu zmedel in doslej malo ali nič pravega povedal.

Priporočamo tudi za prihodnje vsem blagim prijateljem in somišljenikom list v podporo in v razširjenje mej daljne kroge; pa tudi naših mladih pisateljev naj ne zabijo.

Vojskujoče sile v devetnajstem veku.

Naturalistično obožavanje človeka — propade v materijalizem.

Naturalizem precenjuje naravne moči v človeku in ga radi tega odteguje vsakateremu čeznaravnemu vplivanju. Naturalizem je od človeka pahnil Boga-odrešenika in njegovo milost; a kmalu se je oddaljil tudi od Bogastvarnika in ohranjevalca sveta. Poslednje se je zgodilo po teizmu. Od teizma do panteizma je bil le en korak; in ta se je storil: teizem se je prelevil v panteizem, kateri boga istoveti sè svetom. V panteizmu je obožavanje človeka, katero se je pričelo z naturalizmom, dospelo do vrhunca; kajti moderni panteizem smatra človeka za najviši pojav božanstva samega, katero v človeku misli, hoče, dela, trpi. Človek, v posameznih individuih, je pričujoče božanstvo.

Po dveh glavnih zmožnostih človeškega duha, razumu in volji, se je panteizem različil na dvoje: v absolutni idealizem, ki stavi vso realnost v misel, pa v pesimizem, kateremu je vsa in edina realnost hotenje oziroma trpljenje. Prvi zistem se izraža najtočnejše v Hegelovem „logičnem pojmu“, drugi v Schopenhauerjevi „pravolji“. Hegel je določil pojem, ki si ga po abstrakciji naslanjemo, pojem države, kot „pričujočega boga“! Više se pač ne more gnati človekova samoobožba. Potemtakem je človekovo mišljenje ne le najviše sodilo resnice, ampak absolutna resnica sama, in sicer vso realnost stvarjajoča resnica!

Panteistična teorija je vplivala na vse, kar se imenuje človeško. Znanost se je oklicala za absolutno, odvezala se od katerihkoli zakonov in ozirov; umetnost se je izvzela od verskih in npravstvenih postav, češ, ona je sama sebi namen; v politiki se je začel zagovarjati in dejanski vpotrebljati nauk o državni absolutnosti, kateri se morajo posamezniki, kot popolnoma brezpravni, brezpogojno pokoriti.

Kdor se povišuje, bo ponižan — to je eden temeljnih zakonov Božje pravice; in zakon ta velja tudi za devetnajsti vek. Za idealističnim panteizmom je nastopil materijalizem. V panteizmu se je človek prevzel do božanstva, v materijalizmu se je ponižal do živalstva. Materijalizem znanstveno dokazuje, da v vesolstvu biva le materija, in človek je le slučajna tvorba njenega presnavljanja. Realno je edino to, kar s čuti zaznavamo. Ta je temeljni stavek vseh raznih materijalističnih zistem.

Materijalistično naziranje je zavladalo v vseh strokah človeškega delovanja. V znanosti so izgubile metafizika, filozofija in druge idealne vede skoro vso veljavo; mej predmeti, ki se predavajo na srednjih in višjih šolah, se bodo realije kmalu smatrale za edino prave vednostne stroke, v tem ko se je verstvo ali vže izbrisalo iz vrste šolskih predmetov ali pa se stavi na zadnje mesto kot brezpotrebno, kot tako, ki zavira pravo omiko in napredek! Iz umetnosti se je izobčil idealizem, zavladal je realizem. V mejnarodni politiki je obveljal glasoviti princip „dovršenega dejanja“, to je z drugimi besedami „pravo močnejše pesti“; za državno politiko je kriterij prava večina glasov; vsa moč in oblast obstoji v številu gmotnih sil. Ne kar določuje volja večnega Boga, je pravo, postavno, ampak kar dožene surova ljudska sila, ki se javlja od zdolej navzgor; pravo revolucije je nedotakljivo, sveto!

Razširjajoče se gospodstvo podlega materijalizma se pa najbolj kaže v prevdarjenem, zistematičnem zapeljavanji mladine k razuzdanemu življenju in razkošnemu vživanju, v okuževanju ljudstva z materijalističnimi spisi, z vmazanimi predstavami in razveseljevanji. Z vsemi sredstvi, ki se dajo izmisliti, se dramijo divje strasti, da se ljudstvo zapeljuje v greh in tako dozarja za brezbožne materijalistične nauke. Hoče se zvijačno človeka zvleči v blato, v snov, da se v njej poduši vse duševno življenje, da se z njo popolnoma zenači on, ki je stvarjen po podobi Božji!

Pa Bog, kateri se po svoji cerkvi bojuje z nasprotnimi silami, streti hoče glavo tudi materijalizmu. V tem boji voditeljica ima biti ista Mati Božja, katera je „vničila vse krive nauke po celem svetu“, katere brezmadežno Spočetje je

cerkvi bojno geslo tudi proti naturalizmu. Kaker se je vže dogmatično določilo brezmadežno Spočetje, tako se cerkev pripravlja za določbo Marijinega vnebovzetja. Telesno vstajenje in vnebovzetje Marijino je najkonkretniša, najtočniša obsodba materijalističskih nauk. Materijalizem uči, da je človek gola žival in kot takega je konec njegov v materiji, katera po naravnem zakonu teži proti središču zemlje. Vstajenje iz zemlje in povzdig proti nebu mora toraj biti včinek nadmaterijalnih močij, katerih bivanje materijalizem trdovratno taji. Dalje je vstajenje oživiljenje i s t e g a telesa, katero je človek imel v zemeljskem bivanju; vstajenje potemtakem je nemogoče brez duhovne duše, katera je prava forma telesa. Fakt vstajenja je torej dejanstveno konstatovanje duhovnosti in nevmrljivosti človeške duše kot forme telesa. Vse te točke so pa dijametralno nasprotno temeljnim naukom materijalističskim.

Vprašanje o vnebovzetji Marijnem pa o duši človeški kot formi telesa se vže dalje časa razpravlja in razglablja mej katoliškimi učenjaki; in tudi cerkev je vže večkrat nedvomno pokazala, da se nagiblje k dogmatični določbi teh dveh stavkov. Vže v zadnjem občem cerkvenem zboru, v Vatikanskem, je imelo dotično razpravljanje priti na dnevni red, da bi se obe resnici dogmatično določili; to bi se bilo tudi najbrže zgodilo, da bi se zbor nadaljeval. Nad dve sto škofov iz raznih krajev je zboru predložilo prošnjo, na bi se dogmatično oklicalo Marijino vnebovzetje. V eni teh prošenj se navajajo tudi razlogi, radi katerih bi bila ta določitev našim časom primerna. Pišejo pa škofje mej drugim tako: „Ta prijetna določba bi bila očitna potrditev verskega člena: verujem vstajenje mesa. S tem očitnim činom bi se o b s o d i l m a t e r i j a l i z e m pa indiferentizem, dve kugi, kateri dandanes razsajate. Cerkev bi namreč onim, ki so pogreznjeni v smrtno spanje, kaker s trombo klicala: Kvišku srca!“ V drugi prošnji se izraža upanje, da bode bl. Devica, katera je kači z deviško nogo strla glavo, ako se ji izkaže ta čast, obrnila v nas svoje milostne oči, da se bodo pogubljive zmote, ki se dandanes šopirijo, posebno racijonalizem in m a t e r i j a l i z e m, kaker pluskajoči valovi razbile, in se bodo ostudni grehi, ki kaker Noemi zemljo povsod omade-

žujejo, pregnali. Isto tako se je v vatikanskem konciliju razpravljalo vprašanje o duši kot formi človeškega telesa, to pa z namenom, da bi se tudi ta stavek končno in formalno dogmatično določil.

Cerkev določuje verske resnice, ne le da jih kristijanom predloži v verovanje, ampak tudi da zbudi v duhovih pozornost in zanimanje za nje. Določene resnice se začnejo razlagati, pojasnjevati in na razne načine vpotrebati na razmere življenske. S tem prisije od dogne krščanskemu ljudstvu nova luč, ki mu kaže, kako misliti, delati in živeti. Kaker je pa resnica nasprotna zmoti, tako se tudi po vpotrebljanji določene dogme na dejanske razmere življenje krščanskega ljudstva jame odtegovati vplivanju nasprotne zmote in iz nje izvajanih praktičnih posledic. Dogmatična določitev vnebovzetja Marijinega in z njo stvarno zvezane resnice o duši kot formi telesa bi katoliško ljudstvo zdramila ter njegov pogled od materije obrnila proti nebesom, bi mu oživila misel o visoki dostojnosti krščanskega poklica in neprecenljivi sreči čeznaravnega življenja. Premišljevanje teh resnic bi očiščevalno, blažilno vplivalo na нрав krščanskega ljudstva in bi vanje vcepila kali idealnišega teženja. Pred vsem bi se pa lepe umetnije povzorile in povspele do najviše popolnosti. V vnebovzetji Matere Božje bi se umetniškemu umu predložil najdovršeniši, najvzorniši umotvor Božje vsegamogočnosti in modrosti, iz te dogme bi umetnost ne le zajemala najbolj vzvišenih idealov, ampak vsosvršila bi se ob enem tudi po obliki; kajti ravno iz telesa ožarjenega in poveličanega v svitu čeznaravne glorie najpopolnše odsvita v čutni obliki čeznaravna lepota. Neizmerne važnosti za umetnost je pa tudi resnica, da je duša forma telesa; ako se umetnost, kateri je in ostane telo človeško glavni vzorec oblikovanja, drži te resnice, se nikdar ne bo mogla odpovedati idealizmu, kaker se je odpovedala v novejšem tako zvanem realizmu, ki je prav za prav materijalizem prenesen na polje umetnosti. Umetnost bi se tako izvlekla iz blata materijalističnega realizma ter jela spet služiti svojemu smotru: človeka povzdigati in blažiti.

Dvoja internacijonala -- katoliška in antikatoliška.

Kdor opazuje duševno gibanje mej evropskimi narodi od francoske revolucije naprej, mu ni težko zapaziti, kako se duševne sile čedalje bolj spajajo v skupno, po enem smotru organizujoče se delovanje. To spajanje se pa spet vrši po nekem razspajanju mej seboj sovražnih sil na dvojno stran: na katoliško in protikatoliško. Zdi se, kaker bi se od dne bolj izpolnjevale Kristusove besede: Kdor ni z menoj, je proti meni. Da, božja moč teh besed sile razdružuje, kaker jih na drugi strani združuje.

Združevanje in organizovanje Bogu sovražnih sil se vrši pod zastavo masonstva. Masonstvo je negacija vsega pozitivnega in dobrega, vsega božjega; ker se je pa Bog razodel v krščanstvu, si masonstvo asimiluje vsa razna naziranja, bodisi verska, bodisi filozofična, katera kakerkoli protivijo krščanstvu. Krščanstvo pravo in čisto, se pa hrani edino v katoliški cerkvi, ona sama nima v sebi nič od negacije, nič protikristijanskega; zatoorej se pa masonstvo obrača končno le proti katoliški cerkvi.

To spajanje protikatoliških sil zadnje dobe kaj naglo napreduje in se javlja v vedno širših krogih. Znano je, da so se začela skrivna društva, ki so nekdaj v posameznih narodih in deželah vsako zase delovala v dosego svojega posebnega smotra, mej sabo zbližavati in se postavljati na tla vseobčega programa z istim končnim smotrom, za katerim imajo vsi masoni vseh dežel, vseh narodov, sè združenimi silami težiti. Ta smoter je vničenje katoliške cerkve, z njo vsakega pozitivnega verstva in na njegovem principu slonečega socialnega reda. Nalogo združevanja vseh protikršćanskih sil je prevzela „internacijonala“.

Novejša zgodovina nam jasno kaže napredujoče spajanje, rastočo kompaktnost proti krščanstvu in socialnemu redu tajno rijočih moči. To se razvidi več ali manj iz vseh revolucij in znamenitih političnih pojavov. Revolucija l. 1789 je bila omejena na Francijo, dasiravno je preplavila malo ne celo Evropo. Revolucija l. 1848 je vže skoro da ne plošno evropska in kaže očitno, da jo je po vseh deželah vodila ista

skrivna roka po istem enotnem načrtu. Akoravno se je poskus l. 1848 ponesrečil, vendar masoni niso nikaker odstopili od svojega programa, ampak se vstrajno trudijo, da bi vedno ožiše mej sabo sklenili antikristijanske sile. Socijalist Marx je l. 1872 na kongresu v Hagi, omenivši pariško komuno od l. 1871, javno izgovoril te besede: *Revolucija mora biti solidarna*, in mi najdemo velik vzgled na komuni pariški, katera je padla, ker ni v vseh prestolnih mestih, v Berlinu, v Madridu itd. ob istem času izbruhnilo veliko revolucijsko gibanje, ki je bilo v zvezi s silovitim vporom pariškega proletarijata. Te besede nekako izražajo oporoko, ki jo je vmirajoča pariška komuna zapustila internacijonali za bodoče revolucije.

Niti italijanske revolucije, ki je prevrgla prestole legitimnih vladarjev in cerkev oropala svetne države, so se stakale v Londonu, držala jih je framasonska roka Palmerstonova; iz Londona so bile speljane niti v Pariz, kjer jih je Napoleon, prijatelj masonom, in sam mason, spletal; a kar se je v Parizu splelo, prihajalo je na svitlo v Turinu. Internacijonalna propaganda javlja se vže tudi mej Slovani. Odkod pač tolika simpatija in mejsebojno obiskovanje, bratsko poljubovanje českih in francoskih pa francoskih in českih „sokolov“ pod vodstvom znanih masonov? Pa isti francoski Čehi spleli so niti vže do Slovenskega, niti, katere sicer vidimo, a še ne vemo, kje se shajajo. Povdarja se solidarnost mej vsemi Slovani, a to od ljudi, kateri papeža, škofo in cerkev obrekujejo, sovražijo, od ljudi, katerim so Husove herezije pristno krščanstvo! In v to internacijonalno mrežo, v imenu Slovanstva, bi se rado vjelo tudi naše dijaštvo in — seveda, kdo je pa vstani živeti brez njih — celo naše Eve in Marice! Najbliži naši bratje Hrvatje, oni, slavno „antemurale christianitatis“, se dandanes vže ponasajo z javno framasonsko ložo. „Katolički list“ 1893 broj 13. piše: „U prošli ponedjeljak, dne 27. t. mj., javiše „Narodne Novine“ i „Agramer Zeitung“, da je peštanska glavna skupština *symboličke velike lože* četirima novim ložama dala dozvolu da rade, medju njima zagrebačkoj loži „Hrvatska Vila“, čiji su poslanici pozdravljeni

burnimi izjavami simpatije.“ Vse, vse se ima spraviti pod komando najvišega framasonskega generala, ki kraljuje tam v nevidni temi v imenu tistega, ki je nasprotnik Božji od začetka. In vsa ta vojska združiti, organizovati se ima za odločilen boj, boj na smrt proti — katoliški cerkvi.

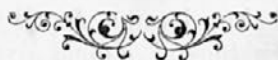
Toda združenim sovražnim silam hoče tudi Bog nasproti postaviti združeno vojsko vseh dobrih. Internacijonala masonska izzivlje na drugi strani internacijonalo katoliško. Ta internacijonala se pa snuje v katoliški cerkvi. Res sicer, da je Kristusova cerkev vže po bistvu in poklicu društvo internacijonalno, vendar se prav v naših časih ta njeni znak posebno pojavlja, katoličane vseh krajev in vseh narodov čedalje bolj prešinja zavest celoskupnosti in bratimstva. To se pa godi posebno vsled vedno tesnejšega oklepanja katoliških narodov okol rimskega papeža. Papeštvo je vez katoliške edinosti, ono je živo središče katoliškega organizma. Čim tesnejše se udje sklepajo sè središčem, tem krepkeji je celi organizem. Bili so časi, žalostni časi za katoliško cerkev, ko je bila vez katoliške edinosti močno rušena, ker ponižana, zaničevana je bila rimska stolica. Febronijanizem, jožefinizem, galikanizem, janzenizem, vsi enako sovražni papeški oblasti, so cerkev Kristusovo razcepljali in katoliške narode pritirali skoro do razkola. Pa Bog je ponižano papeštvo povzdignil in oslavil, in s tem svojo cerkev zedinil, oživil. Vsoda rimskega papeštva je vsoda njega Božjega ustanovitelja, kateri je sam o sebi prerokoval: In jaz, ko bom povzdignjen, bom vse nase povlekel. To povzdignenje je bilo njegovo ponižanje, katero je pretrpel na sramotnem križi. Tudi papeštvo je moderni cezaropapizem v zvezi z brezverskimi enciklopedisti pribil na križ in je izpostavil v posmeh, v zaničevanje. Toda ravno to ponižanje je obudilo v katoliških narodih sočutje, ljubezen, vdanost do rimskega papeža. In ta ljubezen je rastla tem bolj, čim bolj so sovragi papežu odtrgavali provincijo za provincijo, čim bolj so ga sramotili in obrekovali ljuti nasprotniki; prirasla je pa do vrhunca, ko so papeža, oropanega vse posvetne oblasti, kot jetnika zaprli v Vatikan. Kdo bi ne občudoval Božje previdnosti! Komaj dva meseca prej ko je vdarila revolucijska druhal v Rim, da bi ga kot zadnji plen vgrabila papežu in s tem, kaker so si brezbožniki obetali,

prizadela rimskemu papeštvu smrtni vdarec, dva meseca prej, smo rekli, je katoliška cerkev po svojih škofih na vatican-skem koncilu rimskemu papežu slovesno določila najčastniši privilegij, ki mu ga je Bog podelil — njegovo nezmotljivost. A ravno z dogmatično določitvijo papeževe nezmotljivosti se je nerušljivo zapečatila krščanska edinost. Od tiste dobe se je katoliški organizem čudovito pomladil in okrepil. posebno se je pa na novo i v škofih i v ljudstvu obudila zavest, da so narodi katoliški sinovi rimskega papeža, da je rimska cerkev mati vseh družih cerkva. Od tedaj raste češčenje do rimske stolice, od tedaj narod za narodom tekmuje, kako bi bolj izkazal svojo vdanost rimskemu papežu. Dokaz rastočemu češčenju so resnično katoliška romanja k sv. očetu in izrazi vdanosti.

Da, vojska katoliška, po sovražnih zvijačah dolgo ločena od najvišega vojskovodje, mej seboj razdvojena, ta vojska se zbira sè vseh strani pod zastavo rimskega papeža. Iz Rima izhajajo bodisi v nagovorih bodisi v okrožnicah od vojskovodje navodila, kako se ima vojska organizovati in razvrstiti, dokler se od enega konca sveta do drugega ne združi v neprodorno vojskino četo, proti kateri se bodo zaman zaganjale sovražne sile.

Da, v Rim, kjer ponosno pred vsem svetom vihra od Boga zasajena zastava katoliške edinosti, v Rim se ozirajmo nepremično ter z vernim srcem sprejemajmo od tam vse opomine in migljeje. Beseda rimskega papeža bodi nam drugi evangelij, ki ga natančno razlagajmo in vestno v dejanje speljujemo, ker karkoli dandanes delamo ali trpimo ločeni vsaksebi, ločeni od Rima, se izgubi in zapade v plen našim nasprotnikom. Kdor v naših časih ne zbira s škofi in s papežem, raztresa; in kdor ni z Rimom, je proti njemu, je proti Kristusu!

Dr. Mahnič.

1793 < 1893 < 1993.

Kaj naj pomenijo gole številke v gostobesednem listu? No, saj pravijo učeni ljudje našega veka, da „številke govorijo“, zakaj bi pač nam ne govorile, če prav nimamo polnih rokavov števil in imen po pravilih „strogo znanstvenega raziskavanja“? Menimo pa — in ta je nam poglavitna stvar — da smo številke in druga znamenja prav postavili, da ne bi nam mogel nikedo popravljati, kaj? Ali ni 1893 > 1793, in 1993 > 1893? Gotovo in pa še za koliko! To pa je nam poglavitno.

Kaj pa je ono poglavitno, ki nam sili izpod čela? Išči-mo. Od treh zapisanih količin poznamo eno samo, drugi dve pa sti nam naznani. Leta 1793 nas ni še bilo . . . ; leta 1993 pa tudi gotovo ne včakamo, če bi tudi narodno-napredni gospodje na kolenih za nas Boga molili. Dobra znanka pa nam je letnica naših živih dni: 1893, katera e-dina nam govori.

Leto 1893 je za katoliško cerkev veselo, slovesno, sve-to leto. Ni nam doneslo miru, ker cerkev nikoli ne sleče vojne obleke, ko jo je Kristus nadel rekoč: Na vojsko! Ali poseben in zares pomenljiv dogodek je pobudil in včvrstil katoličane vesoljnega sveta. Vsi smo začutili, da smo ko en mož z Levom XIII, ki slavi petdesetletnico apostolske službe sebi in cerkvi na čast.

Slavje velja najprej Njemu, ki nosi najteže breme.

Sladki spomini o prestanih trudih in žrtvah lepšajo Mu večerno zarjo; veseli glasovi zvenijo Mu ko vbrano petje od vseh strani sveta. Ali Njegovo oko je prebistro, Njegovo uho je pretanko, da ne bi spoznal, da je to radostno slavje praznik vsega krščanskega ljudstva, ki slavi Njegovo in svojo rešitev iz železnih okov državnega samodrštva, vsta-jenje iz groba neskrbnosti in lenivosti, prenovljenje in oči-ščenje od greha, razsvitljenje iz zmot krivih nauk: pro-šlega stoletja. Ni to slavje zahvalnica samo za petde-set let, to je zahvalnica za sto let katoliške cerkve, pa bodi tudi goreča molitev za drugih sto let naprej! Prošlo stoletje

je bilo stoletje razporov in razkolov. Dvigali so se narodje proti narodom, stanovi proti stanovom, ljudstvo proti duhovščini, škofje proti papežu, in to v naukih in dejanjih. Zdaj pa, po enem stoletju razpora, slavimo zložni Leva XIII, zraven pa se spominamo žalostnih dni Klementa XIV Pija VI. . . . Pija VII. . . . Leva XII, Pija VIII, Gregorija XVI, Pija IX Oj stoletje britkega trpljenja, stoletje onemoglosti katoliške moči, ali po božjem vsmiljenji je bilo stoletje čiščenja in izločivanja nezdravih in otrovnih snovi.

Sčistili so se naj prej temeljni nauki o resnici, o pravici, o lepem. Sčistilo se je pa tudi krščanko življenje Kristusovega krdelica. Ni še vse jasno, ni še vse čisto, ali jasni se povsod, čisti se kri krščanskega življenja.

Sčistili so se nauki o resnici.

Leta 1793 je vladal v zatišji modroslovja in bogoslovja Kant. Mož, ki je z vso silo majal stebre katoliške vere, je bil nezmoten učitelj malo ne v celi Evropi. Zastarela je stara krščanska filozofija, da so jo povsod vže nečastno omenjali in smešili. Niti v bogoslovnih ni bila na dobrem glasu. Možje krščanski, ki so hoteli veljati za filozofe, iskali so resnice pri Kantu, Hegelju, Schellingu, Fichteju. Zabreli pa so v tako očitne zmote, da so se verni odvrčali od filozofije, češ: filozofija in krščanstvo sta nasprotni stvari. Filozofija je grob sv. vere. Proč ž njo! —

Še leta 1832 je vprašal H. Pabst nemške rojake: „Gibt es eine Philosophie des Christenthums?“

Na eni strani je prevladalo mnenje krščanskega srca, da ni najti filozofije, ki bi začeni od osnovnih prvin učila in dokazala resnico sv. vere. „Nauk o Bogu je od Boga, ne iščite dokazov, katerih ni. Kdor ga ne čuti, njemu ni pomagati. Prazna je tedaj ontologija, zastarela je metafizika, ne mučimo se z naravnim bogoslovjem!“ Kant je zmagal. Najodličniši katoliški mislitelji: Lammenais, Bautain, Bonnetty, Rosmini so mu vklonili glavo, čeprav so ohranili srce Kristusu in cerkvi!

Drugi pa so se pridno učili Kantove in Hegeljeve modrosti in po mučnem mišljenju so srečno vpodobili krščanski nauk v oblikah nove filozofije. Ko je bilo delo gotovo, niso sami vedeli, komu je podobno. Klicalo se jim je od

leve in desne sè sv. Pavlom: „Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam!“ Bili so pa tako zamišljeni, da niso slišali takih glasov, niti se dobro zavedeli, da so učeč se izgubili krščanstvo iz glave in srca!

Posledica je bila velika zmešnjava. Na vseučiliščih je vsaki profesor drugače učil, kaj pa še le po bogoslovnica! Bogoslovec, ki bi se bil bavil z modroslovjem, je izgubil zaupanje svojih odgojiteljev. V neki bogoslovnici je profesor dogmatike ob koncu tedna ali celo ob koncu meseca naročal slušateljem: „Kar sem Vam do zdaj razlagal, izbrišite.“ Čast možu, ki se je učil in iskal resnice! Fidem servavit. Učitelj in učenci so bili žrtva filozofske anarhije.

Kant je zmagal povsod!

S skrbno pazljivim očesom je gledala to početje Sv. stolica. Imela je pa na drugem polju preveč dela. Nje glas je bil oslabil pod Klementom XIV; Pija VI in Pija VII so davili posvetni mogotei, Gregorija XVI ni bilo slišati iz preglasnega ropota. Sicer pa je veljalo vse, kar je prihajalo iz Rima, za starokopitno in neznanstveno.

Tedaj je poslal Gospod cerkvi proroka, ki je vzel vevnico v roko in prevel zonasto žito. Imel je mnogo truda; nakopal si je polno neprijateljev, ki so mu vzdeli najgrših priimkov in so ga sovražili še v hladnem grobu. Ta mož je bil Pij IX! Kako čudna so pota božja! Pij IX, od narave ljubeznjiv in veder, da si je mahoma pridobil ljudstva — moral je sprejeti britki kelih trpljenja in sovraštva; ona roka, ki bi bila rada samo blagoslavljalala — morala je često vdarjati, da se je poznalo; one ljubke oči, od rojstva vedre in jasne, gledale so po sili pisano na levo in desno. Kdo se ne spomina besed Kristusovih sv. Petru: „Ko si bil mlajši, opasaval si se sam in hodil si, koder si hotel; ko se pa postaraš, boš stegal roke (na križu) in drugi te bodo opasovali in vodili, kamer ti nečeš.“ Zato pa ostane v večnem spominu ime Pija IX. Dokler se bode učil krščanski nauk, imenovalo se bode tudi ime nevstrašenega proroka, ki je očistil in prenovil krščansko znanstvo.

Delo Pijevo je prišlo v roke učenemu možu, ki je tam nadaljeval, kjer je Pij IX končal. Pija je bilo geslo: „N a z a j h krščanstvu, n a z a j k sv. Tomažu Akvi-

skemu, nazaj k Mariji, nazaj k cerkvi, nazaj v Rim; proč z brezversko učenostjo!“ Slišal je svet ta glas in — prestvarjena je bila veda krščanska. Poiskali so zopet starih, pozabljenih naučiteljev.

Kmalu so se začela pojavljati nova dela s pomenljivimi naslovi: „Philosophie der Vorzeit“, „Theologie der Vorzeit“, „Philosophia christiana cum antiqua et nova comparata“ i. t. d. Na tem temelju, kateri je Pij IX položil modroslovju in bogoslovju, stoji Leon XIII z novim geslom: „Naprej v krščanski vedi in umetnosti, naprej v krščanskem življenju!“

Kaj pa se je zgodilo z modrimi tega sveta? Evanuit cor illorum. Vbili so sami sebe. Pobjali so drug drugega in smešili se po učilnicah in knjigah, dekler so vlade in občinstvo plačavale troške. Pomikali so se dosledno iz zmote v zmoto, da so na zadnje z Schopenhauerjem in Hartmanom, z nihilisti in pozitivisti čisto zblazneli. Baš ta pojem ima izobraženi svet l. 1893 o onih filozofih, ki so bili l. 1793 tako ponosni in ošabni o svoji ceni. Za tega del pa se profesorjem ni na gimnazijih ni na vseučiliščih ne ljubi predavati filozofije, ker se jim druge fakultete smejejo. Ni ga morda človeka zdravega na umu, ki bi veroval, kar filozofi predavajo.

Zato pa, kdor ne mora po sili, ne hodi k njim v šolo. Kar je „pametnih“ profesorjev, menijo se tudi sami rajše v drugih „zanimivih“ tvarinah, negoli ob ontologiji in drugih „suhoparnih“ strokah.

Ohola in sv. evangelju sovražna znanost je ponižana, cerkev pa je danes l. 1893 mlada in čvrsta, polna sile in samozavesti, ko zdaj 1800 let nasproti stojikom in epikurejcem.

* * *

Sčistili so se nauki o pravu.

L. 1793 so imele države zavest, da so vsemogočne na svetu, da smejo z narodi, kar jim drago; da jim je cerkev sužna dekla. „Država je Bog.“ V teh besedah je zapisano bistvo pravnega liberalizma. — Poleg take države je bila

cerkev ničla, papež brez moči. Samo v spovednici še in ob smrtni postelji je veljal glas sv. cerkve. —

Pokopali so cerkveno pravo . . . Celo v bogoslovnica~~h~~ so učili, da ima država ius in sacra. Ni čudo, da so vladarji in njih ministri nosili glavo po koncu. Kaj je delal siloviti Napoleon s papežem, s škofi in duhovščino! Kaj so smeli vsi in povsod s katoliško cerkvijo leta 1793!

Minister Kaunitz ni papeža niti obiskal niti počastil, ko je prišel prosit in pregovarjat na Dunaj. Tedaj se je ponižal servus servorum Dei in šel sam k ministru, ki ga je sprejel z zavestjo, da ima pred seboj cerkovnika cerkve sv. Petra v Rimu!

V pogovoru z Jožefom II je Pij VI izjavil: da so nove naredbe nasprotne cerkvenemu nauku in življenju. Vladar pa je odgovoril: „Svetost! napišite, kar menite da ni cerkveno, in jaz predložim vso stvar mnenju in razsodbi svojih učenih bogoslovcev —.“ Ali ni res, da je 1793 < 1893?!

Leta 1893 je papež zopet oropan, ali vender je vladar, mogočen, svoboden vladar. Tresejo se vsi prestoli, majejo se krone — sv. Petra stolica stoji trdna ko prvi dan; njegovi kroni klanjajo se vse druge krone, narodje pa ga z navdušenjem pozdravljajo. Katoličani se zbirajo v obrambo cerkvenega prava, zbirajo se povsod, nobena dežela ne zaostaja. Povsod so zasnovana katoliška društva, politična in gospodarska, povsod se vzbuja novo življenje. Zaupanje do cerkve je vže zdaj veliko, pa narašča tudi ljubezen do sv. očeta, do dušnih pastirjev.

Narodje spoznavajo od dne do dne bolj, kedo jih ljubi, zato se bližajo zopet cerkvi in poslušajo nje glas. Celo nasprotniki spoštujejo cerkev, ono katoliško cerkev, koja so tako grdo črnili več ko eno stoletje. Kako mnenje so imeli krivoverci in razkolniki o katoliški cerkvi l. 1793 in kako spoštovanje in zaupanje imajo zdaj l. 1893! — Nasproti pa pojema zaupanje do vlad in narodnih zbornic, da, pojema tudi ljubezen do vladarjev. Narodje se sicer boje svojih mogotcev, ali nimajo se mnogo hvaliti, da jih narodje ljubijo. Nekedaj so se s tem ponašali vladarji samodržci in ljudovlade — ali koliko je še ostalo od onega ponosa

državnim gospodarjem bodisi v Petrogradu bodisi v Parizu? Izgubili so blagoslov od zgoraj, ker so se pregrešili nad cerkvijo!

Leta 1870. je Bog ponujal svojo milostno roko vladarjem — ali oni se niso zganila. Oropali so namestnika Kristusovega, defensores fidei pa so od daleč gledali, in pa pravijo, da je veliki trpin Pij IX. gredoč iz Kvirinala v Vatikan videl, da so se nekateri tudi — smijali Bog pa je sodil! Državni malik je ponižan. Njegovi svečenici se sicer mučijo okolo njega in vpijejo, da nas ušesa bole, ali ljudstvo izostaja V ozadju skriti pa stojijo socialisti s kijem v roci in čakajo trenutka, da ne bo ni redarjev ni orožnikov blizu — tedaj planejo izza ograje in malik pojde na kose. — Cerkev katoliška pa bo pravila svojim poznim rodovom: „Bili so nekedaj malikovavci, katerim se je reklo liberalci, njih maliku pa je bilo ime Država. Častiti so pa tudi tri polubogove, ki so so imenovali: Sila, Polt, Denar“.

* * *

Sčistili so se nazori o lepem.

Leta 1793 je prešinjal francoski materijalizem slovstva evropejskih narodov. V poeziji je od tedaj premagaval pesimizem in cinizem. Zdelo se je, da je umetelnost sama po sebi nekrščanska, da je duhovita poezija vedno brez okov krščanske morale. V plastiki je veljalo celo Canovi načelo, da je nagost lepa in spodobna. — Katoliški nazori so bili starokopitni; dušni pastirji so bili tesnosrčni ali celo brezsrčni ljudje, ki niso imeli ni „organa“ za poezijo t. j. za mehkužno ljubovanje, milovanje in obupovanje blaznih pesnikov. Kdo bi bil govoril o krščanski estetiki! Kje so bila tedaj katoliška učena društva, kje katoliške akademije, kje slovstvo krščansko! Še leta 1870. je pisal Stritar:

„Moramo očitno spoznati, da nam ni nikoli hotelo v glavo in nam zdaj noče, kako se more govoriti o paganskem ali kristijanskem znanstvu . . . Tako tudi ne umemo, kako se more govoriti o kristijanski estetiki. . . . Estetika, kaker druga znanstva, je čisto (sic) brez verskega značaja.“

Posvečenemu hramu večne lepote se bližajo z enako „svetim strahom“ z „golo glavo“, kristijan in pagan, katoličan in luteran, izraelit in mohamedan; pustite jih, ne delajte zdražbe med njimi, naj vsaj tukaj za trenotek pozabijo svoje nesrečne razpertije, naj čutijo, da so si bratje! — —

Kedor se ne more postaviti na to stališče, ker mu je previsoko, ta naj bi se raji pečal z drugimi reči!“

Αὐτός ἐφη!

Torej Kristus in njegova cerkev ima se pozabiti v posvečenem hramu „večne lepote“! Vprašam: Količ je zdaj na slovenskem krščanski mislečih mož, ki bi se svoje vere ne zavedali v svetišču lepe umetnosti?

Nazori so se sčistili!

* * *

Sčistilo se je krščansko življenje!

Liberalizem je zamoril cerkveno življenje, oskrnil devištvo in okužil lepe nravi narodov. Izgubljalo se je navdušenje za nebeško kraljestvo, za čeznaturno blaginjo, vtihnili je zvesta molitev. Toda, hvala Bogu, vže se prenavlja po vsem svetu osobje svetišču posvečeno v samostanih in v vinogradu Gospodovem. Vračajo se duhovniki in redovniki k starim pravilom, k pozabljenim vzorom krščanskega življenja. O naj nam bi poslal Gospod zopet Benediktov, Bernardov, Dominikov, Frančiškov . . . ! Slovenci, molimo vsaki dan, da nam naklonijo nebesa vsaj enega moža svetnika! Lepoznancev, politikov, pevcev, pisateljev, učiteljev, društev, časopisov vže imamo, ali od nikoder še ni svetnika, ki bi molil za nas, nimamo svetnika, ki bi nas navduševal in posvečeval. Molimo za mlade redovnike in bogoslovce, da se vsaj eden mej toliko njih vname ob ognju Srca Jezusovega, in posvečeno bo božje ime kaker v nebesih tako v celi Sloveniji.

Koliker bolj se pa prenovi in posveti cerkveno osobje, toliko bolj se sčisti ljudsko življenje. Naj nas ne plaši smrad, ki nam puhti iz liberalne mlake. Ne bo nas zadušil zli duh, ker vedno lepše duhti dobri duh Kristusov iz njegovega mističnega telesa. Christi bonus odor sumus. — Nad nesnažno mlako, ki je ogrdila in oblatila nesrečni rod, vzšla

je brezmadežna, prečista, presvitla zora, okrašena sè sončnim svitom, ovenčana z dvanajsterimi zvezdami, stoječa v mesečnem siju: blažena Devica Marija!

Čisti se krščansko življenje.

* * *

Jasno je, za koliko je $1893 > 1793$. Če prav je bilo prošlo stoletje polno razkolov in prepиров, našlo si je vendar načelo edinosti, katerega se ni nobeno stoletje toliko zavedalo, ko to, ki ravno zdaj poteka. To načelo katoliške edinosti je proglašena nezmotnost rimske stolice. Ni se več bati razkolov, ni se več bati razporov mej duhovščino in papežem, marveč se je nadejati večje edinosti in zložnosti. Podloga edinosti je postavljena, raztreseni sinovi se polagoma zbirajo okolo Kristusove skale. Niso se še vsi zbrali, niso še vsi zložni, imajo še mnogo prepиров mej seboj idoč v Rim, toda razkosati in razdružiti se ne dajo nobeni sili pod solncem. S to zavestjo hodijo letos narodje v Rim, s to zavestjo kličejo Levu XIII: Slava! Ta zavest katoliške edinosti in vzajemnosti je pomladni cvet, ki se je ravno kar razpihnul iz bodečega trnja stoletnega trpljenja. Božje oko čuvaj ta cvet, angeljei naj bdijo pri njem, da ga sveta viharji ne zamorijo, božje solnce naj mu sije, da obrodí v bodočem stoletju stoteren sad. To je naše vtemeľjeno, veselo upanje leta 1893, da se kmalu začne stoletje zbiranja in sporazumenja, stoletje vzajemnosti in zložnosti, stoletje čistih nauk in novega življenja. Ni nam sicer dano vgleđati, kaj je Bog pripravil svoji cerkvi leta 1993, ali upati smemo lepih in srečnih dni. Narodje jo bodo poslušali in ljubili, vrnejo se jej razkolniki in krivoverci, države je ne bodo več davile, duhovščina bode enodušna s Petrom.

Leta 1993 bomo mi vže davno pozabljeni trohneli v grobu. Zapustili bomo eno željo: $1893 < 1993$. Naši spisi, ki so zdajnemu svetu preostri in precerkveni, ležali bodo založeni v prahu kake bogoslovske knjižnice brez števí. Najde jih morebiti kak veleučeni in pokaže svojim vrstnikom. Smijali se bodo naši malovernosti in tesnosrčnosti, naši mlačnosti in neodločnosti, našemu starokopitnemu polovičarstvu.

„Ali so vedeli ti ljudje, kaj je svobodna cerkev Kristusova?“ čudili se bodo in zopet založili za 100 let „R. K.“ Ali tudi nam bo trhlo srce zaigralo od veselja, da je vzrastel cerkvi nov rod, poln katoliške zavesti, odločen in nevstrašen, čvrste postave in čistih rok, pravoslaven in enodušen, resnično vzgojen na Srcu Jezusovem.

1993 > 1893 > 1793.

Dr. J. Pavlica.

David Friderik Strauss.

V nebesa, si rekel v svojem srcu,
čem se vspeti, nad zvezde Božje dvigniti
svoj tron čem popeti se
do višav oblakov in biti Najvišemu
enak. Toda v pekel si vržen, v najglobokejši
prepád.

Izaija XIV, 13—15.

Vvod.

D. Fr. Strauss! Nesrečno, osodepolno ime! Pred par stoletji od tisoč in tisoč ust tako slavljen, a danes skoro vže pozabljen! Koliko zlega, koliko vrišča in prepira, koliko graje in hvale so vzbudila dela tega nemškega kritika, odkar je bil obelodanil svoj prvi zloglasni slovstveni proizvod „Das Leben Jesu“, s katerim je hotel spodmakniti krščanstvu vso podlago! Hvalivci in nasprotniki Straussovi so tako hlastno segali po tej knjigi, da je bilo treba zaporedoma tiskati štiri izdaje obsežnega in drazega dela. Na Angleškem, na Francoskem in žalibog tudi na Českem in v Švici so prestave ali pa navlašč za ljudstvo predelane izdaje hotele osrečiti ljudi z novo nevero.

Koliko mladeničem je Straussovo „Življenje Jezusovo“ vzbudilo spečo kačo dvoma, da se je ovila okoli njih srca in jim pila mozeg življenja! Sam Bog večni ve, koliko kristijanov je paša Straussovih knjig ostrupila in jim zadala z večno smrtjo. Kako bi se bil pač vbranal na pol izobraženec spretni dijalektiki in ostri logiki, slepeči filozofiji, obsežni učenosti, lepi pisavi in frivolni ironiji Straussovega uma? Malo lajikov si je znalo rešiti Straussove vgovore, ovreči njegove navidezne dokaze; saj je bilo celo njegovim nasprotnikom težko odgovarjati na vsak vgovor, posebno zaradi pomanjkanja sočasnih zgodovinskih prič, in po-

ravnati navidezna nasprotstva evangelistov. Filistri, materijalisti sploh vsi prijatelji negacije in prekucije so ukali in slavili „razsvitljeni veleum“ Straussov, dobro vedoč, da je sè Straussovim predrznim početjem pala kocka, katera je obetala vničiti katoliško in protestantsko cerkev ter sploh vsako pozitivno vero. M. Luter, oče reformacije, je bil nasproti katoliški cerkvi proglasil načelo, da je sv. pismo edini vir razodenja božjega, in tako jasno, da ga sme vsak po svoji pameti razlagati. Z nezaslišano predrznostjo je Luter sam zavrgel nekatere svetopisemske knjige, ki so glasno in jasno nasprotovale njegovim zmotam. Po tri sto letih pa je Strauss protestantovsko načelo, ki se je pozneje razvilo v takozvano načelo „slobodnega raziskovanja“, dovel do skrajnosti, do absurdnosti.

Strauss je moral na podlagi svojega hegeljanskega panteizma zanikati vsak čudež kot nemogoč, torej je moral dosledno tudi sv. evangelije, ki te čudeže pripovedujejo, zavreči kot nepristne in neverojetne, še le pozneje (v II stoletji) poleg ljudskega sporočila spisane. Da bi to dokazal, je zbral v svojo orožnico vse pušice in strele, katere so nasprotniki krščanstva rabili v starih in novih časih, skoval tudi novo orožje, namreč svojo hipotezo, češ, da so sv. evangelij le zbirka bajek, ter je hotel z vso silo svojega uma in zle volje premagati trdnjavo sv. cerkve kar — v naskoku. Celo njegovo 37letno slovstveno delovanje je bilo naperjeno proti krščanski veri in njeni varuhinji — rimski cerkvi. Zato so ga njegovi sovrstniki in nasledniki imenovali „glavarja“ vseh nasprotnikov sv. cerkve, „Antikrista“. Zato ostane Straussovo ime na veke ožigosano v cerkv. zgodovini, hujše ko ime Julijana odpadnika.

Odkar so bila na Nemškem na svitlo prišla Samuela Reimarja († 1768) škandalozna fragmenta Wolfenbütteliana, katera je izdajal Lessing od l. 1774—78, je padla protestantska „biblijolatrija“, t. j. razumni protestantje niso več verovali v inspiracijo sv. pisma in čudeže v njem zapopadene, vendar so še vedno priznavali njegovo zgodovinsko vrednost. Učili so namreč, da so bili pisatelji sv. pisma sočasni dogodbam, o katerih pripovedujejo, torej verodostojni (fide digni), akoravno so naravnne dogodke po svoji slabi pameti zamenjavali za čudeže in je tako nazivali.

Strauss pa je šel dalje in je tajil tudi zgodovinsko vrednost in verojetnost sv. pisma, oziroma evangelijev.

Nasledniki so mu bili Tubinžani (mlajše šole) ali zastopniki bogoslovske šole pri Tubinškem vseučilišču, katerih oče je bil Ferd. Kristijan Baur (1792—1860) in kateri je, za Straussom idoč, hotel dokazati izvir, čas in tendenco posameznih svetopisemskih knjig. Strauss je bil le evangelije razglasil za bajke, na sv. Pavla liste, kateri so nekako zavirajoči kamni v Straussovi vodi, je bil popolnem pozabil. Trebalo je torej še De-

janja apostolska in sv. Pavla liste ovreči, da se tako vniči celi novi zakon. Kar je verski indiferentist Lessing zaželel pišoč: „Luter nas je osvobodil od jarma tradicije (ustnega sporočila), kdo nas bo osvobodil od še bolj neznosnega jarma pisma?“ — to sta vresničila Strauss in Baur. Sè svojim kritičnim nožem sta sv. pismo, edini protestantske vere vir, tako razrezala, da so nazadnje od celega sv. pisma ostale le še — platnice!

Do danes ni manjkalo „kritikov“, ki pobirajo stopinje za Straussom in Baurom ter samovoljno in brezmejno ravna jo sè sv. pismom, opiraje se samo na svoj zmotljivi razum. Straussovih načel se je navzel tudi glasoviti Francoz Ernest Renan ter je je vvel na Francosko. Ker pa je bilo Straussovo „Življenje Jezusovo“ preučeno in preobsežno, je E. Renan Straussove ideje zavil v prijetnišo, nekako poetično obleko, izbral lepše dele, nekaj predelal, nekaj dodal, ter je naslikavši svoji pripovedi živo zemljepisno in zgodovinsko ozadje, ljudskemu okusu bolj vgodil ko njegov mojster Strauss.

Vie de Jésus (Paris, 1863), tako se zove Renanovo delo, ki je imelo toliko uspeha, da je bilo v kratkem 11 izdaj potrebnih in da ga še dandanes čitajo v raznih jezikih napol izobraženi kot kak evangelij in žalibog celo — delavci. Tako velika je moč fraze!

Straussova hipoteza se je kmalu skazala kot na pesku zidan grad, ki se je brž razrušil pod težkimi vdarci katoliških in protestantskih teologov. K njenemu hitremu propadu so pomagali tudi Straussovi epigoni, ki so sè svojim radikalnim postopanjem in nesramnimi izgrediv svetu dejansko pokazali, kam vodi Straussova nevera. Tako n. pr. očita Bruno Bauer (ki je nazadnje postal socialista in prekucuh) Straussu, da ni konsekventen, češ, da niso prvi kristjani nevede osnovali evangelijskih mitov, ampak da so je evangelisti sami sleparski izmislili. Drugi hegeljanec Ludvik A. Feuerbach je izbleknil popolnoma materialistično načelo: sentio, ergo sum, samo čutno je resnično; homo homini Deus, človek je najvišje bitje in je to, kar je (der Mensch ist, was er isst); nebesa so izmišljena, družega ne ostaja, ko skrbeti za svoj trebuh ali, kaker radikalni Maks Stirner pravi: Med vsemi ljudmi sem jaz, katerega najbolj poznam in ljubim; jaz delam, kar hočem in kar mi dopade. (Max Stirner, Der Einzige u. sein Eigenthum, Leipzig 1845). Zloglasni Arnold Ruge, vrednik letopisa Hallische Jahrbücher, je dižeč se Straussovih načel razvil zastavo humanitarnega kozmopolitizma in mednarodne edinosti na polji demokracije. Tudi Strauss, ki je bil na koncu svojega življenja postal materialist, je materialistom Vogtu, Büchnerju, Moleschottu, Virchowu podajal roko k zvezi. A. Rugeju se zdi Kristus bajka, kaker je učil Strauss, in sicer pomenja boj med poletjem in zimo, boj svitlobe in teme. To je Kristusovo rojstvo in to je njegova

spomladna smrt!? Greha ni, Boga ni, nevmrjočnosti ni — tedaj popolen nihilizem! Tako je Straussovo seme kmalu pokazalo svoj strupeni sad: radikalizem, socijalizem, materijalizem, nihilizem. Dalje se pač ne more, ker onkraj nič zopet ni ničesar.

Straussova bajeslovska hipoteza je dandanes premagano stališče. Njegova dela se redko še citajo. K večjemu navaja Straussove trditve kak svetopisemski razlagavec ali hermeneut kot zgodovinski kuriozum ali pa da pokaže iz najnovejših epigrafiških najdeb, kako zelo se je motil Strauss. Straussova slava je trajala par desetletij, a ona, katero je hotel silovito vničati, sveta katoliška cerkev namreč, stoji pred nami zmagovalka, okrašana z novo lovoriko.

Ker pa vendar Straussova načela še žive v tubinški šoli in v Renanovih in drugih knjigah, in ker se v Slovincih ni še pisalo o teh možeh, katerih dela bi znala komu priti v roke, zatoorej hočemo vstreti želji I. slov. kat. shoda in gojiti krščansko apologetiko med Slovenci.

Najprej hočemo opisati 1. osebo Straussovo in njegovo slovstveno delovanje, potem 2. razložiti njegovo hipotezo o svetopisemskem bajeslovju ter jo 3. pobiti.

I. Straussovo življenje in slovstveno delovanje.

David Friderik Strauss je bil rojen 27. junija l. 1808. v mestecu Ludwigsburg na Virtemberskem, kjer je tudi vmrl 8. febr. 1874. l. Njegov oče je bil mal trgovec in veren protestant, trdno verujoč v Kristusa in njegovo odrešivno smrt. Njegova žena pa je pridno prebirala Zschokkejeve *Stunden der Andacht* in Kristusa smatrala le kot krepostnega in velemodrega človeka. Mladi David se je raji oklenil svoje racijonalistične matere, kateri je celo po njeni smrti posvetil delce *Zum Andenken an meine Mutter* (l. 1858.) Tedaj je bil Strauss vže od svojih starišev podedoval verski indiferentizem in racijonalizem.

V prvi dobi svojega življenja je bil Strauss še prelahko veren, celo babjeveren. Ko je študiral na vsučilišču v Tubingah, se je rad bavil s srednjeveško romantiko in mysticizmom, katera sta bila v onem času na dnevnem redu. Strauss je od mladih nog pesnikoval in ljubil poezijo. Ali do pravega pesnika mu je manjkalo fantazije, kar je tudi sam pripoznal, primerjaje se tiču noju, katerega ime je nosil. V študentovskih letih se je napajal najraje s Tieckovo muzo. Njegovo nagnjenje do mysticizma ga je kmalu spravilo v dotiko s teozofičnimi spisi Jakopa Böhmeja. Mistik Böhme je s svojim motnim dušnim očesom čudne reči v božanstvu zrl in tem domišljijam Böhmejevim je Strauss tako trdno veroval, kaker kak vernik veruje prerokom in aposteljem.

Tačas se je na Nemškem širil tudi magnetizem, vzbujen po Schellingovi filozofiji o prirodi. Govorilo se je povsod le o somnambulih (sanjehodcih), o vidcih (Seher), o sanjah, o predslutnjah, o galvanizmu, o magnetičnih pojavih in o mesmerizmu. V Tubinjah se je mnogo pripovedovalo o somnambulkah, katero je Justin Kerner, „čarodejec Weinsperški“, oslavil v delu: *Die Seherin von Prevorst*. Strauss gre obiskat to žensko, hčer nečega gozdarja, stanujočo pri J. Kernerju, ter položivši svojo roko v njeno izve, da je njegova vera tako trdna, da ne bo nikdar postal nevernik. Pozneje se je Strauss smejal temu prerokovanju, a tačas je veroval tako slepo v duhove in čudeže, da je vsakega imenoval pagana in Turka, ki mu ni hotel slediti v njegov začarani paradiž. Ali malo časa so trajale te poetično-mistične sanje Straussove; ko se je iz njih vzbudil, je sramujoč se svojega babjeverstva obrnil hrbet vsem čeznaravnim prikaznim.

Povod tej reakciji v duši Straussovi sta dala Schleiermacher in Hegel. „Pobožni“ Schleiermacher je skušal zediniti pobožnost in vero z destruktivno kritiko in panteizmom. Znana je njegova definicija o veri kot čutu odvisnosti (*Abhängigkeitsgefühl*). Razvijal in predeloval je na tej podlagi člene krščanske vere kot izraze krščanskega čustva. Njegov Kristus, s katerim bi se moral vsak najožje zediniti, je bil neki nramno popolen, pa omejen človek. Strauss je dobro vedel, da ni mogoče Schleiermacherjevega idealnega Krista pojmiti in ga identifikovati s zgodovinskim. Na tak način je Schleiermacherjev idealni Kristus vzel Straussu vero v zgodovinskega Kristusa. Schleiermacher tedaj ni mogel dati Straussu pozitivne vere, k večjemu mu je dal slab vzgled, kako je treba cerkvene dogme luščiti in prazniti, da jim ne ostane drugzega ko ime.

Ob vso vero pa je Straussa pripravil Hegeljev idealistični panteizem. Bistvo panteistične teorije obstoji v tem, da Bog in svet nista dve različni substanci, ampak samo ena. Po Hegeljevem nauku je prvo čisto bitje — logični pojem, ki pa je prazen, nedoločen, torej prazni nič. Ta logični pojem, ki je ob enem čisto mišljenje, se napolnjuje s tem, da se samega sebe določuje in zopet zanika. Po tem logičnem procesu bogati svoj prazni nič, tako nastane logična ideja, ki je Bog sam na sebi. Na to preide ideja v svet in se razloči v plemena, rodove in posamezne stvari (*genera, species et individua*). Iz tega stadija se vrača logična ideja zopet v se in se zave v človeškem duhu.¹⁾ Po tem takem je Bog vesoljni svet, celo človeštvo. Vse stvari so le razne, nebrojne oblike ene in iste vesoljne moči. Hegel celo trdi, da se njegova verska filozofija popolnoma stri-

¹⁾ Primeri Dr. Alb. Stöckl, *Lehrbuch der Philosophie*, Mainz 1876, I. Abthlg. str. 422.

nja s krščansko dogmatiko! Razložek je samo ta, da se poleg njegove filozofije Bog spozna po pojmu (ideje), v krščanski veri pa po podobi, po predstavljanji. Tako so n. pr. tri Božje osebe, katere si kristijani otročje predstavljajo, nazirane kot pojem. Hegeljeva logična ideja (Oče), ki se v Sinu samega sebe razsebuje in razločuje, ter v sv. Duhu pride do zavesti, da je ena in ista s svetom. Sv. Trojica torej ni nič drugega, ko logična ideja vračajoča se k sebi. Odrešenje sveta po Sinu Božjem zadržuje le misel, da je svet, akoravno razločen od logične ideje, vendar bistveno taisti ko ideja in se te istovetnosti (identitete) zave še le v človeku.

Kaker se iz tega kratkega posnetka Hegeljeve absolutne filozofije razvidi, se nemški filozof le igra s krščanskimi dogmami, podlagajoč jim popolnoma drugačen pomen. Takisto je pozneje delal njegov zvesti učenec — Strauss. Hlastno je čital Hegeljevo fenomenologijo, katero on imenuje abecedo vseh Hegeljevih del. Panteizem vodi dosledno do ateizma. Ni čuda, če po takih študijah Straussu ni ničesar več ostalo; zgubil je bil vero svoje mladosti, razkadil se je bil misticizem in mesto njih se je v Straussovo dušo vlegel Hegeljev mrzli panteizem, bolje rečeno — nihilizem.

Vendar je l. 1828. tekmeval za darilo, katero je tubinška katol. fakulteta bila razpisala za najboljši spis o vstajenji mrtvih. „Dokazal sem — tako je takrat pisal svojemu prijatelju Vischerja — s polno prepričevalnostjo poleg eksegeze in natorne filozofije vstajenje mrtvih ali dovršivši svoj zadnji stavek, sem sam videl, da ni bilo ene besede resnice na vsem tem.“¹⁾ Akoravno tedaj sam ni bil prepričan o vstajenji mrtvih, je vendar vložil to disertacijo in dobil zanjo darilo ex aequo kaker neki drugi katoliški študent. L. 1830. je končal svoje bogoslovne študije in je bil po tem nastavljen kot protestantski vikar v Kleiningersheimu blizu svoje domačije. Kaker rečeno, Strauss ni veroval ničesar več, vendar je pri vsem tem pridigal. Tako delajo protestantski pastori še dandanašnji. Ti smejo imeti drugačne, celo protikrščanske misli o verskih členih, smejo celo javno pisati proti krščanstvu, samo v cerkvi v tem zmislu pridigati, jim je od protestantskih konzistorijev prepovedano. Če bi katoliški duhovni tako delali, bi se jim zasluženo v obraz reklo, da so hinavci, ali protestantom kaj tacega očitati, bi bilo — zabranjevati vednost!

Strauss je znal svojo vest, če je imel še kaj, vpokojiti s Hegeljevo filozofijo. Pastor — tako je dejal — sme pridigati pod „podobo“ in si to razlaga sam pod „idejo“.

L. 1831. se poda Strauss v Berlin, da bi se osebno se-

¹⁾ Hausrath, D. Fr. Strauss u. die Theologie seiner Zeit 1876—1878. I. p. 46.

znanil se Schleiermacherjem in Hegeljem. Tu je študiral Schleiermacherjevo „Življenje Kristusovo“ in sklenil sam pisati slično knjigo, a po novem sistemu. Samo eno vprašanje ga je od tega še zadrževalo, namreč kako bi se dali razlagati evangelijski dogodki, da bi se vjemali s hegeljansko filozofijo. Če se je Bog, kakor evangelisti poročajo, včlovečil v osebi Jezusa Kristusovi, ali se sme s Hegelom reči, da se je včlovečil v celem človeštvu? Čujmo, kako govori Strauss sam prej ko se je lotil tega dela.

„Als ich an die Ausarbeitung dieses Buches ging, lagen mir über die evangelischen, besonders ihre wunderbaren Bestandtheile, die von jeher in der Glaubenslehre die wichtigsten waren, zwei oder vielmehr dreierlei Ansichten vor. Die eine faßte dieselben, wie si sich gaben, als Berichte von *übernatürlichen Vorgängen*, die sie als wirklich so geschehen annahm: *solchen Glauben wusste ich nicht von mir zu erhalten*. Die andere sagte gleichfalls: Die Geschichten sind wahr, aber es ist alles *natürlich zugegangen*, die Erzähler verschweigen nur gewisse Mittelglieder, gewisse Nebenumstände, vielleicht weil sie meinten, sie verstünden sich von selbst, und daher der wunderbare Schein; zu einer *so gewaltsamen Deutung der biblischen Erzählungen konnte ich mich nicht entschliessen*. Eine dritte Ansicht lag im Hintergrund, welche bald die Thatsachen, bald die Erzählungen für Blend- und Machwerke von *Betrügnern* ausgab; *ein solcher Verdacht war mir widerlich*. Was also thun, um einen Ausweg zu finden? Ich blickte mich in den heiligen Erzählungen der alten Religionen um, die heute Niemand mehr weder mit Herodot übernatürlich faßt, noch mit Euhemerus natürlich erklärt; sondern man faßte sie als **Sagen**, die sich aus der frommen Phantasie der Völker und ihrer Dichter heraus ohne Arg und Absicht so gebildet haben. So demnach, als Erzeugnisse der absichtslos dichtenden urchristlichen Sagen, betrachtete ich die evangelischen Wundergeschichten wenigstens ihrer Mehrheit nach.“¹⁾ Strauss torej pravi, da se čudežne dogodbe evangelijske dajo na več načinov razlagati. Prvi smatrajo te čudežne dogodbe za čeznaravne t. j. kot prave čudeže. Strauss pa ni mogel čudežev verovati, ker čudež po panteističnih naukah sploh ni mogoč. Deržeč se načel B. Spinoze, očeta vseh novih panteistov, piše o čudežih takole: „Was die objective Möglichkeit des Wunders betrifft, so kann diese nur von demjenigen bejaht werden, welcher Gott und Natur als zwei von einander getrennte Substanzen oder Kräfte neben einander stellt; . . . Gott und Natur sind nicht zweierlei, sondern Eins; die Gesetze der letzteren sind der Wille des ersteren in seiner beständigen Verwirklichung. Könnte also etwas

¹⁾ Strauss, Leben Jesu, kritisch bearbeitet I. Th. 1835 str. III, Ulrich v. Hutten III. str. XXXI.

in der Natur geschehen, was ihren allgemeinen Gesetzen widerspräche, so widerspräche dieß dem Wesen Gottes selbst.¹⁾

Drugi pravijo — tako nadaljuje Strauss v gori navedenem citatu — zgodbe evangelijske so resnične, ali vršile so se le po naravnih pestavah. Evangelisti namreč so zamolčali nekatere okoliščnosti, ki se sicer same ob sebi razumevajo, katere je pa treba pri razlaganju dodati, da se te čudežne dogodbe spoznajo kot naravne. S temi besedami meri Strauss na H. E. Q. Paulusa († 1851), profesorja v Heidelbergu, ki je izmislil tako zvano psihologično razlaganje sv. pisma. Po njegovem mnenju je treba razločevati med dejanjem samim in mnenjem, katero so si evangelisti ali njih sovremeniki sestavili o kaki čudežni dogodbi. Znano je, da so v starih časih vsako dogodbo, katere naravnih vzrokov niso poznali, šteli za čeznatorno, za čudež. Tako je prišlo, da so evangelisti po svojem ali drugih mnenji zapisali stvari za čudeže, katere v resnici niso čudeži. Razlagavec sv. pisma mora toraj dobro ločiti dejanje samo od pritklin in okraskov ljudskega mnenja, mora dodati opuščeno, izpustiti dodano ter bo tako ravnanje kmalu prišel dogodbi do dna in jo spoznal kot naravno. N. pr. evangelisti poročajo, da je naš Zveličar s petimi hlebi čudežno nasitil pet tisoč ljudi. Tak čudež ne gre v razsvetljeno v glavo heidelberskega profesorja. Kaj je torej početje? Dodaj okoliščnost, katero so vsi evangelisti opustili: Kristus in aposteljni so sicer med množico razdelili le 6 kruhov, katere so bili seboj prinesli, ali njih lepí vzgled je druge navzoče tako genil, da so tudi oni svoje kruhe, ki so je pri sebi imeli, lačni množici darovali. Drug vzgled! Evangelij pravi, da je Peter našel stater (grški denar) v ustih ribe in da je plačal s tem v tempeljno davek záse in za Kristusa. (Mat. XVII). Nikak čudež! pravi Paulus, heidelberski profesor: evangelist je samo hotel povedati, da je Peter vjeto ribo prodal in za njo skupil denar, s katerim je plačal tempeljno davek!²⁾

Straussu tako samovoljno in prisiljeno razlaganje sv. pisma ni imponiralo, zato pravi, da se k takemu početju ni mogel odločiti. Da še več, Strauss je tako početje naravnost obsodil in osmešil.

Tretji so se drznili evangelijske dogodbe razglasiti za sleparstvo. Nič novega! Tako so govorili vže stari nasprotniki krščanstva, kaker Celz, Porfirij, Julijan odpadnik; to laž so v 17. in 18. stoletju pogrevali angleški deisti in naturalisti, za njimi Sam. Reimarus v tako zvanih Wolfenbüttelskih fragmentih. Po mnenju teh plitvomislecev bi bila tedaj laž in sleparstvo podlaga tako velikanski, tako dolgotrajni stavbi, kakersna je katoliška cerkev. Celo Straussu se je to sumničenje zdelo preneumno

¹⁾ Strauss, Glaubenslehre II. st. 68.

²⁾ Cornely, Historica et critica Introductio, v. I. Parisiis 1885 str. 718.

zato pravi o tem mnenji: tako sumničen je mi je bilo zoprno

Straussovi predhodniki, kaker J. Salomon Semler, Emanuel Kant, Paulus, so tekst sv. pisma večidel krčili in raztezali, rezali in predelovali, da so iz njega dobili to, kar so hoteli. Zviti Strauss si je mislil: čemu to brezpotrebno delo? Tekst sv. pisma ostane lahko cel, treba ga je samo tako razlagati, da izgubi vso veljavo. Ta pot pelje prej do cilja.

Zatorej se je Strauss odločil za četrto pot: za mitično razlaganje sv. evangelijev. Evangeljske čudežne pripovedke so le pravljice, zrasle v krilu prve krščanske občine, katera je v tej obliki nevede izrazila svoje ideje o Kristusu naslanjaje se na izreke starega zakona. Po Hegeljevem filozofičnem sistemu se je na tak način človeštvo zavedlo, da je z božanstvom edino predstavlja si panteistično idejo v podobi Jezusa Nazaretskega, Boga-človeka. To filozofično idejo o človeštvu kot pojavu božanstva si ljudstvo, stoječe na nizki dušni stopinji, takrat ni moglo drugače misliti kaker le v konkretni podobi kake osebe. Zato so prvi kristjani zavili osebo Kristusovo v meglo bajke, da je težko spoznati njegovo zgodovinsko podobo, kaker je n. pr. težko razločiti iz narodnih slovenskih pesmi pravo historično podobo kralja Matjaža. Kristus je bil po tem takem le izvenreden človek, a ne Bog, kateri je vse človeštvo.

To hipotezo si je bil osnoval Strauss, ko je vrnivši se iz Berolina postal repetitor na tubiškem vseučilišču in začel pisati svoje prvo veliko delo: *Das Leben Jesu*. Leta 1836. sta izšla oba zvezka te zloglasne knjige.¹⁾ Strašan vdarec za luteransko cerkev! Sv. pismo, ki je bilo Luterju edini vir vere, je bilo zdaj proglašeno za zbirko bajek! Hegeljanec je bil vbil luterana! Bolestni krik se je vil po celem Nemškem noter do zadnje nemške bajte. Če je Kristus le bajka, pade s Kristusom tudi krščanska vera. Čemu še cerkve, duhovni, privatna in očitna služba božja?

Protestantje so imeli dovolj posla, da se je revolucija. katero je bil Strauss vzbudil, polegla. Učeni bogoslovci, katoliški in protestantski so se dve desetletji izključljivo pečali le s Straussovim delom.²⁾ Spisi in knjige proti Straussu so rasle ko

¹⁾ Strauss, *Das Leben Jesu*, kritisch bearbeitet, 2 Bd. in 8° Tübingen 1835 (I) II. del nosi datum 1836. Druga izdaja 1837, tretja 1838 -39, četrta 1840.

²⁾ Med znamenitjše pisatelje ki so ovrgli Straussovo bajeslovje, štejemo: a) katoliške: Kuhn, v *Jahrbücher von Giessen* 1836 V. VI. p. 33-91, VII. p. 1-50; Mack, v *Tübinger Quartalschrift* 1836. p. 3-56, 193-226; letnik 1837 p. 35, 259, 427, 663. K. J. Hug, *Gutachten über d. Leben Jesu von Strauss*, Freiburg 1837. J. Sepp, *Leben Jesu*, Regensburg 1842-46, 7. Bd. Fr. Hettinger, *David Fr. Strauss*, Freiburg 1875. b) protestantske: Tholuck, *Glaubwürdigkeit d. evang. Geschichte* 1837, Hoffmann, *Prüfung des Lebens Jesu v. Strauss* 1836, Ullmann, *Historich oder Mythisch* 1838, Neander, *Ewald* itd.

gobe po dežji in v ljudstvu je zelo vrelo zaradi tega brezbožnega napada na njegovo vero.

Tak je bil položaj na Nemškem, ko je bil Strauss od radikalne stranke pozvan v Zürich, da bi zasedel stolico dogmatike in cerkvene zgodovine na tamkajšnjem vseučilišču l. 1839. Ta namera radikalcev je silno razburila švicarsko ljudstvo. Da bi vžaljeno ljudstvo pomiril, spiše Strauss odprto poslanico, v kateri govori o Kristusu, sinu Božjem, o njegovi odrešilni smrti in vstajenji, o njega prihodu k sodbi itd., kaker da bi bil še veren kristijan. A kako je treba te dvomne besede razumeti, vemo vže iz gori razloženega njegovega panteističnega sistema. Ta poslanica je bila nekaka pridiga za poskušnjo, v kateri se Strauss, popolni nevernik, igra s krščanskimi izrazi samo, da bi dobil profesorsko službo. Drugim n. pr. protestantom polovičarjem (primeri Die Halben u. die Ganzen Leipzig. 1865), celo Schleiermacherju je Strauss očital hinavščino, njega samega pa zdaj zasačimo vže drugič kot h i n a v c a.

Straussova slepilna poslanica, hvala Bogu, ni nič pomagala. Peticija s 40.000 podpisov je prisilila radikalno zürisko vlado, da je vpokojila Straussa s penzijo 1000 frankov, akoravno ni le eno uro v šoli učil. Pa tudi radikalci so morali sè Straussom odstopiti. Straussa je celo življenje pekel ta vdarec. Hotel se je sedaj masčevati nad kristijani, ki so mu bili dali tako nezaupnico. V četrti izdaji svoje knjige *Leben Jesu* prekliče vse koncepcije, katere je moral od svojih nasprotnikov v rog vgnan priznati. Tako je n. pr. avtencijo četrtega evangelija (sv. Ivana), katero je bil v III. izdaji priznal, zopet tajil ter je celo zadnje poglavje o zgodovinskem karakterju Jezusovem iz IV. izdaje izpustil.

Od tega časa je Strauss vedno bolj sovražil in pobijal krščanstvo.

L. 1840 in 1841 izda svojo *Christliche Dogmatik*.¹⁾ Panteist Strauss -- pa krščanska dogmatika, kako se to vjema?! Sovremenci so to dogmatiko kratko pa dobro označili rekoč, da je toliko podobna dogmatiki kaker pokopališče mestu. Kaker Strauss meni, bi se morale dogme soditi in ceniti po najnovejših rezultatih vednosti. Najiminitnejše krščanske dogme se ne vjemajo več z vednostjo, tedaj proč z njimi! K večemu pomenijo to, da se je božanstvo zedinilo s človeštvom v eni in isti vesoljni ideji. Bogate in vesoljne kiščanske resnice zginjajo v mraku Straussove panteistične filozofije v poosobljene abstrakcije, v prazne oblake.

Kako površno je kritik Strauss pri spisavanji svoje „dog-

¹⁾ Strauss. Die christliche Glaubenslehre in ihrer geschichtlichen Entwicklung und im Kampfe mit der modernen Wissenschaft, 2 Bde, Tübingen, 1849—41.

matike“ deloval, pripoveduje katoliški apologet blaženega spomina, Fr. Hettinger, v knjižici „D. Fr. Strauss“ (Freiburg 1875 str. 38). Ko čitamo o takih pogreških in kozelcih Straussovih, nam hitro pade spoštovanje do njegove učenosti in „kritike“ za mnogo stopinj niže.

S tem je Strauss dovršil prvo dobo svojega teologičnega delovanja, bolje rečeno podiranja. Strauss se na to vrže na slovstveno in kulturno zgodovinsko polje. Prišlo je leto 1848, leto politične revolucije. Tubinski kritik se da voliti od svojega rojstnega mesta v virtemberški deželni zbor. Straussu, učenjaku in estetiku, se je nizko rovanje delalcev zdelo zoperno, zato se vsede kot poslanec med — konservativce in ostane do konca svojega življenja pristaš monarhije in fevdalcev ter branitelj smrtne kazni. Z njegovimi načeli se to pač ni vjemalo; ali Strauss je imel, kaker se smo vže večkrat videli — dvojno lice. „V monarhiji — piše Strauss v *Der alte und neue Glaube* VI. str. 271 — je neka vgonetka, da, nekaj na videz absurdnega, ali ravno v tem tiči skrivnost njene prednosti. Vsaka skrivnost se zdi absurdna in vendar ni nič globokejšega, ne življenje, ne umetnost, ne država brez skrivnosti.“ Hettinger tu prav dobro krene Straussa, ironično pripominjajoč: „Samo Bog ne sme biti skrivnost (po Straussovih mislih), tudi ne najglobkejša — vera, vse je v njej tako jasno ko čista voda.“¹⁾ Iznenadeni Straussovi volilci so mu dali nezaupnico, in on je moral tako odstopiti s političnega pozorišča.

Na to se Strauss zopet vrne k svojim študijam in spiše zaporedoma životopise Schubartha (1855), Ulriha Huttenskega (1858—60), Sam. Reimarja (1862) in druge manje spise životopisnega, slovstveno-zgodovinskega in umetnostnega zadržaja. Strauss je navlašč izbral te može, njemu več ali manj podobne, da bi njih delovanje vplivalo iz preteklosti na sedanjost. S posebno slastjo in natančnostjo je izdelan životopis Ulriha von Hutten, ker je bil ta nemoralni in brez značajni ropar prava predpodoba njegova v boji zoper rimsko cerkev, „bojevalec zoper mračnjastvo in zatiranje duhov, zoper farstvo in despotstvo.“²⁾

Sredi tega Straussovega pisarjenja izide Renanovo „Življenje Jezusovo“ l. 1863. Nemški antikrist se je pri tej novici zveselil in vžalostil; zveselil, ker je francoski antikrist stal popolnoma na njegovem stališču, ker je bil meso od njegovega mesa, alter ego; razžalostil pa ga je nepričakovani uspeh Renanovega dela, s kakersnim se sam ni mogel ponašati. Fini Francoz je bil svojega nemškega mojstra nadkrilil. Zato izda Strauss l. 1864 „*Das (neue) Leben Jesu für das deutsche Volk bearbeitet*“. Sicer je doživelo to predelano delo 4 izdaje, ali ljudstvo ga vendar

¹⁾ Hettinger, David Fr. Strauss p. 40.

²⁾ Strauss, Ulrich von Hutten, Leipzig 1858—60, 3 Bde. I. str. XIV.

ni čitalo, ker ni našlo v njem mrvice krščanstva. Tudi ta knjiga kaže Straussa nekaj stopinj niže na lestvici njegovega propada. Prej je trdil, da so evangelijske pripovedke nevede zložili prvi kristijani, zdaj pa trdi, da so je evangeliisti sami izmislili v ta namen, da bi se svojimi spisi poravnali razdor v prvi krščanski cerkvi med judovskimi in poganskimi kristijani, kaker je to učil Ferd. Kr. Baur. Prej je Strauss hvalil „zgodovinskega“ Kristusa, zdaj pa pravi, da Kristus ni podal človeštvu najlepše in najčistejše podobe, v kateri bi se ljudje ogledovali. Že pred njim in za njim so živel možje ob Gangu in Oksu, na Judovskem in Grškem, ki so ta ideal človeštva razvijali. Dovršili bodo pa ta ideal še le poznejši rodovi, celo napredujoče človeštvo. — Tudi se kaže v tem delu Straussov notranji razdor in vedno bolj pojemajoči idealni vzlet, ki je vel iz prvih njegovih knjig. Ona mirna, mrzla pisava, katero so hvalili pri prvem njegovem „Življenju Jezusovem“, se je spremenila v strastno napadanje vsega cerkvenega in duhovskega. Hegeljeva načela pri Straussu izvmirajo, njegovo „teologično“ in filozofično delovanje gre h koncu. Nemški antikrist pride do tretje dobe svojega življenja, do — ateizma in materijalizma.

Čudno je, da je Strauss zdaj še le spisal životopisno delo o Voltairiju (Voltaire, Sechs Vorträge Leipzig 1870) in da je to delo poklonil Alici, princesinji Asesski, britanski in irlandski: še čudnejše pa se nam zdi, da je bilo to delo od kraljevske visokosti sprejeto, med tem ko je pruska vlada prva njegova dela hotela prepovedati in je Gladstone svaril angleško mladino pred Straussovimi sofizmi. Pa saj je bilo celo življenje tub nškega kritika polno protislovij. Med tem ko je ljudstvo hujskal proti ultramontancem, je pel slavo Bismarcku in Moltkeju ter pomagal širiti „kulturkampf“. Morda si je mislil, da mu bo kedaj potrebna železna roka Bismarckova, če bo treba krotiti človeške bestije, ki bi se po njegovih spisih zapeljane vzdignile zoper socialni red.

Straussovo solnce se je nagibalo k zapadu. Tri leta pred svojo smrtjo izda malo, pa zelo važno in vplivno knjigo: „*Der alte u. neue Glaube, ein Bekenntniss 1872*“, katera je l. 1881. doživela enajsto izdajo! Ta izpoved Straussova nam kaže žalostni stan njegove duše in popolni bankrot njegovega sistema. Tu lahko spozna vsak, ki le hoče gledati, kam vodi zanikanje krščanske vere in tajitev njenega Božjega ustanovnika. Pa poglejmo njen zadržaj!

Strauss si odgovarja v tej knjižici na štiri vprašanja.

Ali smo še kristijani? vpraša najprej in odgovarja z odločnim -- ne! Strauss se je zadnja leta prav cinično samega sebe nazival — pogana. Mi t. j. filistri, pravi Strauss, nismo več kristijani, ker Kristus ni bil Bog v zmislu krščanske vere, ker iz evangelijskih bajek premalo gotovega vemo o njem.

A na drugi strani ve Strauss na podlagi ravno tistih bajek, da je bil Kristus sanjač, piše: Jesus war ein Schwärmer, zum Lebensführer werden wir ihn nicht wählen wollen!

Ali imamo še vero? Vpraša drugič avtor. Strauss meni poleg Epikureja, da se je vera izcimila iz bojazni pred naturnimi močmi, katere si je hotel človek sprijazniti. Tako je nastal politeizem (mnogoboštvo), monoteizem ali vero v enega Boga pa je izmislil divji judovski rod, ko se je boril se sovražnimi sosedi politeisti!? Čudno, da si je tako divji judovski, meseni rod izmislil monoteizem; zakaj si ga niso izmislili veliko bolj izobraženi narodi, kaker Egipčani, Grki, Rimljani?

Boga -- blebeče nadalje Strauss -- ni več v nebesih, ker ga je od ondod prepodila astronomija in vednost sploh. Tudi na zemlji ga ni, vsaj tacega, da bi bil od sveta in človeštva različen. Druzega ni ko universum in v njem sama materija. Duše ni, ker ni nič nematerijalnega. Duša po smrti telesa ne ostane, kaker ne ostane središče kroga, če se podere obod. „Če se tedaj vpraša, ali imamo še vero ali ne, piše Strauss, bi odgovorili: da ali ne, kaker se hoče razumeti. Mi tirjamo za naš universum taisto pieteto, kakeršno tirja pobožni vernik (stare vere) za svojega Boga. Naš čut do vesoljnosti reagira, če se ga žali, ravno tako „religijozno“. O zmota „velikega genija“! Človek, ki ima pamet in zavest, imej pijeteto do mrtve, slepe materije! Saj je to goli feticizem!

Kako je treba svet razumeti? se glasi tretje vprašanje.

Strauss hoče v svoji oholosti cel svet razumeti, akoravno največi naravoslovci le ponižno o svoji pičli vednosti govore. Nadzemeljski svet je nastal tako, kaker uči Laplace-Kantova teorija; ozemeljske stvari pa so nastale po tako zvani generatio aequivoca, po naravni izbiri plemena in boji za obstanek! To so stare obrabljene fraze in lehkomiselnosti, katerih celo materijalisti več ne verujejo. Se ve da povzdiguje Strauss Darwina, češ, da je on sè svojimi nauki o izviru in razvoju sveta čudeže kot nepotrebne in nemogoče izključil in človeštvo od vere v čudeže osvobodil. — V svetovnem žitju in razvoju je znesek moči zmerom enak. Smrti ni. Bitja zginjajo le zato, da se v novi obliki prerajajo. Iz čunega vtisa nastane v možganih misel, ravno tako kaker nastane vročina, če ob mizo vdarim. Če se torej res porajajo iz fizičnega gibanja misli in čuti, po tem takem morajo tudi živali in na zadnje še kamni misliti! Strauss pri vsi svoji filozofiji in logiki še tega ni vvidel, da je med materijo in duhom specifičen razloček. Kake budalosti morajo verjeti neverniki!

In kak je zadnji cilj tega presnavljanja in svetovnega razvoja? Nič! odgovarja mrzlo Strauss. Ko bode konec naše zemlje, tedaj zginejo vsa pametna in živa bitja, podero se vsa dela

človeškega uma brez sledu, tako „da ne bo spomina v nobenem dnju“. Vse človeštvo nima drugega cilja ko delati, boriti se za obstanek, letati za nedosežnimi ideali, truditi se zastonj kaker Sisif, trpeti neprestano kaker Tantal. Tedaj iz nič v nič! Vbogo človeštvo! Če bi bilo to res, kar brezbožnež pravi, bi bilo pač bolje biti človeku neumna žival, da bi se vsaj ne zavedal takega robstva in ne čutil takega nedostojnega poniževanja.

Kako naj v ravnamo svoje življenje? — vpraša Strauss četrtič. Z drugimi besedami: kaka je Straussova moralala? Risum teneatis! Ali se sploh da zidati na Straussov materializem in fatalizem moralno življenje? Saj v tem sistemu ni proste volje, ampak le natorna sila; tu ne more biti moralnih postav, ker jim manjka sankcije. Nevmrjočnosti ni, raja tudi ne, toraj mora biti Straussov paradiž le tu na zemlji. Narodnost, delovanje zase in za bližnjega, vživanje lepega v prirodi in umetnostih, to po Straussovem menenju bláži in osrečuje človeka. Zavest, da je človek nekaj časa na zemlji deloval, trpel in se veselil in da ga bo smrt odrešila od trdnega dela — to je vse, kar ponuja Strauss v zameno za krščansko vero! Vidi se, da nemški antikrist ni imel ne pojma ne srca za srčne rane in potrebe trpečega človeštva, katero najde svoj mir in svojo stalno in popolno srečo le v Bogu. Strauss tira ljudi v časno vživanje in na zadnje — v obup!

Zvedrila se je noč, zijá nasproti
Življenja gnjus, nadlog in stisk ne malo,
Globoko brezno brez vse rešne poti.

Prešeren.

To je povest zloglasnega nemškega filozofa. Strauss je hotel na krilih svojega idealnega panteizma letati kaker orel nad oblaki pozabivši, da je le tič noj in pal je sramotno v blato materializma in na zadnje v — nihilizem! Ta je logični in naravni proces Hegeljeve filozofije, da začeni s protislovjem, torej z ničem, konča z ničem!

Rezultati Straussove kritike, pravi njegov življenjepisec Hausrath,¹⁾ „se ne dajo vzdržati v nobenem obziru, ne v zgodovinskem, ne v filozofičnem, ne v verskem“. V historičnem obziru — piše Vigouroux, razlagajoč te Hausrathove besede — ne pove ničesar ne o življenji Kristusovem, ne o postanku evangelijev; v filozofičnem obziru sloni njegov sistem na popolno krivih idejah hegeljanstva; v verskem on ne zapopada in ne razlaga čustva, ki ga ima človek do Boga. To je popolnoma negativno delo, ki zapade svoji lastni ničnosti.“²⁾

¹⁾ Hausrath, D. Fr. Strauss I. str. 169.

²⁾ Fr. Vigouroux, Les livres saints et la critique rationaliste. Paris, 1886, II. str. 430.

Omeniti je nam še, da se je bil Strauss l. 1840. oženil z neko Nežo Schebest (ali ni to morda česko ime Sebesta?), rojeno na Dunaji, ki je kot operna pevka in igralka bila še precej na glasu. Ali le malo časa je trajal ta čudni zakon; l. 1845. sta si dala tubinski filozof in operna pevka za vekomaj slovo, naveličavši se eden drugemu. Strauss, ki je za časa svojega pisateljstva bival v različnih večih mestih, namreč v Heidelbergu, Monakovem, Stuttgartu, Darmstadtu, se povrne l. 1872. v svoje rojstno mesto Ludwigsburg in vmre tamkaj dne 8. febr. 1874. leta.

Njegov pogreb je bil sicer slovesen, ali brez — duhovna. Peli so mu na grobu kor Izidin iz Mozartove Zauberflöte s tekstom, katerega si je bil Strauss sam zložil.

Tako konča brezbožnik!

Apologetični razgovori.

Teorija in praksa.

Vže zadnjič sem se mimogrede dotaknil tega vprašanja. Pa zdi se mi toliko važno, da je hočem ta pot razpravljati v posebnem poglavju.

Menim, da bi razmerja mej teorijo in prakso ne smeli nikdar prezirati, ko nam je soditi o resničnosti ali napačnosti katerega nauka; ravno ponaturnost (Naturgemässheit) teorije, katera se kaže v plodovitem vpotrebljanju (Anwendung) njenem na življenje, je najzanesljivejši kriterij njene resničnosti.

Dandanes se sicer večkrat sliši: »Drugo je teorija, drugo je praksa. Teorija sama na sebi zna biti prava — in vender, ako bi jo hoteli vpotrebti na življenje, bila bi pogubna. Mi bomo torej zagovarjali svojo teorijo, a ljudstvu je ne bomo oznanjevali, kajti gorje, ko bi se ravnale po nji; niti mi sami bi se ne upali za-se izpeljavati jo v dejanje!«

Tako se govori; mi pa menimo, da tako govorjenje se ne da opravičiti pred razumom. — Res sicer, da se ne da vsak teoretičen nauk enako vpotrebti (anwenden) na dejanje; zdelo bi se celo, da so nekatere teorije po vsem nevpotrebne (unanwendbar). Rekli smo: zdelo bi se, v resnici pa je redkokdaj tako; kajti vsaka teorija v enem ali drugem oziru določuje mišljenje, mišljenje je pa vodilo za hotenje, iz katerega izhaja dejanje t. j. praksa. Niti teorija Platonovih idej, dasi bi se zdela tako visoka in ab-

straktna, bi ne bila, ako jo vsprejmemo za pravo, brez praktičnih posledic za življenje, za umetnost, pravoslovje, politiko itd. Nevporabnost nekaterih teoretičnih nauk se nam zdi marveč le bolj relativna; nevporabni znajo biti, ker doslej se ni spoznala še njih vporabnost; ali pa, ker se ne dajo dejanski izvesti z ozirom na posebne okoliščine, ker bi n. pr. ljudstvo vsled slabe volje ali popačenosti jih znalo zlorabiti. V teh slučajih pa ne smemo dolžiti teorije same, češ, da je absolutno neizpeljiva, še manj pa, da ona kot taka v praktičnem vpotrebljenju včinja slabo, ker slabo ne izhaja tu iz njene porabe, ampak iz njene zlorabe; vzrok slabega dejanja ni v teoriji, ampak v slabi volji. A mi govorimo o teoriji, katera se dosledno, kot taka vpotrebi na dejanje in življenje; ako v tem slučaj včinja slabo, potem je slabo njen lasten sad.

Taka teorija, rekli smo, ne more biti prava, resnična.

Da to temeljitiše dokažemo, oglejmo si rekoliko razmerje mej razumom in voljo. Volja je zmožnost, s katero človek hoče, je torej včiniteljica človeških dejanj. Voljino hotenje pa ni slepo, ampak razumno t. j. razum volji osvetljuje in kaže, kar more biti predmet hotenja. Nič ne more volja prosto hoteti, česar ni prej razum nekako spoznal; vsak čin proste volje zahteva prej spoznanje od strani razumove. V razumu in volji se tedaj teorija (spoznanje) in praksa (hotenje) nerazdružljivo vežeti, ne sicer kaker bi spoznanje ne bilo mogoče brez hotenja, a nemogoče je hotenje brez spoznanja.

Predmet voljinega hotenja je dobro. Vsaka narava teži po tem, kar prija njej; tako tudi človek teži po dobrem, ki prija njegovi naravi, ki ga torej zamore vsosvršiti in osrečiti. Voljino teženje po dobrem, ki je zunaj človeka, je tako naravno, kaker je naravno, da človek ni neskončno dober, in da torej mora iskati vsosvršbe in končne sreče zunaj sebe.

Ako tedaj volja, držeč se razumovega spoznanja in delujoč po njegovem navodilu, pride do dejanj, ki človeka ne vsosvršujejo, ne osrečujejo, ampak sprijajo in slabšajo ter ga, ako jih vstrajno izvršuje, peljejo v pogin, nam mora to biti očiten dokaz, da tako spoznanje, taka teorija ni prava; ker drugače bi morali vzeti, da je resnica človeku pogubna, torej protinaravna, kar je absurdno. Še več; ako bi bila taka teorija prava, bi morali nadalje vzeti, da je razum po svoji naravi tak, da zapeljuje voljo in po nji človeka v nesrečo, v pogubo t. j. v to, kar je protinaravno. Tako bi tedaj bivalo v človeški naravi naravno nasprotje, nasprotje, katero naravo pelje v pogin, tedaj naravo dela naravno: narava bi bila nenarava, nonens — kar je absurdno.

Teorija, katera v svoji vporabi na dejanje človeka in življenje pogublja, ni in ne more biti prava — ona mora biti kriva: pozna se po njenem sadu. Zatorej vže s tega stališča, ne da bi

raziskavali umstvenih razlogov, se mora obsojati nauk Lutrov, da človek nima proste volje, da zadoščuje za zveličanje sama vera brez dobrih del, da bodi v verskih rečeh vsakemu sodnik pristen razum itd. Preteklo je komaj nekaj let, ko so se iz teh nauk izlegli komunistiški prevrati, kmetijske vojske in druga zla, ki so žugala društvu pogin: in večinitelji teh zločinov so se sklicavali na Lutrov čisti evangelij; po pravici, kajti kar so oni izvrševali, bile so le logično izvedene posledice iz Lutrovih stavkov. Isto tako moramo zavreči materijalistično teorijo, še predno teoretično preiskujemo razloge, s katerimi jo materijalisti podpirajo, kajti dovolj le dvojne materijalističskih stavkov dosledno izvesti v življenji — in rušiti se mora ne le нравstveni, ampak tudi državni in socijalni red. Ako ni Boga, ako ni prihodnjega življenja, ako je izginila razlika mej dobrim in slabim, potem bi bil pač nespameten, da bi siloma ne vgrabil, karkoli morem; kajti vsakdo ima pravico do sreče, in ker prihodnje sreče ni, pravico ima uživati sedanjo; in neumen bi bil, da bi se ji odpovedaval. Seveda — radi vgovarjajo materijalisti — ozirati se mora na občo korist ter na posledice izhajajoče iz tega, da bi vsakdo hotel siloma si lastiti tuje blago. A vsaka beseda takega vgovora je sè stališča materijalistovega gola nezmisel. Prvič, ako bližnjemu siloma kaj vgrabim in ga celo vbijem, nisem jaz zato odgovoren, kajti po materijalističski teoriji nimam proste volje in torej k vsemu me naganja neizogibna fizična sila, kateri vstavljati se je brezuspešno. Drugič, kaj pa je obča korist? Po materijalističskih naukih je človek žival; žival pa poželuje in si vgrablja, karkoli mora imeti, da prežene glad in zadosti svoji potrebi. Ozir na občo korist ne more volka zadržati, da bi se ne zakadil mej ovce — katere dajejo jagugetom mleka, človeku mesa in volne! Kar tedaj sme vsaka živa stvar na zemlji, edinemu človeku, ki je vender po nauku materijalistov samih, mej živalmi najpopolnša, se noče dovoliti, edin on naj trpi — iz ozira na občo korist! In kar se tiče tretjič praktičnih žalostnih posledic, ki bi jih imelo tako materijalističsko ravnanje, bi morali vedeti gospodje materijalisti, da so oni sami zanje odgovorni, in naj bi torej zase obdržali teorijo, ki je tako pogubna za občni blagor, katera pa vender trpečemu posamezniku odpira pot v nebesa, do kojih ima pravico ne le bogatin, ampak tudi siromak. Glejte no! čemu pa materijalizem prodajajo za pravo pravcato resnico, ako ne zato, da se ga človek oklene? Ne! Materijalisti hočejo, naj bi človek popustil resnico in popustivši jo samega sebe oropal nebes, naj bi pa oklenil se neresnice, nerealnih sanj, zato da manjšini reši nebesa, a sebe in ogromno večino pahne iz istih nebes! In vender istih materijalistov nauk določuje pravo po številu in množini fizičnih sil — le ko gre za vživanje, za nebesa, naj bi ogromna večina pokorila se neznatni manjšini zato, da pokaže nepraktičnost, protinaravnost materijalističskih nauk! Teorija,

ki pride na vsak korak v nasprotje z naravo, z življenjem, z logiko, je nelogična, nenaravna, zatoorej — napačna in lažnjiva!

Um in srce.

Tudi to vprašanje spada dandanes v apologetiko. Neverjetno je namreč, kako se je moglo v veku zdravega razuma priti tako daleč, da se čedalje bolj odreka istemu razumu ter se namesto dosedanje «filozofije razuma» stavi — «filozofija srca». — Tem bolj pa sem se hotel dotakniti tega vprašanja, ker je filozofijo srca nekdo hotel vvesti tudi mej Slovence, kar bi bilo za nas tem pogubniše, ker se do najnovejšega časa s filozofijo razuma niti še poskusili nismo. Ako je tiste dni g. Stritarja kdo vprašal, naj določi, kaj je lepo, kaj je krščansko, je dobil za odgovor, da on se ne spušča v take razprave, ker ni upanja, da bi se kedaj sporazumeli; bolje tedaj, da vsak ostane pri svojem prepričanju, katero on, Stritar, pri vsakem spoštuje; edino potrebno je, da se ljubimo, da si odpaščamo in prizanašamo; krščanstvo samo ni nič drugega nego — ljubezen; po spoznavanju nikar ne hrepenimo, kajti nevednost dela človeka srečnišega ko vsa omika, in najsrečnejši je, kdor se niti ne zaveda!

S tem smo v glavnih potezah vže označili filozofijo srca. To je filozofija nedoločenih pojmov. Človek se nima truditi, da bi kaj izvestno spoznal, ker to je ali nemogoče, ali vsaj brezkoristno, če ne škodljivo! Pojemovno določeno spoznanje dela človeka nesklonljivega, trdega — nečloveškega. Pustimo tedaj znanstveno raziskavanje in določevanje — edin voditelj človeku k praktičnemu življenju in k sreči bodi srce ali čut. «Zdravi» čut je tako praktičen, da vodi in nagiblje človeka vedno k temu, kar je naravi primerno in dobro. Tej filozofiji srca primerno se je vstvarila tudi vera, ki se zove vera srca ali čuta — die Gefühlsreligion, vera, ki ne pozna teoretičnih nauk niti dogem, ampak se dejstvuje le po čustvenem nagibanju.

Te vrste vera in filozofija izključujeta vsako umstveno razmotrivanje in dokazovanje, vsako teorijo. S takimi ljudmi se pa tudi apologetično ne da razgovarjati, kajti v apologetiki veljajo le razumovni razlogi.

Filozofija srca ne more biti prava. Prvič, človek je razumno bitje; razumnost je razločivni znak mej človekom in živaljo; in ravno kdor se razumu odpove, se mu reče, da se je požívalil — tako se je sodilo vedno. Ako je pa temu tako, mora človeka voditi in vladati razum, ne pa čustvo. Dejanja človekova so torej tem manj človeška, čim manj jih je določil razum, a tem bolj so živalska, čim bolj jih določuje čut brez razuma. Čut je namreč vtopljen v čutnost, in tem temuiši, tem bolj živalski je, čim nižje se od razumove luči zatopi v čutnost.

Drugič, ni res, da razum ni sposoben spoznati nikake resnice z izvestnostjo, kaker trdijo filozofi srca. Razum je marveč zmožnost, vsaka zmožnost po teži po dejstvovanji; razumova zmožnost se pa dejstvuje v spoznanji resnice. Kdor bi tedaj hotel trditi: razum je nezmožen resnico spoznati (nočemo reči, da bi moral spoznati v s o resnico, ampak nekaj, kar je resnično), bi moral tudi pritrditi absurdnosti: zmožnost je ob enem nezmožnost. Niti se ne da tu vporekati: zmožnost more ostati na veke zmožnost; kajti zmožnosti narava je ravno ta, da prejde v dejstvo, ker drugače bi morali v naravi vzeti brezsmotrenost; to bi pa bilo isto, kar trditi: narava ob enem ni narava, bitje ob enem je nebitje, ker vse, kar biva, biva vtoliko, vkoliker služi kateremu smotru.

Tretjič, skušnja nas uči, da čut je nestanovit, nezanesljiv. Vtopljen je namreč, kaker smo rekli, v čutnost, in zatorej tudi v svojih pojavih več ali manj odvisen od poslednje. Čutnost je pa fizična in se kot taka pokori zakonom materije, katera se neprenehoma pretaka, neprenehoma presnavlja. Kdor tedaj čustvu sledi, ne bo v svojih dejanjih niti stanovit niti dosleden niti zanesljiv. Njegova logika bo čutnostna poljubnost. Kdor bi torej hotel življenje človeka postaviti na filozofijo srca, dal bi mu omajljivo, nezanesljivo podlago, in bi počasi spodkopal vero v objektivnost npravnstvenih zakonov ter ž njo rušil vse socialne vezi. Edino razum je zmožen pojmiti in vkljub presnavljanju fizične narave, vkljub čutnostni poljubnosti vstrajno držati objektivno veljavna vodila za človeško delovanje in življenje, vodila, katera zovemo načela. In da bi se tudi človek, za trenutek premamljen, spozabil teh načel, mu jih vender razum prej ali kasneje spet vpojasni, v vsej njih moči in veljavi.

Potem takem je človeku prva in najdostojniša naloga, da si razum teoretično izbistri, da si ga ojasni s pojmi in načeli, da po njih, kot nespremenljivih, zanesljivih in vedno veljavnih pravilih, vravnava življenje. Ako torej vidimo, da se življenjske in socialne razmere slabšajo, da drvimo v propad, nikar ne iščimo rešitve pri srcu, ampak povspnimo se k razumu; tu bomo spoznali, da smo v labirint zašli zato, ker smo oči obrnili od zvezd — voditeljic, katere se zovejo ideje. Le narod, ki se umstveno vjunači, zapustivši pot sanjarskega sentimentalizma, a nastopivši pot treznega razmišljanja, se more rešiti pogina ter se duševno preroditi; prvi korak na ti poti stori pa tisti, ki pojasnjuje in zavrača zmote, v katere je narod zabredel, ter vterjuje temeljne stavke naravnega in čeznaravnega spoznanja, vere in vede — torej apologet. Le resnica more človeka rešiti, resnico pa dojmemo z razumom, ne s srcem.

Ne pa kaker bi mi «filozofijo srca» tako zametavali, da bi čustvo nikar ne smelo ogrevati človeka. Mi hočemo le, da um bodi gospodar v človeku ter se njemu vklanjaj vse, tudi čustvo, tudi ljubezen. Da, ravno določno, jasno spoznanje razumovo naj-

plemenitejše ogreva in užiga tudi srce goji najblaža čustva. Duševni žarki, ki nam izidši od solnca resnice po idejah obsevajo dušo, kaker žarki fizičnega solnca ne le razsvetlujejo, ampak tudi ogrevajo. Luč in gorkota ste spojeni ne le v fizičnem, ampak tudi v duševnem svetu.

Da bi le vže popustili nejasno, sentimentalno sanjarjenje in prisiljeno, nenaravno čustvovanje modernih pesnikov in «filozofov» ter možko vjunačili se za trezno umstvovanje, ki je iz začetka sicer težavno, a vstrajajočemu prihaja čedalje prijetniše!

Tudi kdor ničesar ne veruje, mora nekaj verovati.

Nekoliko čuden naslov! Vender se mi zdi potrebno o tem spregovoriti dvoje besed. Ne pa da bi namerjal na drobno razpravljati o razmerji mej vero in vedo, in kako si veda in vera ne moreti nasprotavati — to za zdaj ni še moja naloga. Hotel bi tistim brezvercem, bodisi da se svoje nevere zavedajo ali ne, kateri ne morejo moža katoliških načel drugače videti, nego zakritega v neko meglo ali vsaj v polumrak, češ, kdor stoji na stališči vere, ž njim se pametno, človeško ne da govoriti, takim ljudem bi torej rad pokazal, da človek mora nekaj verovati in da brez vsake vere sploh ne more živeti. Tudi brezverec — veruje in se v tem zлага s katoliškim vernikom, akoravno njegova vera ne obsega istega predmeta.

Lehko bi tu govorili o onih naravoslovcih, kateri so, kaker se radi bahajo, potom eksaktnega eksperimentovanja prišli do sklepa, da onkraj materije in njenih atomov ne biva nič. Kako je od teh prvotnih atomov prišlo do živali in do človeka, niso vender, dasi so tako eksaktni, niti videli niti skusili. Prihiti jim sicer na pomoč Darwin s tako zvano generatio aequivoca, rekoč, da se je v teku milijonov in milijonov let prvotna materija razvila in spopolnila od neorganičnih do organičnih in do živalskih oblik, katerih ena je tudi človek. Toda Darwin vsega tega tudi ni videl, niti našel zapisano, niti je to rezultat eksaktnega eksperimentovanja, ampak to je le podmena brez vsake pozitivne podlage, to je Darwinova — vera, in sicer slepa vera. Tudi bi se dalo marsikatero reči o filozofiji Schopenhauerjevi ali o Hartmannovem «neza-vestnem», in prepričali bi se, kaj vse verujejo, in morajo verovati tisti — ki ničesar ne verujejo!

Pa hoteli smo za zdaj le to povdarjati, da vsak človek, dasi bi bil še toliko duševno izomikan, še toliko globok, eksakten mislitelj, se mora vender končno s svojim razumom vstaviti pred resnicami, katerim ni in ne bo nihče do dna zrl, ker jih niti razumeti ne more, katere pa vender mora za take priznati, ako se noče odpovedati tistemu razumu, kateremu edinemu prosoja pravičo soditi o vsem. Kakerkoli kdo misli o početku pričujočega

vesmira, priznati vender mora, da je vesmir ali od sebe ali od drugega vzroka. Vzemi eno ali drugo, konečno moraš vender priti do tega da priznaš nekaj, kar ni postalo (was nicht geworden ist), ampak je samo od sebe, tedaj brezzačetno ali večno. Absurdno bi namreč bilo od začetka postaviti absoluten nič; ker, da zdaj nekaj biva, ne more vporekati nego norec; ako bi hoteli tedaj od vekomaj vzeti absoluten nič, bi morali učiti, da je ono »nekaj«, ki faktično biva, samo sebe provzročilo t. j., da je bilo, preden je bilo; s tem pa zatajujemo stavek prekoslovja, katerega moramo vender sprejeti, kot neoblioden predpogoj i bivanja i mišljenja. Zato moramo priznati neko brezkončnost, večnost t. j. nekaj večno bivajočega. Večnosti pa premeriti ali zapopasti naš razum absolutno ne more — ona mu je prava pravcata skrivnost, katero torej, ker je tajiti ne more, mora verovati.

Vera tedaj ni tako nenaravna ali protirazumna, kakor se mnogim zdi, tako da bi se moral razumnik vere sramovati ali kar obrniti se od onih, kateri vero zagovarjajo — nikaker, ampak razum sam nas privede do resnic, katere, dasi jih razumeti ne moremo, jih vender tajiti ne smemo, ako nočemo biti brezrazumni, do resnic tedaj, katere so — skrivnosti.

Veda in vera ste si sorodni, in prijateljci — te resnice je moderno posvetno razumništvo pozabilo. Ako bi se to vprašanje malo resniše razglabljalo, bi se marsikateri omikani neverec vrnil k veri, in bi ravno v nji našel najzanesljivejšo povspeševaljico vede same. Pripomozi pričujoče poglavje v to, da se v katerem razumniku razženo megle onih predsodkov, ki so mu doslej tlačili duha, da se ni mogel povspeti do tiste vere, ki je bila in je najzvestejša zaveznica vede, omike in vsakega pravega napredka!

Dr. Mahnič.

Moskva.

1. — *Velikorusko, moskovsko pleme ni najpristniše slovansko pleme.*

V velikoruskih zemljah so imeli Tartarji vrhovno oblast celih dve sto petdeset let, od srede XIII do začetka XVI stoletja. Knezi velikoruski niso ničesar storili, da bi se tartarskega vpliva vbrani. „Nosili so, pravi Starorus Ustrijalov, kanu darove. Skrbeli so le, da bi kan dežele jim ne vzel in drugim podaril.“ Velikoruski knezi se niso bojevali proti Tartarom, ampak mej seboj. „Ljudstvu ni preostajalo nego trpeti in za zaslepljene svoje kneze kri prelivati.“ (Ustrijalov). Ljudstvo velikorusko je trpelo in se vdajalo tartarskemu vplivu. Samo ni imelo zadosti moralne moči, da bi se bilo vrplo. „V svoji preprostosti je smatralo robovanje za — previdnost božjo.“ (Ustrijalov). V takih razmerah je bilo neizogibno, da so Tartarji tekom tako dolgega vladanja tudi na značaj in rod velikoruskega plemena svoj pečat pritiskali. Blagodejno pa Tartarji na Velikorusce niso mogli vplivati. Bili so divji, surovi pagani. Duševnih kreposti niso poznali. Vzor človeka jim je bil mož teh le živalskih lastnosti: junaštva petelinovega, srca levjega, navala svinjega, potrpežljivosti pasje, opreznosti žerjalove, zvijače lisičje, previdnosti vranine, krvoločnosti volčje, strpljivosti mačje.¹⁾

Tudi z drugimi tujimi rodovi so se Velikorusi pomešali. Velikorusi „menjavali so svoj tip posebno, ko so več finskih rodov podjarmili in z njimi se spojili.“²⁾ „Na Moskvičane (Velikorusce) niso Fini, Čudi itd. toliko vplivali, pravi Malorus Peleš po Biedermannu³⁾, da bi se jim moralo odrekati slovansko pokolenje. A popolnoma neosnovano je njihovo ponašanje, kaker bi bili oni najizvirniši in najpristniši Rusi. Nikaker. Zibeljka Rusov ni tekla v Moskvi; kar je na Velikorusih slovanskega, pripada Malorusom. Za vse drugo (tuje) se imajo zahvaliti severnim podjarmljenim narodom.“ Istega prepričanja je tudi Helfferding: „Kijev je drugim Slovanom bliži od Moskve. Istotako je maloruski narod Slovanom v vsakem oziru bliže kaker velikoruski.. Po mojem mnenju morejo Malorusi najprej slovanske ideje vpo-
dobiti in jo zanesti v zavest Rusije.“⁴⁾

¹⁾ Mesir B. Seijar. Glej Kirch.-pol. Bl. XI. 313.

²⁾ Pypin in Spasovič, Istorija slavj. literatur. I. 397.

³⁾ Biedermann, Die ung. Ruth. Innsbruck.

⁴⁾ Sobranie sočinenii, I. 338—340.

Velikoru-i so najprej imenovali se Rosjani, kasneje Rusi. „Slovane“ so se začeli nazivati še le vsled vkaža Katarine II. Pohujšanje bi bilo (soblaznitielno bilo bi), pravi ona, ako bi svet mislil, da prebivalci Rusije niso izvora slovanskega.¹⁾

2. — Velikorusko moskovsko carstvo je začelo po milosti tartarskih kanov. Politična oblika njegova je le posnetek avtokracijske tartarske vlade.

Vrhovni knezi Velike Rusije so bili do leta 1318 suzdalski knezi. Častizeljni moskovski knez Jurij pa bi bil sam rad postal vrhovni knez. Sel je na dvor kana Usbeka. Preživel je tam tri leta. Z denarjem in zvijačo je pregovoril kana, da je nanj prenesel vrhovno oblast čez velikoruske zemlje. Poročil se je tudi z njegovo hčerjo Končako. Tako je moskovski knez postal zet najhujšega sovraga Rusov — pagana, tartarskega kana.²⁾ Pregovoril je tudi kana, da je v smrt obsodil (l. 1319) postavnega velikega kneza Mihaela, svojega tekmeca.

Naslednik Jurijev je bil Ivan, nazvan Kalita. Za tega so hoteli Tartari Ruse siloma pomohamedaniti. Ljudstvo se je vrplo in mnogo Tartarjev pomorilo. (1327). Tartarski kan je sklenil se maščevati nad Rusi. Za orožje se mu ponudi — moskovski knez Ivan Kalita, iz rodu Rurikovega! Moril je svoje vojake in divjal po svoji domovini, da bi sami divji Tartarji ne bili mogli hujše.³⁾ V plačilo mu je kan zagotovil vrhovno oblast nad Veliko Rusijo.

„Kanom — pravi ruski zgodovinar⁴⁾, se ima Moskva zahvaliti za svojo velikost. Prejšnji knezi so si zemlje privojevali; a moskovski so si jih pridobivali s klečeplazenjem — pri kanu.“

Veliko kneštvo je postala velikoruska Moskva po milosti kanov, a kako robsko se je poniževalo pred paganskim divjakom: Ako je kan poslal sela, knez mu je moral iti nasproti, devetkrat do tal se mu prikloniti, krsno razprostrti pod konja njegovega, kleče sprejeti pismo kanovo in kleče je brati.⁵⁾ „Moskovski knezi (predniki sedanjih petrograjskih carov) — pri znava sam Karamzin⁶⁾ — so se pod ponižnim naslovom „sluge kanovi“ povzdignili v mogočne vladarje“. A kaker so se velikoruski knezi robsko podvrgli kanu, tako so sami tiransko začeli vladati svoje ljudstvo. Iz početka se je ljudstvo tiranski oblasti

¹⁾ Biblioteka Nowości. Tom. XXIV. Lwów. 1882.

²⁾ Peleš l. c. I. 251.

³⁾ Peleš l. c. 253.

⁴⁾ Karamzin, Istoriia IV.

⁵⁾ Kirch. - pol. Bl. 11. 123,

⁶⁾ L. c.

vdalo le bolj iz strahu, ker pa ni imelo v sebi više zavesti in idealnega ponosa, da bi se vprilo, se je tekom stoletij — privadilo robstvu.

Avtokracija in robstvo ne izvirata iz slovanske narave. Narava slovanska ljubi demokratizem. Avtokracijo in robstvo so še le moskovski carji siloma Rusom vcepili. Učitelji v tem so jim bili najprej paganski Tartarji in kasneje razkolni Bizantinci. „Politični nauki (Bizantincev) so izhodnim Slovanom pogubili demokratično občinsko organizacijo“.¹⁾ Tako Pypin in Spasovič. Zopet: „Nekateri, hoteč v Rusih pokazati pristne narodne ideje, opozarjajo na dobo moskovskih carjev. A ravno takrat so pravzaprav narodne ideje začele propadati; kajti vvajati so jeli robstvo — dejanje, katero se ne more imenovati mej Slovani nika-ker — narodno.“²⁾

Velikorusko-moskovsko pleme nam toraj niti glede pristnosti rodu niti glede politične oblike ne more veljati za vzor — Slovanov. Govori še jedna priča ruska, knez Dolgoruki: „Que' est que l'empire moscovite au point de vue politique et administratif? C'est un immense édifice a exterieur européen, orné d'un fronton européen, mais à l'intérieur meublé et administré à l'asiatique La très grande majorité des fonctionnaires moscovites, déguisés en costumes plus ou moins européens, procèdent dans l'exercice de leurs fonctions en vrais Tartares.“ — Zapómní si to „Slov. Svet“!

3. — *Moskovsko velikorusko ljudstvo, od začetka katoliško, od XII stoletja do XV le bolj materijalno ločeno, se v XV formalno loči od Rima.*

Moskva je prišla v X veku krščanstvo od Carigrada. Tedaj je bil Carigrad katoliški. Toraj je bilo krščanstvo, katero so prvotno prijeli Velikorusi — katoliška vera.

Da je pa velikoruska Moskva težila v Carigrad, je bilo čisto naravno in nekako njena dolžnost; saj ji je bil Carigrad mati-cerkev. Te hierarhične zveze niso papeži Rusom nikdar prepovedovali, da je bil Carigrad le z Rimom zjedinjen.

Slabo pa so Velikorusi storili, ko so tudi tedaj v zvezi ostali s Carigradom, ko so vedeli, da se je ločil od papeža. Vender, kaker se Carigradu niti od XI — XV stoletja ne more brez vsake izjeme očitati nepretrganega razkola, se more to še manj moskovskim Velikorusom. Ne glede vladarjev moskovskih, pač pa glede mase moskovskega velikoruskega naroda bi se pomi-

¹⁾ Pypin in Spasovič, I. c. I. 30.

²⁾ L. c. I. 41.

šljali trditi, da je bil od XII stoletja naprej vže formalno razkolen. Formalnega razkola v oni dobi — materialnega ne tajimo — ne moremo velikoruskemu ljudstvu na sploh očitati, ker tudi Velikorusi so z veseljem sprejeli glas, da misli njih metropolit Izidor obnoviti v Ferrari zedinjenje z Rimom.

O tem pričaj ruski zgodovinar: „Izidor je leta 1437, 8. septembra šel iz Moskve v Italijo z vladiko suzdalskim Abrahamom, z mnogimi duhovnimi in svetskimi osebami, katerih je bilo čez sto.“

„Novgorodski nadvladika Evfemij je bil tedaj v Moskvi in je spremljal Izidora do svoje eparhije. A knez tverski Boris je poslal z njim v Italijo velmoža Tomaža. Metropolit je od Višnjega Voločka plul po reki do Novgoroda, kjer so, kaker v Pskovu, duhovenstvo in državljani izjavili srčno ljubezen do njega z darovi in gostijami.“¹⁾

Toraj jasno, da tudi velikorusko ljudstvo je bilo za zedinjenje. Ljudstvu pa, ki ima dobro voljo, ni pravično očitati formalen razkol.

Ko se je Izidor, podpisavši v Ferrari zedinjenje z Rimom, vračal, „šel je — so besede razkolnika Karamzina — v Kijev, kjer ga je duhovenstvo čakalo kaker skupnega metropolita...“ V spomladi leta 1440 (1441) je prišel v Moskvo s pismom papeža Evgenija IV na moskovskega kneza. Pismo je od začetka do konca ljubeznjivo in zmerno“). . . Dухovenstvo in narod so koperneč čakali svojega metropolita v kremski cerkvi Bogorodice . . . Na konec božje službe prebere diakon določbe florentinskega koncila . . . Tedaj so vsi duhovni in posvetni začeli pogledovati drug drugega ne vedoč, kaj bi mislili. Kajti ko ču-

¹⁾ „Izidor v 1437 godu sentjabra 8, vjehal iz Moskvi s episkopom suzdalskim Avramiem, so mnogimi duhovnimi i svetskimi osobami, kojih čislo protiralo do sa . . . Novgorodekij archiepiskop Eufemij biv togda v Moskvie provodil Izidora do svoje eparhii i knjaz Iverski Boris poslal s nim v Italiju velmožu Tomu. Mitropolit ot Višnjago Voločka plil rjejoju . . . do Novagoroda, gdje ravno kak i vo Pskovje, duhovenstvo i graždanstvo izjavilo userdnoju k nemu ljubav darami i pišesivami“. V. 278 sl.

²⁾ „Evgenij episkop, rab rabom božjim previsokomu knjazu Vazilju Vaziljeviču Moskovskomu i vseja Rusii velikomu carju — spasenie i apostolskoe blagoslovenie. Blagodarim vsediželja Gospoda Boga, jakože ninie po mnozih trudih Duha svjataro blagodatni pomoščiju, vostočnaja cerkvi s nami edina est, eže ko spasenju idet duš mnogih ljudij i k tvojej slavje i hvalje pišetja, i k temu edinačestvu i soglasje moogoe pomočenje i pospešenie čestnujesago brata našego Isidora mitrop. tvoego kijevskega i vseja Rusii i ot Apostolskego prestola posla, iže za svoje blagoe krjepčaje potrudilsja o soedinenji. I tego radi potrebno est pomagati emu každemu vo vsjeh djeljah, a naipače v sih djeljah, eže pristojanie injet ko dostojanstvu i činu cerkovnomu vručemu emu . . . da budeši pomoščnik emu userdno vseju svoju miščeju, eže buder hvala i slava ot ljudej a ot nas blegosl venie a ot Boga večne darovapje da imaši. Dano v Florenii. Svjačenstva našego v 8. ljetu“. Karamzin l. c. V. in Primječanja.

jejo, da so se tudi carigrabski patrijarh in car in škofje izhodni vdeležili zbora, jim je imponovalo.¹⁾

Vazilij tedaj, veliki knez moskovski, je pustil sicer Izidora v Italijo, pa, kaker videti, le vsled moralnega pritiska javnega mnenja. A za svojo osebo je bil proti zjedinenju. Papeži so se zedinenjem ravno hoteli izhodno cerkev rešiti cezaropapizma. In tudi carigrabski patrijarh²⁾ Jožef sam je imel ta namen, cesar pa, da bi se po uniji vbratil Turkov.³⁾ Moskovski knezi so bili pa ravno napeli vse moči, da bi cerkev rusko od sebe odvisno naredili. Zato so bili proti zjedinenju. Vazilij je rekel Izidoru, ko mu je prigovarjal, da ga pusti v Ferraro: „Očetje naši in dedi niso hoteli slišati o zjedinenji. Jaz sam tega ne želim. No, ako misliš drugače, idi, jaz ti ne branim. Samo pomni na čistost naše vere in prinesi jo čisto nazaj.“⁴⁾

Ljudstvo velikorusko pa je veselo bilo, da je šel Izidor v Ferraro. Ko se je vrnil, niti Karamzin ne ve povedati, da bi bil vpor proti zedinenju izšel od knezov ali od vladik ali od nižega duhovstva ali pa od ljudstva. Izšel je od kneza: Ko je bilo zedinenje v kremiski cerkvi oznanjeno, so vsi molčali. To molčanje je pretrgal — veliki knez, ki je začel psovati Izidora „lažipastirja“, „gubitelja duš“ in „heretika“.

Se le tedaj je velikorusko moskovsko ljudstvo, v katerem je bila avtokracija vže vcepila robsko vdanost ter vničila vsak človeški ponos, lastno misel in lastno voljo, zavpilo in s knezom vred zedinenje zavrglo: „Gospodar, mi smo dremali, Ti edin si izmej vseh bedel. Ti si resnico odkril nam. Ti si rešenik ve-

¹⁾ „Togda vsie duhovnie i mirjane v izumlenii smotrijeli drug na druga ne znaju, čte mislit o slišanam. Imja sobora Vslenskago, carja Ioanna, i sje sje znatejših pravoslavnih Ierarhov Grecij, iskoni naših učitelej, zagraždali usta. Karamzin.“ V. 250.

²⁾ *Καὶ διὰ τοῦ πάπα ἐθάρόρει ἐλευθερωσαὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς ἐπιτεθείσης αὐτοῦ δουλείας παρὰ τοῦ βασιλέως.* Syr. IV. 19. Zhishman. Die Unionsverhandlungen zwischen der orientalischen und der römischen Kirche. Wien 1856.

³⁾ Zanimivo je, zakaj niso Turki Carigrada jeli oblegati, ko je bil cesar odsoten. Vezir je modroval: Ako sedaj napademo Carigrad, potem se Grki gotovo zedinijo z Rimom. Tedaj so privali celi zapad na nas. Boljše počakati. Ako se zedinijo, imamo opraviti z enakobrojnimi nasprotniki, ako se ne zedinijo, tudi nič ne izgubimo: *ὅτι εἰ κατὰ τῆς πόλεως ποιήσεις μάχην, μᾶλλον ἐστὶ ἐπιβλαβές, μὴ πως ὁ βασιλεὺς ἐξ ἀνάγκης δεηθῆς παρὰ τῶν Λατίνων βοήθειαν ἐκινρώσῃ τὰ δόγματα αὐτῶν καὶ ὁμονοήσαντες ὁμοῦ γενήσονται, ὅπερ ἐνδοιάζομεν.* Plantz II. 13.

⁴⁾ „Vazilij otvjeststvoval: Otei i djedi naši ne hotjeli slišat o soedinenji zakonov Grečeskago i Rimskago; ja sam ne želaju sego. No esli misliš inače to idi; ne zaprečaju tebe. Poemni toljko čistoti veri našej i prinesi onoju se soboju.“ Karamzin, I. c.

re. Metropolit se je dal podmititi od rimskega papeža in se je povrnil k nam s herezijo¹⁾).

Izidor je vbežal. A Vazilij III je pisal v Carigrad, kaker se vidi, glede oblike ruske vlade preroške besede: „V verjam Vas, da se mi (moskovski Velikorusi) nikdar drago-voljno ne ločimo od grške cerkve, dokler bode stala ruska država“. (Vvjeraja Vas, čto nikokda proiz-voljno ne otlučimsja ot cerkvi grečeskoj, dokolje stojit država ruskaja. Kar. V. 293). Z jasnim odklonom florentinskih dekretov so moskovski Velikorusi, izjemši Novogorodcev, ne toliko iz last-nega nagiba, kaker po zlobi svojih avtokratičnih knezov — po-stali formalni razkolniki.

4. — *Velikoruska cerkev, formalno ločena od Rima, se jame ločevati tudi od Carigrada. Težnja velikih knezov, da bi osnovali „narodno“ cerkev. Prvo kruto preganjanje katoličanov.*

Moskovski knezi so sicer vže pred letom 1441 mnogokrat oblastno ravnali z moskovskimi metropoliti. Znano je n. pr. da je knez Donski (1363—1389) odstranil svojevoljno dva metropo-lita, Ciprijana in Pimena. Kot absolutni gospodarji cerkve pa so se začeli obnašati, ko so leta 1441 zedinjenje z Rimom odbili.

Po begu Izidorjevem iz Moskve je tirjal veliki knez Vazi-lij od carigradskega patrijarha novega, od Carigrada neodvisnega metropolita, in sicer ruske krvi. Za razloge te tirjatve je navel: Grški škofje ne znajo našega jezika. Iz Carigrada samega ne-čemo več metropolita, ker Carigrad se nagiblje k Rimu. Tudi se mi zdi sramotno, da bi mi bili še nadalje odvisni od carigraj-skega patrijarha, ki je odvisen od pagana — sultana.²⁾

Iz Carigrada ni bilo povoljnega odgovora, kajti tedaj je bil grški cesar uniji še zvest.³⁾ Isto je unijo priznal patrijarh Metrofanes.⁴⁾ Veliki knez pa brez pomisleka določi za novega metropolita nekega Jono. Ta je opravljal svojo službo, ne da bi bil potrjen niti od Rima niti od Carigrada. Vodil je to-raj vladikovino v imenu — lajika velikega kneza.

Jona je hotel svojo oblast raztegniti čez maloruske sosednje

¹⁾ „Gosudar, mi dremali, ti edin za vseh b drstvoval, odkril istinu, spas vjeri. Mitropolu ot dal se na zlat Rimskomu pap, e i vozvratil-sja k nam ere-siju“. Karamzin, I. c. 290.

²⁾ Peleš, Geschichte der Union I. 451.

³⁾ L. c. 376.

⁴⁾ Likowski, Historya unii str. 44.

kraje in jih odtrgati od Rima. Kijevski katoliški metropolit se pritoži pri papeži Piji II. Papež piše takoj Joni ostro pismo, v katerem ga imenuje „otščenca i protivnika, zločestivago sina Jonu.“¹⁾ Opomina ga, da naj raji sam unije se oklene, nego da skuša druge v razkol potegniti.

Mej tem, ko se je Moskva vedno bolj ločevala od Rima in se je v nji izgubljal pojem prave cerkve, so svobodni Novgorodčani sklenili l. 1471 z Rimom se zjediniti, priznati kijevskega katoliškega metropolita Gregorja za svojo glavo, a ne razkolnega moskovskega Jono in naslednika mu Filipa. Ta jih je skušal prepričati: da je zedinjenje največi greh, da je Carigrad zato padel v oblast paganskih Turkov, ker se je bil z Rimom zjedini! ²⁾ Novgorodčani so vstrajali v svojem sklepu. Tu privihra moskovski knez Ivan III z vojsko in jih podjarmi. „Ko je Novgorod neodvisnost zgubil — pravi Malorus Peleš — na zedinjenje se ni več moglo misliti. Moral je ostati v razkolu. Ivan III in IV sta večino cerkva posula, samostane razrušila, duhovnike in menihe pomorila in razkropila. Ni ga bilo več, ki bi mogel delovati za zedinjenje. Grozovitost in divjost, s katero so razkolni Moskvčani Novgorodčane preganjali, presega krutost tartarsko. Preganjali so jih tako nečloveško le, ker so se nagibali k uniji.“³⁾ Leta 1570 je Ivan IV pobil do 60.000 Novgorodčanov. Prva, katera je javno nastopila za unijo, je bila slavna Marta Borecka, vredna tekmovalka device Orleanske.⁴⁾

Avtokratični moskovski knezi so si prisvajali po več pravic in oblasti, kaker jim pristoja po zakonih božjih. Svojo voljo, bodi da se vjema z verskimi in naravnimi nauki ali ne, so se trudili po vzgledu paganskih tartarskih kanov povzdigniti v zakon, ki bi imel vezati tudi vse t podložnikov. Ta težnja po cazaropapizmu se vže precej jasno kaže leta 1495, ko je Ivan III sam v katedralni cerkvi slovesno vmestil novega metropolita Simeona govorec: „Vsegamogočna in oživljajoča sveta Trojica, koja nam je poklonila oblast čez vso Rusijo, ti podeljuje po posvečenji nadvladik in vladik naše države ta vzvišeni škofovski prestol. Sprejmi toraj pastirsko palico, stopi v božjem imenu na prestol metropolitanski, prosi Boga za nas in Bog daruj ti zdravje

¹⁾ Karamzin, Primječanja 235.

²⁾ Ta sofizem je bil Filip od razkolnih Grkov pobral. Tudi ti mesto, da bi priznali svoje stare grehe so se izgovarjali „ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῆς συνόδου ὑπόθεσις ἦν, αἰτία πρώτη καὶ μεγάλη ἵνα γενηται ἡ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἀσεβῶν ἔφοδος καὶ ἀπὸ ταύτης πάλιν ἡ πολιορκία καὶ αἰχμαλωσία καὶ τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν.“ Phrantz II. c. 13. — Zhishman, I. c. 217.

³⁾ Peleš, I. c. str. 474, 452, 571.

⁴⁾ Likowski, I. c. 51.

na mnoga leta!“¹⁾ Metropolit se mu zahvali. Tako so moskovski knezi najvišjo cerkveno duhovno oblast naredili odvisno od najvišje p o s v e t n e oblasti!

5. — *Rimski papeži in moskovski vladarji (1462—1584).*

O živalnem občevanji papežev z moskovskimi vladarji v tej dobi bi se dale napisati debele knjige. Zdi se, kakor bi bili papeži podvojili svojo ljubezen do Velikorusov, odkar so se ti formalno ločili od Rima. O tem bode Slovencem morda kdo obširno poročal. Mi bomo le par zgodovinskih dejanj iz te dobe omenili, ker smo se ravno namenili podati s p l o š e n pregled velikoruske moskovske zgodovine.

Vže v XIII stoletji so papeži velikoruske kneze pozivali, da bi li se zavezali sè zapadnimi kralji ter tako sè združenimi močmi grozeče Tartarje odbili. Zastonj. Papeži, ki so poznali silovito moč geografične lege Rusije, so Ruse vabili, da bi obranili Turkom vstop v Evropo. Zastonj. Tudi ko so Turki se v Evropi naselili, niso papeži Velikorusov pozabili; le še bolj so se trudili, da bi Ruse za unijo vdobili²⁾ in z njih pomočjo Turke, tlačilce Jugoslovanov, zopet iz Evrope pahnili,³⁾ ter krščanstvo zanesli mej paganske azijske rodove. Da je velikorusko ljudstvo, ali recimo bolje, da so velikoruski vladarji glas papežev poslušali, pridobili bi si bili večo slavo; kot križarji, ki so vzeli Jeruzalem, bili bi storili več za krščanstvo in omiko človeško kakor vsak drug narod na zemlji . . .

O naklonjenosti papežev do Rusov in njih želja, da bi povzdignili njih vglad v Evropi, priča naslednje dejstvo. Zadnji cesar carigrabski je imel dva brata. Jeden teh, Tomaž, je po padcu Carigrada pribežal k papežu v Rim. Tomaž je imel hčer Zofijo. Papež Pavel II bi jo bil najraje dal za ženo moskovskemu velikemu knezu, mogočnemu Ivanu III. Papež je hotel, da bi potem ruski knez, kot postaven dedič grškega cesarstva, Turke izgnal

¹⁾ Peleš, l. c. 456.

²⁾ „ . . . Gagner les Russes à l'union dans la foi eût été une belle et noble entreprise, digne des vicaires du Christ, des successeurs de saint Pierre. Ne pas admettre cette tendance de pacification religieuse, c'est se condamner à ne pas comprendre les procédés de Rome.“ Pierling S. J. Papes et Tsars 1547—157. Paris. 1890 str. 479.

³⁾ „Après la chute de Constantinople, lorsque la represseion des Turcs, qui menaçaient déjà l'Adriatique et l'Italie, devint la constante preoccupation des pontifes romains, les rapports avec Moscou s'imposèrent par la force même des choses. Il s'agissait d'opposer aux armées ottomanes les armées chrétiennes, et d'endiguer le torrent islamique qui se déversait sur l'Europe. Les papes cherchent partout des allies, et naturellement les souverains de Moscou n'échappent point à leurs regards.“ L. c. 4.

iz Evrope. Ivan pošlje res vesel poslanstvo v Rim.¹⁾ Poslanci so govorili, kaker bi Ivan ne bil nasproten florentinskim dekretom. Sikst IV, ki je po smrti Pavla II nastopil kot papež, hvalil je naklonjenost Ivanovo do Rima. V juniji leta 1472 se je vršilo v Rimu slovesno zaročenje Zofije v cerkvi sv. Petra po zastopnikih Ivanovih. Sam papež je Zofiji dal bogato, res knežjo doto. Poslanci ruski se odpravijo s Zofijo v Moskvo. Ž njo je šel tudi papežev legat Antonij. Knez se je poročil. Ko ga pa legat naprosi, naj sprejme florentinske določbe²⁾ — Ivan, dasi je bil po poslancih unijo obljubil,³⁾ ni hotel o tem nič slišati.⁴⁾ Ne da bi kaj dosegel, se je legat leta 1473 vrnil v Rim.

Po tej poroki so velikoruske kneze zunanja ljudstva začela bolj spoštovati. Pa tudi ruski knezi so začeli ponosniše čutiti se. Ob oni priliki so v svoj grb sprejeli dvoglavega orla grških cesarjev. Jeli so se smatrati za naslednike izhodnih cesarjev⁵⁾ in tem zavestniše, ker so leta 1480 in 1502 za vselej vrhovno moč Tartarjev oslabili. Tudi v kulturnem oziru je za Moskvčane poroka s Zofijo važna. Umetnost je v Moskvi zopet oživela, kajti Zofija je iz Italije poklicala mnogo umetnikov, da bi olepšali Moskvo.⁶⁾

Naslednik Ivanov, Vazilij III (1503—1534), je mnogo občeval s cesarji Maksimilijanom I in Karolom V. Leon X, Hadrijan VI, Klement VII so ga skušali dobiti za unijo in za boj proti Turkom. Leon X ga je pregovarjal, da bi dovolil prosto tržno pot skozi Rusijo in v Indijo. Klement VII mu je ponudil kraljevo krono. Karamzin nam pripoveduje, kako očetovsko je vabil Leon X velikoruske care: „čto vse blagoprijatstvuje veličju Rossii, i mi (Rusi) stanem na pervoj stepeni deržav Evropejskih, esli, soedinjas s nimi (z papežem) protiv Ottomanov, soedinimsja i vjeroju; čto cerkov grečeskaja

¹⁾ „Sie važnoe posoljstvo vesma obradovalo Ioana; vsje dumali soglasno s nim, čto sam Bog pasilaet emu stol znamenituju nevjestu . . . čto sej blagoslovnennii sojuš napominaja Vladimirov, sdjelaet Moskvu kak bi novuju V-zantieju, i last monarham našim prava imperatorov grečeskikh“ Karamzin l. c. VI. 61.

²⁾ Peles. L. c. 262.

³⁾ „Imenem gosudarja oni (poslanci) privjestovali Papu, ktorii v otvčet svojem hvalil Joanna za to, čto on kak dobrii Hristjanin ne otvergaet sobora florentinskago . . . i čto izjavljajet priverženost k glavi Cerkeji“ Karamzin l. c. 63.

⁴⁾ Vannutelli, Poccia II. 45.

⁵⁾ Weiss, Weltgeschichte. Wien 1877, VI. B. 473.

⁶⁾ „Avec l'apparition de Zoé, plus connue sous le nom de Sophie, un rayon de la Renaissance illumine le Kremlin. L'Italie envoie d'habiles architectes, un Aristote Fioravanti érige en plein Moscou la belle cathédrale de l'Assomption et le palais à facettes; de fréquentes ambassades parcourent les pays étrangers, elles s'en vont Turin à Florence à Rome et à Naples, ce sont les Grecs, arrivés avec la princesse byzantine, qui servent le plus souvent d'intermediaires“. Pierling l. c. 11.

ne imjet glavi; čto drevnija sestra eja, Cerkov rimskaja, vo z-visit našego mitropolita vsan patrijarha, ut-verdit gramotoju vsie dobrie naši običaji, bez malej-še peremjeni i novostei; čto on (papa) želaet ukrasit gla-vu nepobjedimago carja ruskago v jencem car-ja ruskago v jencem carja hristjanskago, bez vsjakago mirskago vozmezdija ili pribitka, edinstveno vo slavu božju¹⁾ Zastonj je bil zopet klic papežev, kateri, kaker videti, so hoteli oživiti na izhodu po vzgledu sv. rimsko-nemškega ce-sarstva — carstvo slovansko-rimsko.

Za Vazilijem je stopil na prestol velikoruski Ivan IV, ime-novan Grozni (1534—1548). Bil je res Grozni, pravi tip pagan-skega avtokrata, ki ne pozna niti naravne resnice in pravice, kaj še le vzvišene krščanske. V Aleksandrovem je en sam dan z lastno roko vbil sto ljudi. Mesta je obkolil in dal potopiti vse prebivalce. Leta 1580 je vkazal v Moskvi postaviti petnajst vi-slic in eno natezalnico, napraviti gromado, nanj velik kotel. Sam je prišel v praznični obleki. Trepetajoče Moskvičane izžene si-loma na trg, da gledajo, kar se je imelo goditi. Tedaj veli štiri-sto nedolžnih prebivalcev vmoriti.²⁾ Pregnal je dvanajst tisoč po-stavnih posestnikov s svojih posestev. Izmej svobodoljubnih No-vogroščanov jih je vmoril — 60.000.³⁾ Ni mu bila zadosti tuja kri. V besnosti je vbil tudi lastnega svojega prvorojenega sina Ivana (1582). Bathori imenuje Ivana IV rabeljna ruskega ljud-stva, ki hoče vladar izhoda biti imenovan, kateremu naslovu bi lahko priložil še naslov: knez hudičev. Neron in Kaligula njemu nasproti nista — nič.⁴⁾

Leta 1580 je trinog sklical škofovsko sinodo. Groza pred njim je škofom izzmela priznanje, da cerkev nima pravice do premakljivega premoženja, ampak kar ima, je pravzaprav — car-jevo. Isto tako so se mu o drugi priliki laskali: „Pomisli, da nisi le varah carstva, ampak tudi cerkve, prvi in edin monarh pravoslavnihi; ako se ti oddaljiš, kdo bo resnico in čistost naše vere varoval, kdo milijone duš večnega pogubljenja reševal?“⁵⁾

Ivan IV je kaker Ivan III sam vmesil metropolita Ana-stazija, a tudi ga kmalu zopet odstranil.

Jedin, ki se je Ivanu upal vpreti, je bil novi metropolit Filip. Ko je Ivan nekega dne prišel v cerkev oblečen kot menih, metropolit ga ni hotel b'agosloviti rekoč: „V tej obleki ne spo-znavam Ivana za carja pravoslavnega. O gospodar, tu darujemo Bogu žrtve, a onkraj altarja teče nedolžna krščanska kri. Od

¹⁾ Karamzin, I. c. VII. 101.

²⁾ Peleš, I. c. 263—265.

³⁾ Weiss, Weltgeschichte VI. 505.

⁴⁾ L. c. 490.

⁵⁾ Karamzin, VIII. Weiss, I. c. 500.

kar sonce na nebu sveti, se ni slišalo, da bi bogoljubni carji svoje zemlje tako vpuščevali. Celo v nevernih paganskih kraljestvih so postave, pravice in vsmičenje nasproti ljudem — le v Rusiji jih ni. Premoženje državljanov in življenje je brez obrambe — povsod le razbojništvo, roparstvo, vmori. Visoko stojiš, a jeden je viši od tebe, naš in tvoj sodnik! . . . Gospodar jaz govorim ti ko dušni pastir. Jaz se bojim jedinega Boga!“ Ivan je Filipa imenoval javno v cerkvi puntarja, lažnika, tatu. Leta 1569. 8. nov. ga je od altarja odrgal, siloma slekel mu ornat in z metlami ga zalovil iz cerkve.)

Ako izvzamemo pridobitev Sibirje, je bil Ivan IV v zunanjih bojih nesrečen. Kan Devlet mu je pomoril nad 120.000 ljudi. Izgubil je Livlandijo. Svedi so zmagovali. Poljaci pod Stefanom Bathorjem so zmagoslavno prodirali v Rusijo. Velika Rusija je bila v gotovi nevarnosti, da jo Poljska za stoletja oslabi in zopet pahne v drugo vrsto evropskih sil. Neizogibnega ponižanja so Veliko Rusijo rešili — toliko črnjeni rimski papeži. V stiski piše Ivan papežu Gregorju XIII, da bi posredoval mej njim in Bathorjem. Papež, upajoč unijo ali vsaj križarsko vojsko nasproti Turkom,¹⁾ pošlje v Moskvo slavnega Possevinu jezuita l. 1581. Car ga sprejme sijajno. Pri obedu Ivan javno imenuje Gregorja XIII.: „od nebes določenega najvišega pastirja rimske cerkve. Spoštujem in priznavam ga za namestnika Kristusovega“. Possevin je dosegel po razmerah za Velik-ruse kaj častno pomirje. Ivan je obljubi! svobodo in prost prehod skozi Rusijo latinskim duhovnikom in trgovcem. O uniji pa Ivan ni hotel vedeti ničesar več! Ko je videl Possevin, da ne opravi ničesar, se je leta 1582 vrnil zopet v Rim.²⁾

Pomenljivo je, da se velikoruški narod ni nikjer niti s postavnimi sredstvi nasproti postavil nekrščanskemu, nečloveškemu počenjanju Ivanovemu. Kako malo idealne vsebine je moralo biti v moskovskem plemstvu, je najočitniši dokaz ravno to, da so cazaropapistični samodržci ljudstvo rusko tako globoko ponižali, da ni imelo nikakega čuta več za lastno dostojnost. Karamzin skuša to otrpnelost opisati kot krepost, kot vbojlivost, češ: „Vbo-

¹⁾ Karamzin, VIII. Peleš. l. c.

²⁾ Pierlinz govoreč o poslanstvu Gregorja XIII pravi: „Un courant nouveau d'idées se manifeste alors dans la politique militante: rétablir la pax entre les deux adversaires, concilier en toute justice leurs intérêts réciproques, en les subordonnant, au but supérieur de l'unité religieuse et la croisade contre les Turcs, tel est l'idéal que caresse l'enfant de Loyola et qui s'impose en partie par les hasards de la guerre.“ Papes et Tsars. 480. Tega se je papež mogel naštati, ker je Ivan vže leta 1551 papežu Juliju II izrazil željo zjedinjenja z Rimom in prijeti iz papeževe roke kraljevo krono. Papež je bil zadovoljen s pogojem, da moskovski metropolit, ki bi ga v primasu ruskega povzdignil, njemu zvestobo priseže in obljubi s pomočjo kraljevo delovati za zjedinjenje vseh Rusov z Rimom. Weiss. l. c. 509.

³⁾ Pierling, Antonii Possevinii Missio Moscovitica. Parisiis 1882.

gljivost ljudstev je moč države“. Vbogljevost je res krepost, a ne brezpravno suženjstvo. A kaj je, zavrača Weiss Karamzina, veličje države, koje vspeva le, ako se mu žrtvuje vse, kar je človeku dobro, resnično in sveto?¹⁾

6. — *Doba velikorusko-moskovskih patrijarhov.*
(1598 — 1700).

Za Feodora (1584—1598) je prišel v Moskvo (1588) carigraski patrijarh Jeremija. Z denarjem ga premotijo, da je Velikorosom dovolil nov samosvoj patrijarhat. 23. jan. l. 1589 oznani državen dostojanstvenik moskovskemu metropolitu: „Pravoslavni car, obči svetovni patrijarh in cerkveni zbor povzdignili so te na škofijski stol Vladimirski, moskovski in vse Rusije.“ Patrijarh ga je posvetil, a car ga je instaloval in mu vzkazal imenovati se: Po milosti božji in volji carjevi glava škofov, oče očetov, patrijarh severnih dežel.“ A novi patrijarh se je carju zahvalil: „Ker je mene grešnika sveti car (samodržec) in ekumenski patrijarh . . . blagovolil povzdigniti v to dostojanstvo, se carju in patrijarhu zahvaljujem in vsprejemam ta vrad.“²⁾

V listini vstanovitve se glasi: Ker je stari Rim pal v herezijo apolinarizma in je novi Rim (Carigrad) v rokah paganov, nastopi naj Moskva kot — tretji Rim. Glede mej patrijarhati so na prvo mesto postavili Carigrad, na drugo Aleksandrijo, na tretje Moskvo. Rim so popolnoma izpustili iz vrste patrijarhatov! Tedaj so pa velikoruski carji sklepali dalje: ker je pa patrijarh carigrajski in aleksandrijski pod oblastjo pagansko, ima Moskva v krščanstvu prvi patrijarhat!³⁾

Za Jobom je bil v patrijarha izvoljen Ignacij. Za Vazilija Šujskega je bil odstavljen. Šel je na Litvo. Podvrgel se je papežu in vmrl kot svetnik leta 1640 v sivi starosti.⁴⁾

Najznamenitiši patrijarh velikoruski je bil Nikon. Izvoljen je bil leta 1652. Od začetka je bil velik nasprotnik katoličanov. Mileji je postal, ko je na priprošnjo sv. Jozafata, mučenika uniije, zopet zdravje zadobil.⁵⁾ On je provzročil „razkolnike“ v velikoruski cerkvi, ker je bil iztrebil pogreške iz cerkvenih knjig. Mnogi Velikorusi so v svoji priprostosti radi tega se ločili od moskovske cerkve, češ, da je zagazila v herezijo.

Car Aleksij mu je bil zelo naklonjen. A zavistneži so ga

¹⁾ Weiss, l. c. 506.

²⁾ Helfert, Russland 83

³⁾ Karamzin X. Peleš, Geschichte der Union II. 3.6.

⁴⁾ Helfert, Russland 83—90.

⁵⁾ Peleš, l. c. 367.

⁶⁾ Peleš, l. c. 370.

radi njegovega reformatorskega delovanja zatožili carju, češ, da se hoče Rusom vsiliti za nekakega papeža. Leta 1666 skliče car zbor velikoruskih škofov. Tudi patrijarha Pajzij Aleksandrijski in Makarij Antijohenski sta prišla in Nikona obsodila. Nikon ponosno zavrne svoje sodnike: „Vi ruski vladiki me ne morete soditi, ker ste moji podložni, a vi dva patrijarha tudi ne, ker nemate v Rusiji nikake jurisdikcije.“ To je rekel in apeloval v — Rim! na papeža¹⁾. Nikon je vmrl v pregnanstvu, a pokopali so ga vendar kot patrijarha.²⁾

Za vlade carja Laži-Dimitrija so jezuitje v Kremlinu s v. mašo brali.³⁾ V zboru je Sujski naščuval bojare in kupce in vojake, češ: „Dimitrij vam pobere zadnji rubel, vaše žene, vašo vero. Bog njegov je papež rimski“. Vmorili so ga 26. maja 1606. Ljudstvo pa je jadikovalo: „Car je bil jak mož. Samo eno leto je vladal, in vže so trepetali naši sovražniki. Bog bode naše bojare sodil“.

Od kar je rod Rurikov leta 1598 izmrl, Rusija ni imela pokoja. Bile so večne notranje vojske, dokler niso izbrali bojari l. 1613 za carja Mihaela Romanova, sina rostoškega metropolita. Romanov rod v Rusiji še dandanes vlada.

Ko sta bila leta 1670 patrijarha Aleksandrijski in Antijohijski v Moskvi, je njiju in ruske škofo pozval Kazimir, kralj poljski, da se združijo z Rimom. Najbolj se je k uniji nagibal Pajzij, škof iz Gaze. Ko se pa vsi drugi vpro pozivu in začno Pajziju očitati, je še on kralju izogibaje se odgovoril: „Reč je preteška, za sedaj nemogoča, o koji se komaj da razpravljati.“

Res sicer, da so moskovski knezi, ustanovivši lasten patrijarhat, hoteli še bolj odvisno storiti od sebe velikorusko cerkev. Faktum je, da so i v njej vkazovali in se kot vrhovni duhovski predstojniki vedli, vendar res je tudi, da je velikoruska cerkev po patrijarhu neodvisniša postala. Ko so moskovski metropoliti bili povzdignjeni v patrijarhe, so postali malo bolj ponosni. Vedeli so, kakošne svoboščine so uživali nekdanji patrijarhi. Vsaj tu in tam so se preoblastnim carom nasproti postavili, kar se neso upali, ko so bili le metropoliti. To so tudi

¹⁾ Peleš, Geschichte der Union II, 3 2.

²⁾ Ruska sekta starovercev očita Nikonu, da jih je hotel zapeljati v „latinsku herezijo“: „My nejsme novotafi, my zachováváme viru a mravy svých otců, žijeme dle svatě pravoslavně vřry; ale přivrženci Nikona, d' áblova proroka, jsou novotáfí, chytily se latinských e jiných jerešej“. Slovanský sborník IV. 510.

³⁾ Weiss, Weltgeschichte V. 376.

⁴⁾ „Summatim meam mentem exponam, esse in praesentia rem nimis arduam, et ad modum difficilem. ne dicam ferme impossibilem atque intractabilem“. Theiner.

carji začeli čutiti. Trebalo je le carja, ki ne more poleg sebe in nad seboj nobene oblasti — in moralo je zopet biti ob velikoruski patrijarhat. In prišel je tak car — car Peter, imenovan „Veliki“.

7. — *Petra Velikega razmerje h katoliški cerkvi.*

Ko je Peter Veliki bil leta 1698 na Dunaji, mu je delovanje jezuitov tako vgajalo, da jih je naprosil, naj bi mu podobno družbo osnovali tudi za razkolno cerkev.¹⁾

Cenil je tudi zelo frančiškane in kapucine. Dovolil je v Moskvi zidati katoliško cerkev.

Poslal je tudi v Rim k papežu Klementu XI kneza Borisa Kurakina s pismom. Peter se papežu zahvaljuje za njegovo pravično, nestrankarsko postopanje nasproti Poljski in Rusiji. Knez Kurakin je papeža tudi zagotavljal, da je Peter sklenil v celem svojem cesarstvu dovoliti katoličanom svobodno javno bogoslužje. Isto tako je Peter vže dovolil sezidati v Moskvi samostan za kapucine in jezuitski kolegij za vzgojo otrok. Peter je po poslancu tudi obljubil, da bodo vsi misijonarji, poslani od rimske stolice na izhod, posebno v Kino, smeli prosto iti tja skozi Rusijo.²⁾ Da, ko je bil v Parizu, se je pogovarjal o načinu, kako bi se izhodna cerkev dala spojiti sè zapadno.

Vzroki, zakaj se je Peter kazal tako naklonjenega katoliški cerkvi, vsaj iz početka, so razni. Petra glaven namen je bil: Rusijo zapadni Evropi približati. Zavoljo tega se je hotel posebno Leopoldu I in Jožefu I prikupiti. Prepričan je bil tudi o izbornosti katoliških naprav za povzdigo omike.

Vender iz globokega prepričanja Peter kat. cerkvi naklonjen ni bil. Ko je bil v Parizu l. 1718, se je res pogovarjal o zjedinenji, žalibog, da so bili oni sorbonski doktorji — janzenisti, katerih ideal je bil galikanizem: cerkev brez papeža, cerkev deželna, državna, ali narodna. Ti nazori so bili oblastnemu Petru jako po godu. Bivanje Petrovo v Parizu ni bilo niti za katoliško cerkev vgodno niti za razkolno. Še bolj je oblastni Peter omrzel za papeža, ko je pri Pultavi švedskega kralja Karola XII premagal. On oblastni, Peter, da bi se papežu podvrgel?!

Opravičeno trdimo, da Peter ni bil nikdar odkritosrčen prijatelj katoličanov. Leta 1705 je prišel v Polock kot gost poljskega kralja Avgusta II. Šel je v cerkev katoliških Malorusov. Vprašal je, koga neki predstavlja tam stoječi kip. Odgovorili so mu: Sv. Iozafata, mučenika unije. Ta odgovor ga je tako razril, da je P. Tefana Kolbieczynskega, ki je ravno večernice molil, na altarju ymoril z lastno roko! (Stebelski).

¹⁾ Weiss, Weltgeschichte VI. 41.

²⁾ Kirch.-pol. Bl. IX. 703.

Vkazal je vmoriti tri baziljance in njih trupla sežgati. Par dni kasneje pa je v Polocku papeža proslavljal.¹⁾

Vkazal je tudi kat. škofa luckega v željezo vkovati in peljati v Moskvo, kjer je vmrl. Metropolit kat. Zalenski in škof Polocki Pieszkiewicz sta komaj všla Petrovemu maščevanju.

Peter Veliki bi bil rad prišel v neposredno dotiko z velikimi zapadnimi državami. Poljska mu je bila na potu. Kako jo vničiti, oslabiliti? Spoznal je, da bi Poljsko najbolj oslabil, ako bi Malorusi zopet postali razkolniki. Da bi to dosegel, se je na jedni strani laskal katoličanom, a na drugi je sklepal s poljskimi kralji pogodbe, v kojih se mu je priznavala nekaka protekcija nad razkolniki v poljskem kraljestvu. Ena takih pogodb je bila sklenjena tudi leta 1710. V tej pogodbi se v Poljski razkolnikom priznava enakopravnost z katoličani. Razkolni škofje v Poljski morejo svobodno občevati z verskimi brati v moskovskem carstvu. Vsled te pogodbe so moskovski Velikorusi neprestano lahko prepir netili v Poljski, ščuvali na „latince“, izpodkopovali unijo

Leta 1717 dne 12. maja Klement XI Petra srčno zahvaljuje za vse, kar mu je blagovolil po knezu Kurakinu poročiti. Prosi ga tudi, da bi skoro dotične vkaže izdal. A mesto tega vkaže Peter leta 1719 pribiti na vrata katoliške cerkve v Moskvi odlok, s katerim izganja jezuite iz vseh ruskih zemelj. Vkazal je tudi, da se vsi otroci iz mešanih zakonov morajo vzgojiti v razkolni cerkvi!

8. Peter Veliki in razkolna cerkev.

Peter je bil tip skrajnega avtokrata, ki ne more nobene oblasti strpeti niti nad seboj niti poleg sebe. On je poznal le posvetne namene, časno veličje Rusije in ruskega carja. To je mislil doseči samo, če tudi cerkev svoji vladarski poljubnosti podvrže.

Te težnje Petrove priča tudi njegova oporoka. Nekoji pravijo, da ni pristna. Morda. A vender nam more veljati kot pristna. Kajti ni poteze v njej, da bi se ne mogla dokazati iz življenja Petrovega. Tudi ruska vlada se je verno drži. Evo nekaj glavnih misli:

Evropa zapadna je preživela. Novo krepko ljudstvo pride, da jo podjarmi in pomladi. V to je po Božji previdnosti odločen ruski narod.

Rusijo sem našel kot potok, puščam jo kot reko. Pod nasledniki narase v morje.

Ruski narod bodi vedno za boj pripravljen.

¹⁾ Peleš, II. 294.

Poljska se mora vničiti. Treba v njej netiti razpor in tako jo slabiti. Švedska se tudi mora kršiti. Po neveste naj hodijo knezi le na Nemško. S tem bode rasel vpliv ruski na zapadu. Z Angleško se spojiti radi trgovine — dokler ne dobimo v last — Indijo. Tedaj Angležev Rusi ne potrebujejo več. Povspeševati moramo propad Perzije. Kdor Carigrad posede, bo vladar sveta. Carigrad mora biti naš! Rusija raztezaj se do morja baltiškega in na jugu do crnega. Nemčijo se mora hujskati nasproti Avstriji. V Avstriji sami sejati razpor mej knezi. Delovati, da jedna teh držav prosi Rusijo protekcije. Vse razkolnike po Ogerskem, Turčiji, Poljski organizovati in pridobiti si nad njimi neko duhovno nadzorništvo. Ta protekcija in duhovno nadzorništvo pripravljaj pot bodoči ruski vladi. Tedaj — ko boba vse imenovane države oslabiljene, Rusija stavi Avstriji ali Franciji predlog: Delite z nami univerzalno monarhijo! Ako obe državi ponudbo odbijeti, napadi Rusija Francijo z mornarico na jugu in severu in pritiskaj na Nemčijo po suhem od izhoda. Tako moremo Rusi Evrope podjarmiti.¹⁾

Peter Veliki, kaker sploh vsi ruski carji, je poznal le časne namene. Naravno, da se papežu ni hotel podvreči. A tudi ruski patrijarhi so mu postali nadležni. Res, da so bili od njega izvoljeni, od njega odvisni, vendar se je kedaj kateri opogumil opozoriti ga, da Kristusovi postavi mora se i car klanjati. Tega pa cezaropapistični ruski carji, in posebno Peter, neso mogli strpeti. Ko je patrijarh Adrijan leta 1700 vmrl, Peter ni več nobenega imenoval. Imenoval je le administratorja, ki pa je za vsako stvar moral le njega vprašati. Adrijan je bil deseti in ob jednem tudi zadnji ruski patrijarh.

Nekemu angleškemu pisatelju, koji ga je vsporejeval Ludvik XIV, je rekel: To vsporejevanje ni pravično. Ludvik je v mnogem oziru več storil kaker jaz. Vendar v jedni stvari sem ga presegel: vpokojil sem duhovščino in jo prisilil, da me vboga, mej tem ko si je Ludvik od duhovščine dal vkazovati²⁾. Ko je ruska duhovščina l. 1721 prosila Petra, da jim da patrijarha, vdaril se je Peter razjarjen na prsa z besedami: Tukaj imate patrijarha.³⁾

Mesto patrijarha-duhovnika je Peter istega leta 14. februarja z vkaзом vstanovil iz lajikov in duhovnikov „sv. sinodo“, katere glava je faktično tačasni car-lajik sam, saj odloki dotične sinode so imeli veljavo le, „ako jih car do-

¹⁾ Weiss, Weltgeschichte VI, 38.

²⁾ Helfert, Russland. 129.

³⁾ Weiss, l. c. 40.

voli in potrdi¹⁾. Potrebo sinode je Peter vtemeljeval: „Posameznik je človeškim slabostim podvržen. Ako je toraj le posameznik na čelu cerkve, se lahko da zlorabiti. Ako jih je pa na čelu več, ni to tako mogoče. Ako jih je več, morejo gotoveje resnico najti, kakor posameznika. Tudi so vkazi kolegija bolj spoštovani kakor posameznika.“²⁾ Ti razlogi so hinavski. Saj je bil vkljub sinodi zopet le eden — glavar in sicer car³⁾. On je hotel le patrijarha spraviti s pota, in prilastivši si njegovo čast, še bolj zagotoviti si yresničenje svojih posvetnih namenov.⁴⁾ Navedeni razlogi pa indirektno pričajo, da je Jezus Kristus, hoteč vstanoviti vidno cerkev, moral vstanoviti i — primat, samo ne v obliki, kakor ga je hotel razumeti Peter, car ruski.

Da bi vsako najvišjo, samostojno duhovsko oblast bodisi papeško ali razkolno-patrijaško osmešil in ljudstvu velikoruskemu osmešil, je dovolil, da so najostudnije sramopise proti vrhovni cerkveni oblasti predstavljali iz zapadnih jezikov in širili po Rusiji⁵⁾. Nekega dne imenuje Peter največje žganjepivce za — kardinale. Stvor, ki je imel papeža predstavljati, je sedel na prestolu, zloženem iz sodov, botilj, vrčev in steklenic. Posameznim „kardinalom“ je delil žganja rekoč: „Najdostojniši: odpri usta, pogoltni to, in govoril bodež lepe reči.“ Tedaj so se vvrstili. Pred vsakim „kardinalom“ so na saneh peljali sode vina, piva, jedi itd. zadnji je bil „knez-papa“. Sedel je na sodu, na vozu, kate-rega so vlekli štirje voli. Na obeh straneh so ga spremljali pijanci, oblečeni kot dominikanci, frančiškani, botiljke in kozarce v rokah. Car sam je spreved obletal preoblečen v holandskega mornarja. Konec spreveda so vsakemu „kardinalu“ odločili posebno stanovanje. Sluge pa „konklavisti“ so letali od jednega do

¹⁾ Peleš. Geschichte de Union II. 376.

²⁾ Theiner. Monuments de Russie, pag. 371.

³⁾ „Allorché si tratta di questioni pur mente speculative di teologia, o di qualche dettaglio ceremoniale, il governo per mezzo del detto procuratore con fina e benissimo politica si guarda bene di far sentire troppo la sua autorità: ma in tutto ciò che riguarda la parte gerarchica ed amministrativa il governo per mezzo del procuratore impone quel che vuole.“ Vannutelli, Poccia II. 209. Sicer pa je znano, da so carji segli tudi v čisto verske zadeve. Aleksander II. n. pr. je sam iz sebe razveljavil zakon velikega kneza.

⁴⁾ Posebno od Petra naprej velja o razkolni cerkvi sodba Vannutellijeva: „La Russia rappresenta una differenza colla chiesa cattolica in questo, che nel cattolicismo reside la vera forza della religione — mentre in Russia vi è la religione della forza.“ Poccia I. 198. Prisega, kejo so morali ruski duhovniki Petru priseči, je po Cantù (Storia Universale): „Giuro fedeltà e obbedienza come servo e suddito al mio legittimo sovrano . . . lo riconosco per giudice supremo di quest'assemblea spirituale . . .“ L. c. IX. 399.

⁵⁾ Villobois mémoires anecdotiques de la cour de Russie sous la régné du Czar Peter I. — Kirch. pol. Bl. IX. 705. — „Fa buffonesche parodie dei riti del culto greco ch'egli voleva abolire; poi perchè non parese inchinare alla chiesa latina, celebra la festa del conclave dove un barboglio era eletto papa da cardinali ubbriachi . . .“ Cantù. Storia universale IX. 40.

drugega in pravili jim najhuše vmazanosti. Te orgije je Peter dal nasnovati še trikrat. Zadnjikrat v januarju l. 1725. Tedaj se je bil Peter tako s pijačo razrušil, da je bil za nekaj dni 8. februarja istega leta 1725 — mrtev!

* * *

Namenili smo se opisati zgodovino maloruske unije. Predno pa smo se lotili, zdelo se nam je neizogibno potrebno vsaj površno osvetliti glavnega njenega sovražnika: velikorusko razkolno carstvo.

Velikanska moskovsko petrograjska vlada prisega posebno od Petra Velikega naprej na evangelji cezaropapizma in na neomejenost narodnostne ideje

Navadno se trdi, da kruto postopanje Rusije nasproti katoličanom izvira iz nazorov njihove vere. S to trditvijo se ne moremo vjemati.

Kajti faktum je, da Velikorusija se ni vojskovala proti uniji z orožjem uma, ampak s fizično silo. Znano je tudi, da je Velikorusija najbolj preganjala tiste katoličane, ki so bili sorodni jim po krvi, jeziku in obredu. Niti prvo niti drugo ravnanje more izvirati iz vere razkolne — sej se ta, hvala Bogu, loči le v dveh ali treh naukih od katoliške. Kruto ravnanje Velikorusije s katoličani ima kalnejši vir: cezaropapistični evangelij in skrajna avtokracija velikoruske vlade, ki hoče svoji poljubnosti vse vpokoriti, božje in človeško.

Ne toliko cerkev razkolna, ne toliko ljudstvo velikorusko, ampak vlada ruska preganjala je in preganja katoličane.¹⁾ V Rusiji je vlada vse, masa ljudstva — nič. Ne le katoličanom ampak tudi velikoruskemu ljudstvu in cerkvi²⁾ je moskovska cezaropapistična „samodržiteljna“ vlada prava zatiralka v narodnem in v verskem oziru. Ona je ruska ljudstva vzgajala ne slovansko, ampak mongolsko, nemško. Ona krščanski cerkvi v Rusiji ni pustila se prosto razvijati, ampak jo je vklenila v okove tesnih državnih

¹⁾ „In Russia il governo tiene e vuol tenere la Religione sotto la sua dipendenza. E poiche fra tutte le Religioni la sola Cattolica . . . non accetta la dipendenza dalle autorità puramente umane, necessariamente essa è sempre dappertutto perseguitata ed in Russia ha sovente da soffrir dal governo“. Vannutelli. Poccia II. 107.

²⁾ „Wir sehen (die Zare) seit einer Reihe vom Generationen bemüht, alle Völker, die das Eisen ihnen unterworfen, in die gleiche geistliche Dienstbarkeit ihrer Kirche zu bringen; die Manifeste ihrer heil. Synode verkünden es laut und ungescheut: dass nur jene wahre Unterthanen sind und den Namen Russen verdienen, die dieser Nationalkirche angehören. . . . Auch der merkwürdige Grundsatz wurde geltend gemacht, dass wer zur russischen Kirche übergetreten sei, das russische Gebiet nicht mehr verlassen dürfe“. Hist.-pol. Bl. X. 770.

paragrafov.¹⁾ Cezaropapistična moskovska vlada je kriva, da velikorusko ljudstvo ni imelo viteškega srednjega veka, da je topolo nosilo ljodstvo tartarsko, mesto se vperli kot junaški Španjci Mavrom, da je nedelayno gledalo, ko so Turki Evropi se bližali, da se ni ganilo, ko je Carigrad padel

Sklepamo: Boj, katerega je bilo in ga še bje katoličanstvo na Ruskem, ni toliko boj z razkolno vero ali z maso vernega velikoruskega ljudstva, ampak boj s paganskimi načeli velikoruske vlade, z načeli cezaropapizma, skrajne, zemlje lačne avtokracije in absolutnega nacionalizma. **Ko ta načela velikoruske vlade padejo, in si velikoruska cerkev najprej sama svobodo pribori** — tedaj velikoruski narod ne bo katoličanstva preganjal, ampak začel se bode tudi on povračati k cerkvi pradedov, k cerkvi sv. Vladimira, k cerkvi, kateri je pripadal prvi metropolit Rusije, k Materi in Učiteljici vseh cerkva: k sveti rimski cerkvi!

Emitte Spiritum tuum
Et renovabis faciem terrae!

Ignacij Kralj.

¹⁾ „Ma avvenne ad essa (ruski cerkvi) ciò che avverrà necessariamente ad ogni chiesa non cattolica, che per la sola forza delle cose, finirà sempre di non dipendere che dal suo sovrano temporale . . . Non vi è dunque più chiesa greca fuor della Grecia e quella di Russia non è greca, come non è copta e armena. Essa è sola nel mondo cristiano non meno straniera al papa il quale la disconosce, che al patriarca greco separato, il quale sarebbe avuto uno stolto se avvisasse di mandare alcun ordine a Pietroburgo. L'ombra stessa di ogni coordinazione religiosa è scomparsa pei Russi insieme col loro patriarca; la chiesa di questo gran popolo, interamente isolata, non ha nemmeno più capo spirituale che abbia un nome nella storia ecclesiastica“. Rohrbacher, Storia Universale, Tomo XXVI. 634.

Bolgarija in Rim.

Malokatera dežela se dandanes toliko omenja v omikanem svetu kaker Bolgarija. Ta majhna krpica zemlje med Donavo in rodopskimi planinami vzbuja občno pozornost in dela politikom toliko preglavice, kaker bi v njenih rokah bila vsoda cele Evrope. Odkar je kočljivo orijentalno vprašanje splavalo na površje evropejske politike, ima Bolgarija veliko važnost, da še več, Bolgarija je vže od 9. veka glavna zaslomba Carigrada in ključ orijenta.

A tudi narod, ki v tej zemlji živi, zaslužuje pozornost zahodnega sveta. Tako delaven, resen in žilav narod, kaker je bolgarski, lahko vpira oči v svojo bodočnost in je vreden, da stopi v kolo večih kulturnih narodov. Da je narod bolgarski sposoben za velike reči, nam kažejo nekateri sijajni momenti v njegovi zgodovini, kakeršnih ne nahajamo lahko pri mnogo večih narodih.

Vže v začetku 10. veka se je Bolgarija povzdignila do visoke moči in je zapretila samemu Carigradu; začel se je hud boj za življenje in smrt med grškim cesarstvom in Bolgarijo. Mogočni bolgarski vladarji skušajo zatreti gnilo bizantinsko cesarstvo in na njegovih razvalinah postaviti novo, mogočno slovansko-grško državo. Toda ni jim se posrečilo. Krepki in mladi bolgarski narod je podlegel slabotnemu, postaranemu in vsled razuzdanosti iztrošenemu grškemu življu. Ta čuden zgodovinski pojav si moremo razlagati le iz duševnega, verskega in posvetnega razmerja obeh narodov. — Kaker je znano, ste v srednjem veku vera in cerkev bili ona notranja moč, ki je gibala in prešinjala vse važnejše pojave narodnega življenja. Versko-nravno življenje, znanost, politika, zakonodajstvo — vse je bilo pod vplivom cerkve, četudi se je marsikaj proti njeni volji godilo. — Ako gledamo na notranjo vez in tok stvari, prepričali se bomo, da je ravno v tem glavni vzrok propasti bolgarske države, ker je stopila v zvezo s carigrajsko cerkvijo. Po tej zvezi so Bolgari stopili v krog izhodno-grške prosvete, iz Carigrada se je širila v Bolgarijo omika, po grškem vzoru se je vravnavalo društveno in državno življenje mladega bolgarskega naroda — in to je Bolgarijo vgonobilo.

Zgodovina bolgarske cerkve je posebno zanimiva, ker ima med izhodnimi razkolniškimi cerkvami nekaj posebnega na sebi. Bolgarski narod je bil od prvega krščanskega kneza do današnjega dne skoro vedno v nekakih cerkveno-političnih borbah. Kdor hoče natančneje poznavati razmere izhodnega „pravoslavnega“ krščanstva, mora se na bolgarsko cerkev posebe ozirati.

Mislimo torej, da bo zanimalo Slovence, ako jim pokažemo, kake so bile razmere bolgarske cerkve z materjo cerkvijo in kako je vplivala na vsodo bolgarskega naroda. Ako bo megoče, bomo v drugem članku govorili tudi o sedanjem stanju bolgarske cerkve ter razložili veliko važnost cerkvenega vprašanja glede na bodočnost Bolgarije. —

I. Pokrščenje Bolgarov.

Vže zgodaj se je razširilo krščanstvo po onih pokrajinah, katere so pozneje zasedli Bolgari, ali je vsled neprestanih bojev in barbarskih napadov popolnoma zamrlo. Ko so se Slovani v 6. veku naselili po onih pokrajinah, bile so popolnoma opustošene in brez stanovništva. Le polagoma je krščanstvo poganjalo nove mladike mej Slovani in ko so v 7. stoletju pridli čez Donavo divji Bolgari, narod finske krvi, ter si podvrgli nesložna slovanska plemena, bilo je ondi že nekoliko cerkvij in duhovnikov. Tako so se Bolgari kmalu po svojem prihodu seznanili s krščanstvom, katero je pod sinim knezom Krumom (802—815) vže močne korenine mej Bolgari pognalo. Pod tem bojevitim vojvodo so bili Bolgari strah in trepet sosednim deželam, zlasti pa grškemu cesarstvu. Krum je razširil svojo državo po današnji jugoizhodni Ogrski ter je tako postal sosed Frankom, ki so malo poprej (796) premagali Avare. L. 812. je pridrl v Francijo in Macedonijo ter odvelkel v sužnost veliko število ljudstva, tudi več škofov. Pridobil je več grških mest, kjer je bilo krščansko stanovništvo, mej drugimi Hadrijanopol, kjer je zaslužnil tamošnjega škofa Emanuela s tremi drugimi. Ta je kot sužnik mej Bolgari zasnoval celo krščansko občino. L. 814. se je Krum zaletel pred sam Carigrad in zopet veliko množino ljudstva v sužnost odpeljal. Tako je celo deželo napolnil s krščanskimi sužniki in vže se je bal za svojo staro pagansko vero. Zato je začel strahovito preganjati kristjane. Škofa Emanuela in 374 drugih krščanskih jetnikov je dal naenkrat pomoriti. Izruti se vendar ni dalo krščanstvo, ker je slovansko stanovništvo po Macedoniji in Traciji vže bilo večinoma pokrščeno.

Celotno kot narod so Bolgari sprejeli sv. krst pod knezom Borisom ali Bogorisom (852—888), ki je zaradi tega eden najimenitnejših vladarjev bolgarskih.

Boris je spoznal, da le tako more ohraniti svojo državo mej mogočnimi krščanskimi sosedi: Franki, Moravci in Grki, ako s svojim narodom sprejme Kristusovo vero ter si mej sosedi poišče stalnih in zanesljivih zaveznikov. Slične okoliščine so tudi ruskega kneza Vladimira in ogerskega kralja Štefana napotile h krščanstvu. Tudi sestra Borisova, ki je bila poprej v robstvu v

Carigradu in tamkaj v krščanski veri vzgojena, je vplivala na brata. Vendar je ta še imel mnoge pomisleke proti sprejemu krščanske vere, največ se je bal vpora. Treba je bilo še drugih močnejših nagibov, da se je odločil za ta važen čin. — Do novejšega časa se je mislilo, da sta sv. brata Ciril in Metod delovala najprej mej Bolgari in jih pokrstila; neka povest celo pravi, da je Metod narisal poslednjo sodbo, katera je kneza tako pretresla, da se je takoj dal krstiti. Novejši zgodovinarji so ovrgli to mnenje, primerjaje razne frankovske, grške in slovanske podatke o tem vprašanju. Prvi je to dokazal Ginzl,¹⁾ kar je s krepkimi dokazi potrdil Rus Golubinski.²⁾ Mogoče in verjetno je pa, da sta se sv. brata, grede v Moravijo, nekoliko pomudila v Bolgariji, ali posebnega delovanja tukaj nista razvijala.

Ona povest o sliki Metodovi je nastala najbrž iz pripovedovanja Simeona Logoteta, ki pravi, da je neki Grk, po imenu Metodij, narisal Borisu poslednjo sodbo, ko je ta bil vže krščen. Ta Metod ni bil ne menih, ne misijonar, ampak prost slikar.

Najprej se je Boris posvetoval z nemškim kraljem Ludovikom II, kako bi se krščanstvo vpeljalo v Bolgarijo, in ta je vže l. 864. poročal papežu, da se bo bolgarski knez dal krstiti. Moramo namreč omeniti, da so takrat Bolgari bili zavezniki Frankov. L. 853. so še pomagali moravskemu knezu Rastislavu proti Frankom, toda ta zveza ni dolgo obstala. Ko se je sin Ludovikov Karlman s pomočjo Rastislava moravskega vzdignil proti svojemu očetu, so Bolgari (862) stopili na stran Ludovikovo proti Karlmanu in njegovim zaveznikom Moravcem. Po zmagi nad Karlmanom sta Ludovik in Boris 863. ali 864. sklenila zvezo v Tulni na Donavi, katera je trajala cel 9. vek. Pri tej pogodbi se je govorilo tudi o Borisovem pokrščenju. Najbrž je Boris obljubil, da bo dovolil slobodno oznanjevanje božje besede misijonarjem, katere bi mu Ludovik poslal.

Ni nam znano, kaj je Borisa napotilo, da je kmalu potem sprejel sv. krst ne od zahoda, ampak od Bizanca, brez znanja in sodelovanja Ludovikovega.

Najbrž so se zahteve Ludovikove Borisu zdele pretežke, ker so nemški vladarji z razširjanjem krščanstva preradi iskali političnih koristi. Borisu tudi ni bilo neznano, kako so nemški duhovniki v Moraviji s slabim vspehom delovali in kako so z evangelijem vred tudi nemško oblast skušali razširiti. Zatorej se je Boris rajši obrnil v Carigradu posnemaje moravskega kneza Rastislava, ki je ravno takrat dobil misijonarje iz Carigrada, namreč sv. brata Cirila in Metoda. Sicer so ga pa tudi, kaker bomo videli, okoliščine nekoliko prisilile, da je sprejel sv. krst od izhodne cerkve.

¹⁾ Geschichte der Slavenapostel. Leitmeritz 1857. str. 38.

²⁾ Kratkij očerki sr. pravosl. cerkvej bolg. Moskva 1871.

V Bolgariji je v tem času nastala velika lakota. To priliko je porabil grški cesar Mihael III ter je z vojsko vdaril na Bolgarijo. Boris je bil v zadregi, zatorej je obljubil, da bo sprejel sv. krst, ako mu krščanski Bog pomaga do zmage. Sreča je bila v začetku res na Borisovi strani, vendar je sprevidel, da se ne more dolgo vpirati grški vojski, zatorej je ponudil Grkom mir in prosil za sv. krst. Na is em mestu, kjer so sklepali mir, je bil pokrščen; sam cesar Mihael mu je bil za botra (menda po svojem zastopniku) in novokrščenec je dobil ime Mihael v čast svojega botra, grškega cesarja. Kedaj se je to zgodilo, ne da se popolnoma določiti, vendar je prav verjetno, da je to bilo v l. 864. ali v začetku 865.¹⁾ S knezom je tudi več velikašev sprejelo sv. krst. Knez je sedaj hotel, da bi se pokrstil ves narod, in je poklical grške duhovnike, da bi spreobračali Bolgare. A ni šlo zlahka. Narod se je trdno držal stare vere in ni hotel o krščanstvu nič slišati. Z njim je potegnula tudi večina plemstva in kmalu se vzdigne občna vstaja proti knezu. Borisu se vendar posreči zadušiti vstajo; velikaše z njihovimi ženami in otroci je dal pomoriti, prostemu ljudstvu je pa odpustil. — Vstaja je bila sicer zadušena, ali narod je ostal surov in neveren. Krščanstvo se ravno zaradi tega ni moglo globlje vkoreniniti, ker se je s silo ponujalo.

Kaker se torej vidi, je Boris bil res nekako prisiljen sprejeti krščansko vero iz Bizanca, ne pa od zahoda, kaker se je bil dogovoril z Ludovikom, ker je le trko mogel odvrniti pretečo nesrečo od svoje države. A četudi je Boris sprejel krščansko vero od Grkov, vendar njegovo spreobrnjenje nikakor ni sad misijonskega delovanja grških duhovnikov. Jireček pravi o spreobrnjenju Borisovem: ²⁾ „Boris nahm das Christenthum nicht in Folge fremder Einflüsse, sondern aus eigenem Antrieb an; wäre er von Missionären bekehrt worden, so hätte er später kaum zwischen Rom und Byzanz hin- und hergeschwankt. Und dass griechische Sendboten nicht die Urheber dieses folgenreichen Entschlusses des Bulgarenfürsten waren, sieht man aus den Worten des damaligen Patriarchen Photius, der die Christianisirung der Bulgaren als ein unerwartetes (*παράδοξος*) Ereigniss bezeichnet“.

Bolgari so bili že dobri dve stoletji najbliži sosedi Bizantincev, večkrat so se pokazali pod ozidjem samega Carigrada, trgali so jim iz rok mesto za mestom, plenili pokrajine in vlačili kristijane v sužnost, a grška cerkev ni imela toliko moralne moči, da bi vblažila in vkrotila barbarsko razbrzdanoost.

Na izhodu v tem času že močno peša pravi cerkveni duh. Mej tem ko zahodna cerkev s sijajnim vspehom deluje mej

¹⁾ Hergenröther: Photius I. 898—600.

²⁾ Geschichte der Bulgaren, Prag 1876, str. 154.

zahodnimi barbari po Britaniji, Skandinaviji, mej slovanskimi in germanskimi rodovi, trosijo Grki svoje moči s praznim teologovanjem. Prav pravi Hergenröther:¹⁾ „Für die Bekehrung heidnischer Nationen sowohl als der orientalischen Häretiker hat die byzantinische Kirche von jeher weit weniger geleistet, als die Kirche des Abendlandes und mit Missionsthätigkeit des römischen Stuhles kann die der Bischöfe von Neurom in keinen Vergleich kommen“.

Razna krivoverstva podjedajo konenine izhodni cerkvi, cezaristična politika pa ji ovira in duši slobodni razvoj in rast.

Na izhodu je že zdavna zamrla ona gorečnost, s katero so apostoli in njih učenci širili seme božje besede.

V svojem napuhu se Grki ponasajo le s svojo učenostjo, s svojimi slavnimi predniki, a prezirajo vse, kar ni grško, kot barbarsko. Od izhoda in zahoda napadajo grško cesarstvo razni barbari, a grška cerkev jih ne more pridobiti v svoje naročje. Kdor pazno zasleduje notranje življenje grške cerkve lahko se prepriča, da je njena slabost vlehtotila nagli napredek mohamedanstva.

Tudi s svojim življenjem niso mogli Grki navduševati barbarov za svoje vero, pač pa jih od nje odvrčati. Grška razuzdanost, nevera, sebičnost, krvoločnost in druge napake so bile v obče znane v veliko pohujšanje nevernikov in krivovercev.

Tako se torej Bolgari pod knezom Borisom sami ponujajo grški cerkvi, da jih sprejme v svoje naročje. Pričakovati bi bilo, da jim bode carigrajski oče vsaj zdaj poslal goreče misijonarje, kateri bodo delo spreobrnjenja popolnili, vernike vtrdili, cerkve vstanovili in surove praznoverne in paganske navade odpravljali.

Protestantski zgodovinar Neander²⁾ pravi: „An der rechten Sorgfalt, die zum Gedeihen des Christenthums unter einem so rohen Volke erfordert wurde, scheint man es freilich von Seite der griechischen Kirche fehlen gelassen zu haben.“

V Bolgarijo se je sicer vsula četa grških duhovnikov, toda mej njimi ne eden ni bil sposoben za tako težavno delo. Fociju se ni zdelo vredno poslati Bolgarom kakega škofa, ki bi vredil bolgarsko cerkev ter domačine posvetil v mašnike. Nevedni grški duhovniki so trosili mej ljudstvom vsakovrstno praznoverje n. pr. da je greh kopati se v sredo in v petek; nekateri so trdili, da le oni imajo pravo krizmo in da jo vsemu krščanskemu svetu delijo, nekateri so se pečali z vražami, drugi so zopet preroko-

¹⁾ Photius I. 476.

²⁾ Joh. Aug. Wilhelm Neander, s pravim imenom David Mendel, se je rodil od judovskih starišev v Göttingenu 1789; pozneje se je dal pokrstiti in je vmril kot profesor in konsistorijalni nadsverovalec v Berlinu 1850. Najvaž. iše, ali nedovršeno njegovo delo je: Geschichte d. christl. Relig. u Kirche, Hamburg 1825-43.

vali bodočnost itd. Neki grški posvetnjak je prišel v Bolgarijo ter se delal duhovnika in je kot tak učil in krščeval. Ko so pa Bolgari spoznali njegovo sleparijo, so mu odrezali ušesa in nos ter pognali ga čez mejo. To je bila velika nesreča za Bolgare, ki so kot krepek in surov narod potrebovali pred vsem dobre in trdne podlage v verskem nauku. Zatorej bi pri njih zastoj iskali trdnega in globokega verskega prepričanja, kar je izvrstno služilo krivovercem. Komaj je Bolgarija sprejela sv. krst, vže so kaker kobilice prihrumeli v deželo učitelji raznih ver. Ker je ljudstvo bilo v veri slabo poučeno in ker so cerkvene razmere bile popolnoma nevrejene, je Bolgarija bila vgodno polje za nje. Razven Grkov so se po deželi klatili Judje, katerih je zlasti v Solunu bilo mnogo, potem armenski monofizitje in pavlikijanci.¹⁾

Mesto da bi Bolgarom poslal goreče misijonarje škofo in duhovnike, ki bi z živo besedo učili ljudstvo, pisal je Focij l. 865. Borisu dolgo, učeno in težko razumljivo pismo, v katerem ga natančneje poučuje o krščanskih dolžnostih.

Svojemu „duhovnemu sinu“ razlaga najprej obširno bistvo in znamenja pravega krščanstva nasproti različnim zmotam.

Vera in dobra dela so potrebna za pravo čednostno življenje.

V visokih in učenih bogoslovnih izrazih mu razlaga nauk o veri in presv. Trojici. Potem razvija zgodovino prvih sedem občnih zborov, našteva očete, ki so se na teh zborih odlikovali, govori o krivovercih in naukih, katere so cerkveni zbori obsojili ali določili.

Vero, katero mu je razložil, mora sebi globoko v srce vtisniti, potem pa gledati, da jo presadi tudi v srca svojih podložnikov.

Drugi del lista obsega nravske opomine in zapovedi krščanske vere. Dolžnost vladarjeva je skrbeti za svoje in svojih podložnikov zveličanje. Naj bo torej stanoviten na potu, katerega je nastopil, naj se ne boji truda, bojev, ovir, težav in zalezovanj hudičevih. Naj posnema dela velikega Konstantina.

Dalje govori Focij o ljubezni do Boga in bližnjega, o vrednosti in potrebi molitve. Opominja ga, naj zida cerkve božje, naj bo duhovnikom prijazen. Daje mu razna pravila za krščansko življenje.

Vladar mora v vsem ravnati previdno in premišljeno, zato

¹⁾ Pavlikijanci, tudi pablikanci ali populikanci imenovani, so nasledniki in ostanki starih manihejcev. Začetnika te sekte sta brata Pavel in Janez iz Samosate. Širili so se zlasti po Armeniji; ker so jih pa grški cesarji preganjali, so iskali zavetja pri kalifih. Ohranili so se več stoletij ter so se v 13. veku zopet pokazali na površju kot albigenzi. V. Brück, Lehrbuch d. Kirchengeschichte str. 185.

mu le treba naravnih darov in vaje. — Mora paziti tudi na telo, na držanje, hod, sploh vse zunanje; ne sme se nespodobno smejati, ne prehitro ali nespodobno govoriti. Mora imeti odprto uho za onega, ki krivico trpi, zaprto pa za tiste, ki krivico delajo. Naj se varuje hinavcev, opravljalcev in prilizovalcev. Vladar mora vladati tako, da mu se ni treba opirati na moč, ampak na ljubezen in vdanost ljudstva, ker to je boljša in krepča podpora vladarja kot strah. Naj ne nalaga podložnikom težkih in strogih postav in kazni, ampak naj jih vlada v ljubezni in blagosti. Čednost in slava knezova ni v tem, da širi svoje meje, da razdira in si prilastuje tuja kraljestva, ampak da npravstveno požlahtnjuje srca svojih podložnikov in povspešuje njih blagor.

Potem govori o lastnostih dobrega sodnika. — Sviri ga p. ed pijanstvom, zapravljlivostjo, mnogoženstvom, pred jezo in maščevanjem, pred prevaro in podkupljivostjo itd. — Kaker je pogubno z vsakim se v prijateljstvo spuščati, enako pogubno in grdo je ošabno ponašanje. — Naj se spominja dobrot, katere je od drugih sprejel, one pa, katere je sam drugim storil, naj pozabi. Če mu pretijo vpori, naj nikar ne rabi sile, ampak naj s prijaznostjo skuša zadušiti preteči požar. — H koncu mu še enkrat stavlja na srce krščanske zapovedi in ga spominja nebeškega plačila, katero si bode zaslužil z izpolnjevanjem teh zapovedi.¹⁾ —

To pismo je torej imelo vblaziti in osrečiti bolgarskega kneza in njegov narod. Poslanica kaže učenega in veščega dijaklektika, tudi nekateri opomini in nauki so prav lepi, toda za priprostega in neizobraženega kneza je vse to imelo malo pomena, ker mu Focij ni poslal sposobnega človeka, ki bi mu z živo besedo razlagal vzvišene krščanske resnice.

Prvi del pisma je pretežek in nejasen, drugi pa premalo praktičen za tak barbarski narod, kakeršen so bili Bolgari. Focij je pozabil, da ima pred seboj priprostega krščenega barbara, katerega treba previdno voditi od stopinje do stopinje k večji popolnosti. Visoko izobraženi Grk se ni držal metode apostola narodov, ki je tako modro učil olikane in neolikane narode: „*Tanquam parvulis lac vobis potum dedi, non escam*“ (I. Cor. 3. 2). — Vže omenjeni protestant Neander primerja to pismo z Nikolajevim, o katerem bomo pozneje govorili, in pravi: „*Es zeigt sich wohl, dass sich der gelehrte und feingebildete Photius nicht so gut wie ein abendländischer Bischof von einfacherem Sinne . . . auf den Standpunkt dieser Leute zu versetzen wusste*“. — Vtis te poslanice je bil presilen, zahteve previsoke, zatorej ni imela vspeha. Da je res ostala brez vsakega vpliva, kažejo različna vprašanja, katera je knez kmalu potem poslal

¹⁾ Obširen izvod te poslanice ima He-genröther: Photius I, 601—604.

papežu Nikolaju I. — Kaker se tedaj vidi, ni se Bizanc mnogo brigal za svoje ovce, patrijarhu je bilo dovolj, da so se le podvrgli njegovi oblasti. Toda knez Boris ni bil nikaker s tem zadovoljen. Hotel je napraviti red v svoji državi v cerkvenih in političnih zadevah. Dober del naroda se je še vedno vpiral krščanski veri, mej krščenimi in nevernimi podložniki so se vedno ponavljali prepiri. Spretnih duhovnikov ni bilo, ki bi nevernike preobračali, vernike pa v veri vtrjevali; ni bilo škofov, ki bi posvečevali mašnike in vodili ljudstvo. — Po deželi so se klatili vsakovrstni krivoverci, ki so s svojimi nasprotujočimi si nauki motili nevedno ljudstvo. Vže to je moralo odvrčati Borisa od Carigrada, ki se ni brigal zanj čisto nič.

Se bolj so ga odvrčale politične razmere. — Kot dober politik je Boris kmalu sprevidel, kako nevaren je Bizanc obstanku njegove države. Cerkevno odvisni od Carigrada bi lahko padli tudi pod politično oblast grškega cesarja, tem bolj, ker so takrat na izhodu cesarji bili vže pravi gospodarji v cerkvenih rečeh. Borisu je vse kazalo obrniti se v cerkvenih rečeh k Rimu in stopiti v zvezo s zahodnimi vladarji, kimu niso bili tako nevarni, pač pa bi mu v času potrebe lahko bili zdatna podpora proti Grkom. Saj vemo, zakaj se je v istem času moravski knez obrnil v Carigrad in prosil misijonarjev, namreč zato, da bi se odkrižal Nemcev, ki so s krščanstvom širili tudi nemško gospostvo. Pri Borisu je bilo ravno nasprotno. Nemci so bili daleč na zahodu, torej mu niso bili tako nevarni kaker Bizantinci, ki so mu bili na pragu. — Razven tega so se o Fociju takrat raznašali čudni glasovi. Borisu gotovo niso bile neznane cerkvene homatije v Carigradu. — Zakoniti patrijarh Ignacij je bil (857) odstavljen in pregnan, na njegovo mesto pa izbran ošabni, zviti in častilakomni Focij, katerega je pa papež izobčil. Focijevo razkolniško počenje je vzbujalo občno nevoljo. —

Taki in enaki vzroki so napotili Borisa k važnemu podjetju, ki bi imelo zgodovino njegovega naroda napeljati v drug tir.

Nekako spomladi l. 866 pošlje Boris dve deputaciji na zahod, eno v Režno (Regensburg) k nemškemu kralju Ludoviku, drugo pa v Rim k papežu Nikolaju I. Meseca avgusta i. l. so prišli poslanci s sijajnimi darovi v Rim. V deputaciji so bili: Peter, sorodnik Borisov, Ivan in Martin. Mej darovi, ki so jih prinesli papežu, je bilo tudi orožje, s katerim je bil vpornike premagal. Razven darov so ti poslanci papežu izročili tudi posebno pismo obsegajoče 106 vprašanj o različnih dvomih in krščanskih dolžnostih. Iz tega se vidi, da se Focijeva poslanica ni prijela Bolgarov. Nekatera vprašanja so prav naivna in priprosta, kar kaže, da niti v bližini kneževi ni bilo više izobraženih ljudi in da so bili Bolgari jako slabo poučeni v verskih rečeh. Z druge strani so pa ta vprašanja zelo zanimiva za zgodovinarja, ker nam kažejo takratno versko in kulturno stanje

naroda, kaker tudi to, da še takrat bolgarski živelj ni izginil pred slovanskim.

Papež Nikolaj se je zelo razveselil bolgarske deputacije, ker je že prej bil zvedel, da misli bolgarski knez sprejeti sv. krst. Prihod Bolgarov mu je bil nekaka tolažba v hudih stiskah in nadlogah, ki so se takrat vsule na njegovo glavo.

Mnogi dolžijo papeža Nikolaja I, da je on največ kriv nesrečnega razkola, toda delajo mu s tem veliko krivico. Nikolaj I je eden največjih papežev, kar jih je sedelo na Petrovi stolici. Njega je v resnici Previdnost božja dala cerkvi za poglavarja v onem težavnem času, ker le tak duh se je mogel vpirati besnečim valovom, ki so se od vseh strani zaganjali v Petrovo ladijo. Le tak duh je mogel brzdati olikani grški napuh in barbarsko surovost. Kaker zvezda se je svetil na Petrovi stolici v onih temnih časih. Nobena nevolja, nobena grožnja, noben trud ni mogel potresti njegovega duha. V najtežavnejših časih, ko so mu, rekel bi, tla se majala pod nogami, je stal trdno in stanovitno kaker skala. Evangeljska krotkost in apostolska resnoba ste se v njem zedinili. Prav pravi o njem opat Reginon († 915): Izmej vseh papežev, ki so po Gregorju V. (590—610) zasedli Petrov prestol, rekel bi, da se ne more nobeden z njim primerjati. Kraljem in nasilnikom je zapovedoval in jih strahoval, kaker bi bil gospodar sveta. Nasproti dobrim škofom in duhovnikom, ki so izpolnjevali, kar Bog zapoveduje, je bil ponižen, blag, dober in krotek; onim pa, ki so grešno živeli, je bil strašen in oster. Po pravici bi ga lahko imenovali Elija, katerega je Bog v naših dneh obudil, ne sicer v telesu, ampak v duhu in kreposti*.

Njegov položaj je bil v resnici silno težaven. Na izhodu je slavohlepni Focij s pokvarjenim cesarskim dvorom zakuhal pogubni cerkveni razkol. Ni mu bilo dovolj, da je izhod odtrgal od pravega debela Kristusove cerkve, ampak je skušal tudi zahodnjake spreti s papežem.

Proti samopašnemu frankovskemu kralju mora braniti svetost zakona. Lotar II lotarinški je svojo zakonsko ženo Teutbergo odgnal in vzel drugo — Valdrado. Njegovi škotje so odobrili to prešestvo. Papež je pa na dveh cerkvenih zborih škofo izobčil in še je z isto kaznijo zagrozil Lotarju, ako ne odžene svoje prešestnice in ne vzame nazaj svoje prave žene. Lotar se je moral vpokoriti. Tudi nepokornega in častilakomnega nadškofa ravenskega Janeza je pripravil k pokornosti.

Papež je prijazno sprejel bolgarsko deputacijo in takoj odločil misijonarje za Bolgarijo, a njim na čelu dva škofa, Pavla iz Populonije in Formoza iz Porta kot svoja legata, ki bi naj vtrdila Bulgare v krščanski veri, ob enem pa da bi mu natančneje poročala o potrebah in razmerah bolgarskih. Ta dva legata sta prišla v Bolgarijo z misijonarji in bolgarskimi poslanci v

listopadu l. 866 s potrebnimi cerkvenimi knjigami in črdom. Knezu sta izročila obširno papeževu pismo, odgovor na njegova vprašanja.

Ta responsa ¹⁾ obsegajo v glavnem to le: Najprej razlaga papež kratko kaker Focij, da krščanstvo obstoji v veri in dobrih delih, ali ne razvija kaker oni zgodovine raznih krivih ver in cerkvenih zborov, na katerih so bili krivoverski nauki zavrnjeni, kar za novokrščenega ni imelo smisla. Mesto tega razlaga svetost sv. krsta, govori o krstnih botrih, s katerimi ni dovoljeno zakona sklepati. Naštevava cerkvene poste in praznike. Zavrača razne krive in praznoverne nauke grških duhovnikov. — Samo škof sme soditi duhovnike, ne pa posvetnjaki. — Opominja jih, naj sežgo knjige, katere so dobili od Saracenov in Judov. Paganski običaji se morajo odstraniti, kateri pa ne nasprotujejo krščanstvu, smejo se pridržati. Papež hoče iztrebiti ostanke praznoverja, surove in nekrščanske običaje. Odvrača jih od čarovnij kaker tudi od krive misli, da se na ta ali oni dan ne sme kako delo opravljati. Vsaki dan se smejo vsa opravila opravljati, le prazniki se morajo posvečevati. Od Boga je treba pričakovati pomoči, ne pa od tega ali onega dneva. — V praznik naj brez sile ne začenjajo boja. — Neverniki se ne smejo siliti h krščanstvu; treba jih z dokazi in s poukom pridobivati. Take, ki se trdovratno vpirajo resnici, sodil bo Bog, verniki pa naj ne občujejo z njimi. — Krst, katerega je podelil Jud ali nevernik, je veljaven, če je le podeljen v imenu presv. Trojice ali v imenu Jezusovem. ²⁾ — Na vprašanje, če je bil greh, da je v zadnji vstaji dal pomoriti mnogo vpornikov, odgovarja papež, da je, ker je mej krivimi tudi mnogo nedolžnih zgubilo življenje. Izpričava ga pa nekoliko nevednost in gorečnost, da bi razširil krščanstvo, zatorej po pokori lahko dobi odpusčenje. Priporoča mu pa blagost in pravičnost.

Po legatih jim pošilja potrebne cerkvene in posvetne knjige, katerih pa ne smejo posvetnjaki razlagati, ker bi jih lahko napačno razumeli, in legati jih morajo nazaj prinesiti. — Ako zasajo slobodnega človeka, ki hoče iz svoje domovine pobegniti, naj ga sicer kaznujejo pa, ne prestrogo; naj se spomnijo, da je več sv. mož zapustilo domovino, kaker Abraham in drugi, pa vendar zato niso bili kazni vredni.

¹⁾ „Responsa ad consulta Bulgarorum“ — nahajajo se v različnih zbirkah dekretov r. papežev in cerkvenih zborov, kaker pri Mansi-u XV. str. 332—338. Obširen izvod imata Hergenröther I. 607—616 in Hefele Conciliengeschichte IV 342—338.

²⁾ Cap. 104.: A quodam Judaeo nescitis, utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid de iis sit agendum consultis. Hi profecto si in nomine Sanctae Trinitatis vel tantum in Christi nomine sicut in Actibus apostolorum legimus, baptizati sunt (unum quippe idemque est, ut s. exponit Ambrosius) constat, eos non esse denuo baptizandos.

Državljan, ki ne sme svoje domovine zapustiti, ni svoboden; če pa sužnik pobegne od svojega gospodarja, naj mu ta odpusti. Tudi se naj prekruto ne ravna s tistimi, ki od straha pred sovražnikom beže, ali se obotavljajo prijeti orožje proti neprijatelju. —

V obče skuša papež vzbuditi v surovih spreobrnjenecih duha krščanske ljubezni in blagosti. Graja mej drugim kruto ravnanje z onim grškim lajikom, ki se je delal duhovnika, ker je morebiti delal iz dobrega namena; bilo bi dovolj, da bi ga izgnali iz svoje zemlje. — Posebno povdarja papež tako imenovano pravo cerkvenega zatočišča: kdor prestopi cerkveni prag, nima več politična oblast pravice do njega.

Ta vredba je bila zelo blagodejna za one čase, ko je le surova pest določevala pravico in so pravne razmere bile popolnoma nevrejene. Tudi največi hudodelniki so smeli iskati v cerkvi zavetja pred svojimi preganjalci. — Na vprašanje, ali se smejo nositi in poljubovati sv. ostanki in križ, odgovarja papež, da kristijan mora najprej v srcu nositi križ, kaker je Kristus zapovedal, vender se sme tudi zunanje znamenje nositi in poljubovati, ker nas spominja notranjega križa in ljubezni do Boga in bližnjega. Le hudodelniki in nečistniki naj ne nosijo križa in sv. ostankov.

Mesto konjskega repa naj vzamejo za bojno znamenje križ, kaker je nekda storil Konstantin Veliki. Naj se bojujejo v imenu Gospodovem, kaker se spodobi kristijanom. Doslej so Bolgari prisegali na meč, odslej naj prisego bolj časte in naj prisegajo le na Boga in sv. evangelij. Bolgari so neki bili veliki požrešniki in pijanci, ker jim ostro zabičuje, da morajo do devete ure (hora tertia) na tešče biti in le tešči pristopati k mizi Gospodovi. Bolgari vprašajo za vsakovrstne malenkosti, katere so praznovorni in površni grški duhovniki nakladali vernikom. V odgovoru na ta vprašanja se kaže velika modrost in obzirnost Nikolajeva. Z ene strani neče vernikom nalagati nepotrebnih bremen in jim greniti sladkega Kristusovega jarma, z druge strani pa izgovarja grške duhovnike in gleda njihovo čast ohraniti.

Uči jih dalje, da se sme vsak, tudi največi grešnik, pripustiti k pokori in zadobiti odpuščenje grehov, ako se resnično skesa — „nam non suscipere poenitentes non est Catholicorum, sed Novatianorum.“ Verjetno je, da so kaki krivi preroki ljudstvo nasprotno učili.

Posebno pozornost pa obrača papež na zakon, o katerem Focij ni nič jasnega in gotovega povedal, a ravno barbarom je bilo treba dobro razlagati in povdarjati svetost in pomen tega zakramenta. Zakon je podlaga človeške družbe, od zakona je odvisen telesni in duševni razvoj državljanov.

V zakonu se goji versko življenje, zakon daje cerkvi in

državi služabnike, domovini branitelje, narodu vrle sinove. Srečen je narod, kjer zakon sloni na dobri in trdni podlagi, tak narod lahko zaupno obrača oči v bodočnost. — Zatorej papež natančneje govori o tej prevažni točki. Bistvo zakona je privoljenje (*consensus*) zaročencev¹⁾, vsi drugi obredi so nebitveni. Opisuje sicer obrede rimske cerkve, ali dostavlja, da vse to ni bistveno, nasprotno so pa grški duhovniki polagali vso važnost v zunanje ceremonije izhodne cerkve. — Ako eden zakonskih vmrje, sme drugi v nov zakon stopiti. Ločitev je dovoljena le v slučaju prešestva, ali novi zakon se ne sme skleniti. Navaja tudi razne slučaje, kaker krvno in duševno sorodstvo i. dr., v katerih je zakon ali neveljaven ali nedopuščen.

Da duhovniki morajo biti neoženjeni, vedeli so celo Bolgarji, zatorej vprašajo, kaj naj storijo z oženjenimi duhovniki, ali jih morajo častiti, ali jih pa smejo spoditi. Papež odgovarja, da to sicer ni v redu, ali posvetnjaki nimajo pravice, da bi jih sodili, naj torej to stvar prepuste škofom.

Ostro prepoveduje siliti kako devico ali vdovo v samostan, kar se je takrat proti cerkvenim postavam večkrat zgodilo. Na vprašanje, kedaj se sme krščevati, odgovarja papež, da se o Veliki noči in o Duhovem slovesno krščuje, a v sili in potrebi sme se kaderkoli.

Določuje tudi, kako se naj pokopajo samomorilci in tisti, ki v boju padejo, in pa očitni grešniki.

Govori tudi o miloščini. Vsak je dolžen miloščino deliti; ali pametno in v primerni meri. — Govoreč o postih in praznikih se ozira na potrebe in razmere naroda. Ne zahteva do slednje pičice strogih cerkvenih zapovedij kaker Grki, ampak le najvažnije. Dovolj je, če se zdrže mesenih jedij o petkih, v štiridesetdnevem postu, o Duhovem, pred praznikom vnebovzjetja Marijinega, pred Božičem in drugimi velikimi prazniki.

O drugih postnih dneh jim le svetuje, a tudi v petek smejo meso jesti, ako pride nanj praznik rojstva Kr., sv. trije kralji, praznik D. Marije, sv. apostolov Petra in Pavla, sv. Andreja, Janeza Krstnika ali sv. Stefana. Želi, da bi v postnem času vsaki dan sprejemali sv. obhajilo, ker v tem času morajo biti dobro pripravljeni in čistega srca. — V postnem času naj se zdržejo šumečih veselice, lova, gostij itd. Opominja jih, naj posvečujejo dan Gospodov, naj ne opravljajo težkih opravil, ampak naj se zbirajo v cerkvi in naj s psalmi in drugimi sv. pesmimi slave Boga in časte njegove svetnike ter se po njihovem vzgledu ravnaajo, naj poslušajo božjo besedo in naj obilniše dele miloščino.

¹⁾ Cap. 3. Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, de quorum conjunctionibus agitur: qui consensus, si solus in nuptiis forte defuerit, cetera omnia etiam cum ipso ecclia celebrata frustrantur.

Kdor tega ne stori in le v posvetnem veselju trati dan Gospodov, za takega bi bolje bilo, da bi z rokami delal. O praznikih in v postnem času morajo prenehati sodnijske obravnave, tudi boj se naj ogibljejo, kolikor je mogoče, če je pa sila, smejo tudi v praznik iti v boj in braniti domovino.

Bolgari so tudi prosili papeža, da bi jim poslal zakonik rimskega prava. Modri in previdni Nikolaj se ni hotel mešati v njihove državne reči, ker rimsko pravo ni bilo za tak narod, pri katerem se je državno življenje jelo še le razvijati. Papež je hotel, da bi se njih državni zakoni razvijali pod vplivom krščanstva iz domačih, starih običajev, ki so najbolj vgajali naravi in mišljenju naroda. Zatorej jim modro odgovarja, da bi jim rad poslal pravne knjige, ko bi imeli koga, ko bi jih znal dobro razlagati, ker če bi take knjige prišle v roke kakih šušmarjev, bilo bi jim to na veliko škodo. Dasiravno se papež noče vtikati v njihovo zakonarstvo, vendar gleda krute barbarske običaje in pravne nazore vblažiti in s krščansko milobo požlahtniti. Večkrat povdarja blago postopanje s krivci, zabranjuje tezalnico (!) in prepogosto smitno kazen. — Dotika se tudi mejnarodnega prava. Ako jim kateri narod ponudi mir, naj ga sprejmo. Pogodbe, sklepanje, odobrenje in držanje miru, vse to je odvisno od običajev in zunanjih okoliščin.

Ako sklenejo zvezo, naj bodo vestni. Ako druga stranka prelomi prisego ali pogodbo, naj vprašajo škofa za svet. S pagani smejo sklepati zveze, ako bi jim to olajšalo pot k spreobrnjenju. Kar zadeva zunanjo obleko, naj se oblačijo kaker doslej, vse eno je, kako se človek oblači, le znotraj se mora spremeniti in Kristusa obleči.¹⁾ Dopusča jim tudi vse druge narodne navade in posebnosti, katere niso grešne.

Pri Bolgarih je bila navada, da je knez sam pri mizi sedel, njegovi velikaši, celo njegova žena in otroci, so morali dalje od njega na tleh jesti. Ta navada, ki kaže izhodni azijski despotizem, sicer ni lepa, pravi papež, ali ne nasprotuje veri, zatorej se sme obdržati. Vender svetuje, naj se ta nelepa navada odpravi, naj opusti knez to ošabnost in naj posnema krščanske kneze in Kristusa, ki pravi: „Učite se od mene, ker jaz sem krotek in ponižen iz srca.“ Posebne važnosti je pa vprašanje, če bi Bolgari mogli dobiti svojega patrijarha. Zdi se, da mu je jurisdikcija carigradskega patrijarha bila vže neprilichna in je zato hotel imeti svojega patrijarha.²⁾

Borisa so gotovo Bizantinci v kratkem času izšolali tako, da ni več želel priti pod tuji patrijarhat. Razven tega so mu

¹⁾ Cap. 59. „Quod de femoralibus sciscitamine, supervacuum esse putamus; nos enim non exteriorem cultum vestium vestrarum, sed interioris hominis mores in vobis mutari desideramus.“

²⁾ Hergenröther I. 606.

bile menda znane tudi razmere bizantinske cerkve, kjer so vsi škofje bili popolnoma odvisni od patrijarha carigrajskega, ta je pa zopet bil pokoren služabnik cesarjev. Na ta način je cela hierarhija izhodne cerkve bila nekak stroj, ki se je pokorno gibal na vsak migljaj cesarjev. Kaj čuda, če se je tudi Borisu vzbudila želja, da bi postal tako mogočen gospod, kateremu bi se škofje globoko priklanjali in izvrševali njegove zapovedi ter mu pomagali pritegovati državne vajeti. To je tem verjetniše, ker Boris takrat ni imel jasnih pojmov o cerkvi in krščanstvu sploh.

S tem vprašanjem se bomo večkrat srečovali v tej razpravi, ker se vleče kaker črna nit skozi vso zgodovino bolgarske cerkve do današnjega dne.

Papež je prav previdno odgovoril, da o tem ne more nič gotovega določiti, dokler ne dobi jasnih in natančnih poročil po svojih legatih o njihovih razmerah. Na vsak način bodo dobili škofa in, ako bo potrebno, tudi nadškofa, če vže ne patrijarha, na katerega se bodo vsi drugi škofje njegove države obračali (po 35. apostol. kanonu.) Prvega nadškofa bode posvetil papež sam in mu podelil palij, ta bo pa posvečeval druge škofo in ti podložni škofje bodo posvečevali nadškofove naslednike.

Nadškof in škofje se vendar morajo v vseh važnejših in težjih vprašanjih obračati na apostolsko stolico.¹⁾

To je kratek obseg važnega pisma, o katerem vže omenjeni zgodovinar Neander pravi: „Diese Antworten zeigen, dass es dem Papste nicht bloss darauf ankam, die Einrichtungen der röm. Kirche, das Papstthum und einen christlichen Ceremonien-dienst unter den Bulgaren einzuführen, sondern dass er es sich auch sehr angelegen sein liess, sie auf das, was zur christlichen Lebensbildung erfordert werde, aufmerksam zu machen. Und in der Art, wie er auf den Standpunkt und die Bedürfnisse des neubekehrten Volkes Rücksicht nahm, bewährt sich seine Hirtenweisheit.“ In dalje: „Sicher erhellt aus diesen Verhandlungen des Papstes mit den Bulgaren, dass er weit mehr als ein griechischer Patriarch für ihre religiösen Bedürfnisse zu sorgen geeignet war.“²⁾ V tem pismu je papež jasno načrtal pot k pravi krščanski civilizaciji.³⁾

V lepi sliki nam se kaže modrost, previdnost in obzirnost praktičnega duha papeža Nikolaja I. Govori jim kaker oče otro-

¹⁾ Cap. 106.: Sed et illi sive nunc sive post haec semper in rebus dubiis et negotiis majoribus Sedem totius Ecclesiae more consulunt Apostolicam et ab illa instructi, in quibus oportet, instituent, et quae Dei sunt sedula praedicatione docebunt.

²⁾ II., str. 168, 171.

³⁾ Zgodovinar Gfrörer pravi: „Hätte König Bogoris und sein Volk diese Rathschläge vollzogen, so würde Bulgarien nie weder byzantinischem, noch türkischem Joche verfallen sein. Byzantinische Geschichte II, str. 82.

kom, kaker učitelj svojim učencem; vzvišene resnice krščanstva jim podaje v priprosti obliki, obrača jih na posamezne konkretne slučaje, nalaga jim le toliko, koliker morejo njihove нравstvene moči nositi. Glavno skrb obrača na to, da se krščanski duh preljuje v njih srca, da se znotranje prenovi; vse, kar se tiče le zunanosti, je nebitveno. Papež želi sicer, da zapusti svoje stare paganske, nelepe navade, ali dopušča njih narodne posebnosti: njih narodni živelj, očiščen od vsega divjega in nespodobnega, naj se dalje razvija pod solncem krščanske vere. Na taki podlagi se lahko osnuje močna, dobro vrejena in srečna država.

Podobne nauke je nekđaj Gregor V. dal Anglosaksom; zdi se, da si je Nikolaj ravno njega vzel za vzor. — Papeževe poslance in misijonarje je Boris prav prijazno in slovesno sprejel. Novi misijonarji so takoj začeli svoje blagonosno delovanje. Knez jim je v vsem bil na roko. Ker so se vsakovrstni krivoverci klatili po zemlji in vznemirjali ljudstvo, jih je knez vse brez razločka izgnal iz dežele, ne izvzeši niti pravovernih grških duhovnikov.

Tudi kralj Ludovik je poslal v Bolgarijo enega škofa, več duhovnikov in nekoliko djakonov. Ker so pa vže našli ondi papeževe poslance, vrnili so se nazaj.

II. Cerkvena politika kneza Borisa.

Rimski duhovniki so vpeljali v Bolgariji latinski obred mesto grškega. Samo po sebi je bilo to popolnoma opravičeno: z istim pravom, s katerim so Grki naložili Bolgarom svoj obred, mogli so tudi latinci svoj obred vpeljati.

Za Bolgare same je pa bilo vse jedno, ker tuj jim je bil jeden in drugi jezik, da še celo nevarniši jim je bil živi grški jezik, kaker mrtvi latinski. V stari bolgarski književnosti se dovolj kaže preveliki vpliv bizantizma.

Teže je pa opravičevati latinske škofo v tem, da so znovič birmali one, ki so po obredu izhodne cerkve vže takoj po krstu sprejeli zakrament sv. birme. — Postavimo se na stališče onega časa, in ne bomo jim mogli očitati strasti ali sovraštva.

Zahodnjaki niso poznavali navad grške cerkve in so mislili, da je d i n o škof more deliti zakrament sv. birme, kaker je bilo na zahodu. Cerkev še takrat ni izrekla svoje sodbe o tem vprašanju, zatorej so na zahodu mnogi mislili, da je le škof delitelj tega zakramenta. Še le tridentinski zbor je izrekel, da je škof r e d n i delitelj sv. birme, i z r e d n o jo more deliti torej tudi prost duhovnik, kaker je še dandanes navada v izhodni zjedinjeni in nezjedinjeni cerkvi.

A latinski škofo so imeli še druge vzroke, da so znovič birmali Bolgare. Duhovniki, ki so poprej v Bolgariji delovali, so večinoma bili posvečeni od Focija, katerega pa apostolska stolica ni

priznala za škofa. — Na izhodu so patrijarhi sebi pridržali pravico posvečevati sv. krizmo, zatoorej so grški duhovniki Bolgare mazilili z ono krizmo, katero je posvetil Focij; on pa ni bil priznan za patrijarha. Ko bi torej latinski škofje priznali veljavnost maziljenja z njegovo, krizmo, bi posredno tudi njega priznali za patrijarha.¹⁾ S tem je bil še bolj žaljen grški napuh.

Novi misijonarji so imeli obilno žetev v Bolgariji, a tudi knez je bil popolnoma zadovoljen z njimi. Nekega dne je sebe in svoje podložnike slovesno razglasil za sinove rimske cerkve. Zgrabil se je za lase, kar je bilo simbolično znamenje pri starih Bolgarih, da se nekomu podvrgavajo. — Poslal je novo poslanstvo v Rim k papežu in ga prosil, da bi mu Formoza imenoval za bolgarskega nadškofa.

Papež se je zelo veselil vspeha svojih misijonarjev zlasti sedaj, ko mu je izhodni razkol delal toliko skrbi. Toda želji knezovi ni zadovoljil, da bi mu dal Formoza za nadškofa. — Do današnjega dne se ne ve, kaj je bil pravi vzrok, da papež ni hotel imenovati Formoza za nadškofa bolgarskega, a ravno v tem tiči prva kal razpora mej Rimom in Bolgarijo.

Nikolaj je odločil za Bolgarijo nove misijonarje: škofa Grimoalda iz Polimarcija²⁾ in Dominika iz Triventa v Samniju in nekoliko vrednih duhovnikov, izmed katerih bi si naj knez izbral nadškofa.

Preden se je to poslanstvo odpotilo iz Rima, vmrl je papež Nikolaj dne 13. listopada 867, a njegov naslednik Hadrijan II (867—872) je potrdil sklep svojega predhodnika in odposlal omenjeno poslanstvo v Bolgarijo.

Jireček³⁾ pravi, da Hadrijan iz osebnega nasprotstva ni hotel Formoza imenovati za nadškofa.

To je lahko povedati, ali teže dokazati. Prav dostavlja učeni frančiškan Marković da bi Jireček dobro storil, ko bi vsaj povedal, odkod je to zvedel,⁴⁾ ker njegova trditev je brez vsake podlage. Ne le Hadrijan ni hotel Formoza imenovati za nadškofa, ampak tudi Nikolaj, morala je torej sv. stolica imeti drugih razlogov, ne pa osebnega nasprotstva. Ko bi bil Nikolaj oseben nasprotnik Formozov, ne bil bi mu nikdar poveril tako važnega poslanstva. — V odgovoru na prošnjo Borisovo pravi papež, da Formoz ne more zapustiti svoje črede, ki mu je izročena (bil je namreč škof v Portu). Mogoče je sicer, da so v njegovi škofiji bile take razmere, da ni mogel z lahka za-

¹⁾ Photius I. 640.

²⁾ Dandanes bržkone vas Bomarzo blizu Viterba. Photius I. str. 166. op. 167.

³⁾ Geschichte der Bulgaren 156. — „Papst Hadrian II., des Nikolaus Nachfolger, wollte aus persönlicher Ungunst auf diesen Vorschlag nicht eingehen.“

⁴⁾ Cesarizam i bizantinstvo I. str. 472.

pustiti svejega ljudstva, ali če ga je papež lahko poslal v Bolgarijo kot poslanca, zakaj bi ga ne mogel poslati nazaj in njegovo škofijo drugemu izročiti? Mislimo, da je Hefeles zadel popolnoma pravi vzrok, zakaj je sv. stolica odbila prošnjo Borisovo.¹⁾ Stari cerkveni kanoni namreč niso dopuščali, da bi se predstavljali z jedne stolice na drugo.²⁾

Izjeme sicer niso bile izključene in na izhodu so škofje večkrat menjavali svoje stolice, ali le takrat, če je to zahtevala ali dopuščala višja oblast, patrijarh, cerkveni zbor ali papež. Aleksander, škof v Flavijadi v Kapadociji, je bil v začetku 3. stoletja prestavljen v Jeruzalem, nicejski cerkveni zbor je Evstahija prestavil iz Bereje v Antiohijo, tudi sv. Atanazij je prestavil nekega škofa na metropolitno stolico v Ptolemajidi. Takih slučajev bi na izhodu lahko več našli, ali bodi to dovolj. Zdi se, da je rimska cerkev bila v tem še strožja, ker do Marina I (882—884) ni zasedel Petrove stolice nobeden papež, ki bi vže poprej bil škof. — Ko bi papež sedaj poslal Formozo za nadškofa v Bolgarijo, dal bi sam orožje v roke Grkom, ki so pri vsaki priliki črnili Rim, da razdira stari cerkveni red, in bi še huje rogovilili proti latinskim duhovnikom v Bolgariji. —

Nasprotniki Formozovi so pozneje trdili, da je Formoz kneza Borisa pregovoril, da mu je pod prisego obljubil, da ne bo drugega predlagal papežu za nadškofa kakor njega. Pa Formoz je pozneje kot papež (891—896) imel mnogo nasprotnikov, ki so marsikaj lažnjivega o njem raztrosili, nekaj bi pa tudi moglo biti na tem resnice, ker mu je Boris bil nenavadno naklonjen.

Dve leti pozneje 869. je Boris poslal tretje poslanstvo v Rim z darovi in prošnjo, da bi mu dal za nadškofa arhidijakona Marina. Ker je pa Marin dobil takrat vže drugo nalogo, zopet ni bila vslišana prošnja Borisova. Marin je namreč bil vže odločen za papeževega legata v Carigrad, da bi ondi z Donatom ostijskim in Stefanom, škofom iz Nepe, zastopal papeža na 8. vesoljnem cerkvenem zboru.

Boris je prosil papeža, ba bi mu poslal za nadškofa Marina ali pa katerega drugega vrednega duhovnika. Ko bi bil papež slutil, kaj se bo sicer iz tega izleglo, gotovo bi mu bil vslišal prošnjo. Zgodovinski viri popolnoma molče, kaj bi bil pravi vzrok, da ni hotel papež poslati Marina v Bolgarijo, ker pa ne vemo vzrokov, ne moremo niti hvaliti niti grajati postopanja apostolske stolice, katera je gotovo imela razloge za svoje čine. Takratni razpor na izhodu je učil papeže, da ni dobro preveč popuščati, toda pri Bolgarih se je Rim prevaril.³⁾

Papež je poslal v Bolgarijo poddjakona Silvestra s poro-

¹⁾ Conciliengeschichte IV. 341.

²⁾ 21. kanon antiohijskega zbora I. 341.

³⁾ Cesarizam i bizantinstvo I. 472.

čilom, da mu pošlje za škofa, kogar bo knez sam hotel, ako ne bo zadovoljen s Silvestrom, samo ne Formoza in Marina. Ni pa res, kar Jireček pravi, da je papež vže posvetil Silvestra za nadškofa in ga kot takega poslal v Bolgarijo,¹⁾ ker v življenju Hadrijanovem, ki je jedini vir v tej stvari, beremo: „Pontifex Silvestrum quendam subdiaconum Bulgaris eligendum direxit.“

Boris je bil vžaljen in je Silvestra takoj nazaj poslal zahtevajoč, naj mu papež da Formoza ali Marina za nadškofa. Papež je ostal pri svojem oslanjajoč se najbrže na cerkvenopolitične razmere na izhodu, ki so se za papeža vgodne kazale.

Poglejmo sedaj nekoliko v Carigrad — Kaker bi grom vdaril mej Bizantince, tak hrup je napravil v Carigradu glas, da so se Bolgari odcepili od njih in se združili z Rimom. Bolgarija torej, ključ Carigrada, je izgubljena za njih! Še bolj jih je peklo, ko so videli, da so grški duhovniki izgnani iz Bolgarije. Njim pred vratmi naj se tedaj širi latinski obred in jezik, in latinski duhovniki dele z nova zakrament sv. birme onim, katere so vže grški duhovniki bili mazili! S tem je bil do skrajne mere razžaljen grški napuh in o prvi priliki se bodo maščevali Rimu.

V tem času so bile razmere mej Carigradom in Rimom sila napete: Focij je pretrgal vsako zvezo z Rimom. Ne spada sicer v našo razpravo Focijev razkol, a ker je ozko zvezan z bolgarskim vprašanjem, ne moremo ga popolnoma prezreti. Bolgarija je bila nov vir razprtij mej izhodom in zahodom.

L. 857. je cesarski dvor v Carigradu pregnal pobožnega patrijarha Ignacija, ki je odločno grajal nesramnosti na cesarskem dvoru. Na njegovo mesto je cesar imenoval za patrijarha posvetnjaka Focija, ki je bil jeden najučenejših ljudi onega časa, ali hinavec in prilizovalec prvega reda, poleg tega pa neizmerno častilakomen. S prilizovanjem, z obljubami in grožnjami je pridobil večino izhodnih škofov zase, ali težje je šlo pri papežu. Ko bi se vsaj Ignacij hotel odreči patrijarške stolice, bilo bi mu lahko, ali Ignacij se ni dal na noben način pripraviti, da bi se odrekel svoje pravice. Focija so vsi pošteni kristijani imeli za tata, ki se je prikradel v ovčinjak Gospodov. To ga je peklo. Ignacij je v Rimu iskal pravice, ali tudi Focij je skušal prav zvito pridobiti papeža, da bi ga priznal. Kaker lisjak se globoko ponižuje v svojem pismu pred papežem, izpoveduje pravo vero in zatrjuje, da je proti svoji volji sprejel škofovsko čast.

Toda Nikolaj I se ni dal zaslepiti z laskavimi besedami, ampak je poslal v Carigrad svoje legate, da bi stvar natanko preiskali. Prišedši legati v Carigrad niso smeli občevati s prištaši Ignacijevimi, da ne bi zvedeli resnice. S prošnjami, obljubami in lažmi so jih Bizantinci naposled pripravili, da so se

¹⁾ Geschichte der Bulgaren 157.

izneverili svojej dolžnosti in obljubili, da bodo Focija potrdili, a Jgnacija izobčili in odstavili. Tako se je zgodilo. Focij je meseca majnika 861 sklical sinodo, katera je po volji cesarjevi in Focijevi obsodila in odstavila Ignacija od patrijarške časti. Papeževi legati so to potrdili. Ali odločni papež Nikolaj I, na katerega se je obrnil preganjani Ignacij, je kmalu prišel na sled hudobiji. L. 763. je na cerkvenem zboru v Lateranu izobčil najprej svoje legate, ki so tako nečastno izvršili svojo nalogo, potem pa tudi Focija in vse njegove pristaše.

Focij je ostal trdovraten, čakal je priložnosti, da bi se maščeval papežu, gledal si je z gnusnim prilizovanjem ohraniti milost cesarskega dvora, skušal je celo na zahodu pridobiti škofo zase. — Focij je stopil na odprto poje kot hud in odločen nasprotnik Rima. Razkol ni delo jednega človeka, tudi ne jednega stoletja, ampak njegove korenine se raztezajo skozi mnoga stoletja celo do Konstantina V. Kar je vže dolgo pripravljalo razkol, vtelesilo se je sedaj v Fociju. —

Na izhodu je še vedno bilo dokaj nasprotnikov Focijevih, zlasti ko se je zvedelo, da ga papež neče potrditi, vzdignili so pristaši Ignacijevi glave; toda Focij je znal svoje nasprotnike odstraniti in v tem ga je tudi dvor krepko podpiral. Nekateri so bili izgnani, drugi so izgubili premoženje, tretji so ječali po temnicah, jedne je pridobil z denarjem, drugim je podelil škofvske in druge lepe službe. Celó na zahodu je našel prijateljev.

Na papeža je sestavil razžaljivo pismo, katero je cesar pod svojem imenom poslal v Rim. Kaker pravi despot zahteva od papeža, da se opraviči: 1) zakaj je kaznil Rodoalda in Zaharija (ki sta se kot papeževa pvslanca dala podkupiti v Carigradu); 2) naj izda Ignacijeve prijatelje, ki so pribežali v Rim; 3) naj prekliče svojo sodbo o Fociji; ker sicer bo grška vojska vdarila na Rim in se strašno maščevala nad papežem. — Pismo je bilo polno zaničevanja in psovk na papeža, na Rim, na zahod, na Latince in njihov jezik, katerega imenuje barbarski, scitski.

Papež je ravno hotel poslati svojega poslanca v Carigrad s prav ljubeznivim in vljudnim pismom, ko mu pride (meseca avgusta 865) omenjeni list od cesarja. Odposlal mu je torej drugo pismo, v katerem kratko in vljudno odgovarja na razžaljivo pismo cesarjevo, kaker se spodobi najvišjemu pastirju, očetu in poglavarju cerkve. Naslednjega leta (866) je zopet skušal poravnati nered v izhodni cerkvi in je v ta namen pisal več pisem: na cesarja, na njegovega sovladarja Barda (ki je pa mej tem bil vže vbit 21. aprila 866), na cesarico, na Focija, Ignacija in carigrajski senat. — Ravno v tem žalostnem času so na veliko tolažbo papeževo prišli v Rim bolgarski poslanci, ki so prinesli veselo novico, da bolgarski narod stopa pod varstvo sv. Petra. To ga je tem bolj veselilo, ker je upal, da bo iz Bolgarije laže vplival na Carigrad. Doslej ni mogel niti svojih legatov po-

slati v Carigrad, ker Grki bi jih na morju vlovili in v najboljšem slučaju nazaj poslali. Iz Bolgarije bi njegovi poslanci mnogo laže prišli v Carigrad, zatorej je takoj odpravil z bolgarskimi poslanci in misijonarji tudi tri legate s prej omenjenimi pismi v Bizanc. Le-ti so se nekoliko dnij zadržali na Borisovem dvoru, potem so jih pa bolgarski poslanci spremljali proti Carigradu. V izhodni prestolnici se je mej tem zvedelo, da prihajajo rimski legati, in vlada je izdala vkaz, da se na meji primejo in nazaj pošljejo. Tako se je zgodilo. Le bolgarskim poslaneom je bilo dovoljeno iti naprej v Carigrad, papeževe legate je pa cesarski vradnik hudo ozmerjal in nazaj poslal. Torej jim je Focij odposlal posebno pismo, v katerem obsoja dozdevne rimske zmote, ter jim poroča, da le pod tem pogojem smejo priti v Carigrad, če podpisujejo to pismo in če nosijo s seboj papežovo pismo, v katerem njega priznava za vesoljnega patrijarha. Legatom ni preostalo drugega, kaker vrniti se čez Bolgarijo nazaj v Rim. Cesar Mihael je pa pred bolgarskimi poslanci izrekel, da se ne bi živi vrnili, ko bi ne prišli ravno iz Bolgarije. Še poslanca bolgarske je hudo oštel, zakaj so jih pustili čez svojo zemljo.

Tudi Borisu je poslal pismo, v katerem na vse mogoče načine črni Latince in jih imenuje heretike.

Vže to nam kaže, kako važna je bila Bolgarija za Rim, a tudi za Carigrad, bila je v resnici vže takrat ključ orijenta. Zguba Bolgarije je hudo pekla Grke, in ko bi tudi ne imela nikakega pomena za Carigrad, ne bi mogli mirno prenašati, da se papeževa oblast vtrjuje v njihovi bližini. Grki so delali vse mogoče od l. 366-869, da bi Bolgare odvrnili od Rima. Omenjeno pismo je le začetek.

Zveza Bolgarije z Rimom je bila resen opomin za Focija. Iz tega se mu je morala roditi misel, kaj bi bilo, ko bi se enako tudi druge cerkve, ki niso bile pod bizantinsko vlado, po malem odtrgale od njega in se pridružile Rimu ter bi naposled sam ostal s svojimi škofi, ki so ž njimi vred bili ponižni hlapci cesarjevih vkazov. Posebno ga je mikalo pridobiti izhodne patrijarhe, antijohijskega, jeruzalemskega in aleksandrijskega, ker če ima nje pri sebi, potem je celi izhod ž njim. Zatorej je razposlal posebno okrožnico na izhodne patrijarhe, v katerej celi razpor prenaša na dogmatično polje. Dobro je vedel zviti modrijan, da bi si ne pridobil ni žive duše, ko bi jim le svoj osebni prepir s papežem razkladal, zato je svoj vpor proti Rimu naslikal kot obrambo prave vere proti zmotam latinske cerkve. V tem pismu je na zahodno cerkev izlil ves žolč, katerega mu je ravnokar predrlo bolgarsko vprašanje. Pravi, da so se brezbožni zahodnjaki spustili kaker grom, potres in toča v Bolgarijo ter kaker divje zveri poteptali vinograd Gospodov. Naštevava posebej razne zmote, katere Latinci po Bolgariji trosijo, zlasti nauk o sv. Duhu, da izhaja iz Očeta in Sina. Focij je pri tem pozabil,

da je pred kratkimi leti v svojem prvem pismu na papeža jasno izrekel, da je vera obeh cerkvij jednaka, a posebne navade v različnih cerkvah da nimajo posebnega pomena, ker vsaka cerkev se sme svojih navad držati in te navade ne sezajo v same verske lesnice. Za vzgled je takrat navajal celibat in sobotni post, a sedaj so mu prav te razlike najhujše krivoverstvo. Ali najbolj se izpodtika nad naukom, da sv. Duh izhaja iz Očeta in Sina.

V naši razpravi ne moremo natančneje govoriti o tej točki, omenjamo le, da je tudi tukaj Focij sam sebe porezal. Dobro je vedel, da ta nauk na zahodu ni nov in vendar je prej priznaval pravovernost rimske cerkve, ko je papežu poslal svojo intronistiko¹⁾. Priznava tudi sam, da so zahodni očetje tako učili; kar zavrača le s tem, da drugi tega niso učili. Kako piškov je ta dokaz, lahko vsak izprevidi.

Izmej onih „tisoč očetov“ ni mogel ne jednega navesti, kateri bi nasprotno učil, namreč da sv. Duh izhaja samo iz Očeta. Prav nasprotno so mnogi tudi na izhodu učili, da sv. Duh izhaja iz Očeta in Sina, kaker: Origen, Atanazij. V., Gregorij nizanški, Epifanij, Ciril jeruzalemski in aleksandrijski, Didim i. dr.

L. 867. je Focij sklical svoj „ekumenski zbor“, da bi sodil papeža. Predsedoval mu je razuzdani cesar Mihael, a vdeležil se ga je tudi carigrajski senat. Focij je najel tri menihe, ki so zastopali tri izhodne patrijarhe. Pred zbor so stopili tudi tožniki papeža Nikolaja, ki so ga tožili, da je heretik, da je kriv raznih hudobij, zatoorej se mora obsoditi in s prestola pahniti. Kaker nekdanj Pilat, hotel si je tudi on roke oprati, zatoorej se je navidezno protivil, da bi papeža obsodili, preden so zaslišali njegovo obrambo. Toda najeti zastopniki patrijarhov, navzoči škofje in državni velikaši so sodili, da se tak hudodelec mora obsoditi. Focij je popustil ter izrekel prekletstvo nad papežem in vsemi, ki bi bili z njim v zvezi.

Kaker knjižničar Anastazij poroča, je obsodbo podpisalo 21 škofov, a sam Focij je dostavil še do tisoč krivih podpisov, da bi tako njegov „conciliabulum“ imel obliko ekumeničnega zbora.

Da bi se pa odloki tega zbora vresničili, treba je bilo pridobiti nemškega cesarja Ludovika II (843-876), ki se je ravno poprej sprl s papežem, ker ta ni hotel rešiti ekskomunikacije škofov Teutgada in Guntarija. Focij je poslal na nemški dvor dva metropolita z laskavimi pismi na cesarja in cesarico. Toda tukaj je Fociju spodletelo. Ludovik se je mej tem pomiril s papežem in tudi Teutgad in Guntarij sta se pokorila. — V tem so se vrnili v Rim tudi papeževi poslanca, katere so bili Grki na bolgarski meji nazaj poslali. Prinesli so s seboj tudi Focijevo

¹⁾ Pismo, katero so novoposvečeni škofje pošiljali v Rim in v katerem so izpovedovali svojo vero in jedinstvo z apostolsko stolico.

pismo na Borisa. Papež je sedaj jasno sprevidel, da je Focij nevaren sovražnik in da mu se treba odločno vpreti. Še neki drug spis je poslal Focij Borisu, v katerem posebno tri reči očita. Latincem: 1) da devajo na Veliko noč s Kristusovim telesom jagnje na oltar in je Bogu darujejo; 2) da latinski duhovniki brado brijejo (!) in 3) da Latinci dijakone posvečujejo za škofo, ne da bi jim prej podelili mašniški red. — Oba ta spisa sta se izgubila, ali vemo vsebino iz papeževega pisma na nemškega nadškofa Hinkmara, v katerem se ozira na ona dva Focijeva lista.

Napadal je tudi primat apostolske stolice trdeč, da je s cesarskim prestolom preneseno tudi cerkveno poglavarstvo v Carigrad. „Bizantinska ideja je dozorela,“ pravi k temu Marković. „Prvikrat se je bila pokazala pred petimi stoletji v 3. carigradskem kanonu, sedaj se je pa vtelesila v Fociju in prišla do zmage nad mrzkim in heretičnim zahodom.“¹⁾ Taka pisma so morala motiti Bolgare, ki še tako niso imeli jasnih pojmov o bistvu in vstrojstvu cerkve.

Kmalu bomo videli, da grško rovanje ni bilo brez vspeha.

Velike politične spremembe v grškem cesarstvu so provzročile prevrat tudi v cerkvenih razmerah. Razuzdani cesar Mihael III je bil pijanec in se je kmalu naveličal Bazilija, svojega tovariša na cesarskem prestolu, ki ga je hotel navrniti na zmernejše življenje. Snoval je, kako bi se ga znebil, toda prehitel ga je Bazilij. Ko se je nekega večera opil in trdno zaspal, je Bazilij poslal zarotnike v njegovo sobo, ki so nevrednega cesarja vmorili. Za njegovo smrt se ni zmenil nikdo in Bazilij je mirne duše šel vže drugi dan 24. septembra 867 v cerkev, da bi zahvalil Boga. Novi cesar je dobro vedel, da boljši del naroda in duhovščine po strani gleda Focija in še na tihem z Ignacijem drži. Da bi pridobil boljše ljudi zase, spremenil je cerkveno politiko.

Vže 25. kimovca je poslal Fociju vkaz, naj zapusti patrijarško palačo, a drugi dan je naložil pomorskemu zapovedniku Eliju, naj privede nazaj Ignacija, Focija je pa zaprl v samostan Skepe (Σκήπη).

Ta dogodek nam jasno svedoči, v kakšni odvisnosti je bil najvišji cerkveni poglavar v izhodni cerkvi. 23. novembra 857. je bil Ignacij preganjan s svoje stolice, a na isti dan 867. je bil zopet slovesno postavljen v svojo prejšnjo čast po dolgem preganjanju in hudem trpljenju. Kmalu potem meseca decembra i. l. sta patrijarh in cesar obnovila zvezo z rimsko stolico. Papež Nikolaj I, ki je toliko bridkosti okusil, ni doživel veselja, da bi se izhod zopet obrnil k njemu kot svojemu očetu.

V svojih pismih priznavata cesar in patrijarh slovesno primat rimske stolice in prosita, da bi papež poravnal nered v iz-

¹⁾ Cesar. i biz. I. 448.

hodni cerkvi. Naslednik sv. Petra slavi sijajen triumf. Celo Focij, ki je pred kratkim preklel rimskega papeža, se je sedaj obrnil v Rim in tako nehotе priznal papeža za najvišjega sodnika.

Cesarjevi in patrijarhovi poslanci so prinesli s seboj tudi spise Focijevega zbora, na katerem je bil Nikolaj I obsojen. Iz teh spisov so še le prav spoznali v Rimu, s kakšnim blatom je Focij ometaval apostolsko stolico. Zatorej je Hadrijan I. 869 sklical cerkveni zbor v Rim, kateri je Focija znovič obsodil s pristavkom, da se vsprejme zopet v cerkev, ako se spokori in prekliče svoje zmote. V Carigrad je poslal svoje legatе z bolgarskimi misijonarji, o katerih smo zgoraj govorili. Mej drugim svetuje cesarju, da se skliče veliki cerkveni zbor, kateremu naj njegovi legatи predsedajo in kateri naj določi, kar je potrebno za cerkveni red. Poslal je tudi posebno pismo, katero naj podpisajo vsi, ki so bili na strani Focijevi, ako pa kdo ne bi podpisal, naj se zmatra za razkolnika. Legatи so se mimogrede oglašili pri bolgarskem knezu, a 24. septembra 869. so srečno prišli v Carigrad, kjer jih je cesar slovesno sprejel. Patrijarh in cesar sta bila pripravljena na vse, kar je papež zahteval. Začele so se takoj priprave za veliki, občni cerkveni zbor. Poslali so svoje zastopnike tudi izhodni patrijarhi: jeruzalemski, antijohijski ¹⁾ in aleksandrijski, ki so takrat bili vže pod saracensko oblastjo.

Dne 5. oktobra 869. se je slovesno otvoril četrti carigrajski ali osmi vesoljni cerkveni zbor, ki je trpel do 28. februarja 870. in je imel deset sej. Ker določbe tega zbora ne segajo v našo razpravo, ne bomo natančniše o njem govorili; dovolj je, če omenimo, da so zbrani očetje obsodili Focija in njegove pristaše ter slovesno izrekli najvišjo oblast rimskih škofov nad vesoljno cerkvijo.

Vstaviti se pa moramo pri zadnji — deseti seji, ker tukaj se srečavamo z Bolgari.

Povedali smo zgoraj, kako je Boris nazaj poslal v Rim poddjakona Silvestra s pristavkom, naj mu papež da Formoza ali Marina za nadškofa.

Pismo, katero je pri tej priliki poslal Boris papežu, kaže očitno nejevoljo Bolgarov. Osorno in trpko zahteva knez nadškofa. Razmere mej Rimom in Bolgarijo so se shujšale. Svoje glavemu knezu je bilo vže predolgo čakati imenovanje nadškofa. Kaker smo vže rekli, so viri v tej stvari nejasni in pomanjkljivi, zatorej ne vemo prav, kakšni vzroki so bili, da je rimska stolica tako dolgo odlašala z imenovanjem bolg. nadškofa. Nekaj je vže v tem resnice, da je trebalo prej krščanstvo vtrditi, ljudstvo pokrstiti in poučiti in potem še le misliti o urejenju bolgarske

¹⁾ Antijohijska stolica je bila takrat prazna (860-870), zatorej je antijohijsko cerkev zastopal tirski metropolit Tomaž.

hijerarhije. — Nameni Borisovi tudi niso bili popolnoma čisti: hotel je imeti v svoji deželi cerkvenega poglavarja, kateri bi seveda po njegovih željah ravnal, kakor je bilo pri njegovih sosedi, Grkih.

Cerkvene homatije v Carigradu so delale poleg tega pa-pežu toliko skrbi, da je vso svojo pozornost obrnil na izhod, a vgodni preobrat v Carigradu dajal mu je pogum, da je odloč-neje postopal v cerkveno-političnih vprašanjih. Toda prevarili so ga Grki in Bolgari.

Borisa je skušal vmiriti, obljubil mu je, da mu posveti za nadškofa, kogarkoli hoče razven Formoza in Marina, toda prepad mej Bolgarijo in Rimom je bil vže gotov. Ko se je Borisov poslanec vrnil iz Rima, poslal ga je z drugimi veljaki naravnost v Carigrad. —

Motil bi se, kdor bi mislil, da je jedino nadškofovsko vprašanje pretrgalo vezi mej Rimom in Bolgarijo. To je bil le bližji povod, pravi vzrok je pa bila politika in — bizantinsko hujskanje.

Kakor se je Boris prej iz političnih vzrokov odvrnil od Carigrada in približal k Rimu, tako ga je tudi zdaj politika sprijateljila z Bizancem. — Cesar Bazilij je bil rojen Slovan iz neke vasice pri Drinopolju (Adrianopolis). Kot mladenič je bil v bolgarski sužnosti, poznal je torej dobre in slabe strani bolgarske države. Boris je spoznal v njem mogočnega in bistro-umnega vladarja in spretnega vojskovodjo. Ni mu ostalo drugo kakor skleniti z njim zvezo, ali si pa poiskati močnih zaveznikov in prijateljev proti njemu.

Od Nemcev se ni mogel nadejati pomoči, ker so bili mej seboj v vednih prepirih in so sami potrebovali tuje pomoči proti razbojniškim Normanom. Nemška politika v zahodno-slovanskih zemljah, zlasti v Moraviji, je tudi morala odvrčati Bolgare od zahoda. Boris je bil torej v resnici v neugodnem položaji; politika ga je silila, da se je nagibal sedaj k Rimu, sedaj k Carigradu. Na izhodu je cerkev bila tesno združena z državo, ako je torej Boris hotel s cesarjem v prijateljstvu živeti, moral se je približati grški cerkvi, nasprotno pa, ako je pretrgal politične vezi z Bizancijem, moral se je odvrniti tudi od izhodne cerkve, ker ravno to je bila najmočnejša vez.

Razven tega ne smemo pozabiti, kako je Grke peklo, da se je Bolgarija odtrgala od njih in da so zato vse sile napeli, da bi jih zopet pridobili. Saj je vže Focij pisal v znanem razpisu na izhodne patrijarhe: „Jaz upam, da se bodo Bolgari dali zopet pridobiti...“ Grki niso držali rok križem. Črnili so Latince in zahodno cerkev, naposled so popolnoma zmedli omahljive Bolgare z obljubami, z denarjem in prilizovanjem. — Sam posebi prestop Bolgarov k carigrajski cerkvi ni bil tako hud, saj je carigrajska cerkev sedaj bila zopet v zvezi z apostolsko sto-

lico, ali po svojih nasledkih je bil ta čin osodepolen za bolgarsko cerkev in državo.

Ako navedemo besede Markovićeve: „Tako je Bugarska naviek odvojena od rimske patrijaršije i od neposrednog vpliva apostolske stolice“ — mislimo, da smo, dovolj označili važnost tega dogodka.¹⁾

Ko so bolgarski poslanci prišli v Carigrad, se je osmi vesoljni cerkveni zbor bližal koncu. Pri deseti in zadnji seji 28. februarja l. 870. so bili navzoči tudi bolgarski poslanci, katerih je bilo deset ali najmanj. Na osmem občnem cerkvenem zboru je sijajno zmagala resnica in pravica. Sv. stolica, ki se je tako stanovitno in z apostolsko odločnostjo borila, je doživela sijajno zmago. Pred kratkim je Focij vse sile napel, da bi očrnil rimsko cerkev in krščanski izhod odtrgal od nje; a božja Previdnost je hotela, da se je krščanski izhod zbral še jedenkrat in — zadnjikrat v ekumenski zbor ter glasno in jasno zasvedočil pred nebom in zemljo, pred vsemi narodi in vsemi časi, po svojem cesarju, po patrijarhih in škofih, čisto in neomadežano vero Petrove stolice in da je njej dal Kristus najvišjo oblast nad celo cerkvijo.²⁾ — Žalibog, da so se vženo na samem zboru jeli zbirati nevarni oblaki nad cerkvijo in ravno Bolgarija je bila vzrok novih razprtij mej izhodom in zahodom.

Bolgarski poslanci so prinesli s seboj vprašanje: Katerej patrijarhiji pripada Bolgarija, carigrajski ali rimski? — To vprašanje se je imelo rešiti.

Da nas ne bi kdo napak umel, moramo pojasniti razliko mej primatom in patrijarhatom. Drugo je primat in drugo je patrijarhat rimske cerkve. Dandanes ta razlika nima praktične važnosti, pač pa v starih časih. Ako so se Bolgarj odcepili od rimske patrijarhije, niso še zato razkolniki.

Primat rimskega škofa, naslednika sv. Petra, je božjega izvora: sam Kristus je dal sv. Petru in njegovim naslednikom najvišjo pastirsko oblast nad cerkvijo, vsi drugi apostoli so dobili jeduako oblast; razven sv. Petra ni imel nobeden kakih prednostij in pravic nad drugimi. Vse druge časti, kaker patrijarhi, metropolitje i. t. d., so se razvile iz samega vstrojstva cerkve in so le posredno božjega izvora.

Apostoli so seme Kristusove vere raznesli na vse strani sveta, zasadili so na posameznih krajih mlado drevesce sv. cerkve, katero je daleč okoli poganjalo svoje korenine.

Tako je Jeruzalem bil središče palestinskih kristijanov, Antiohija sirskih, Rim zahodnih, Aleksandrija egiptovskih. Novo vstanovljene cerkve so ostale v nekaki zvezi z materjo-cerkvijo,

¹⁾ Cesarizam i bizantinstvo I. 475.

²⁾ Ibid. 470.

katera jim je dala življenje. Tako so posamezne cerkve polagoma dobile nekaj vpliv nad drugimi mlajšimi. Največjo veljavo so imele seyeda one, katere so ustanovili apostoli sami ali njihovi neposredni učenci. — Antijohijsko cerkev je vladal nekaj časa sv. Peter, aleksandrijsko je ustanovil sv. Mark, učenec in tovariš sv. Petra, rimsko cerkev sta ustanovila in s svojo krvjo posvetila prvaka apostolov sv. Peter in Pavel. Tukaj so bili pravni nasledniki sv. Petra, zato je tudi rimska cerkev podeovala od Kristusa ustanovljeno in sv. Petru izročeno oblast.

Tako so se vže po svojem postanku delile cerkve v razne stopinje po časti in veljavi. K temu so se pridružile še druge okoliščine, zlasti politične. Poslednje velja za carigrasko cerkev, ki ni bila apostolskega postanka, ali so škofje „novega Rima“ dobili sčasoma odločilen vpliv na izhodne cerkve po svojem političnem položaji. — V Carigradu so se shajali škofje raznih dežel, ki so imeli to ali ono opraviti na dvoru. Večkrat so se obračali na carigraske škofo, da bi branili in podpirali pri vladarju njihovo stvar, a i cesarji sami so večkrat prepuščali razne cerkvene zadeve razsodbi carigraskih škofov. Tako so čisto naravno posamezni škofje grškega cesarstva polagoma prišli v nekako odvisnost od carigraskih škofov. — Na ta način so nastali metropolitje, ki pa tudi niso bili vsi jednaki. Najvišjo metropolitansko oblast so imeli škofje: rimski, aleksandrijski in antijohijski. Njim so bili podložni tudi metropolitje bližnjih pokrajin. Oblast aleksandrijskega škofa je segala čez Egipet, Libijo in Pentapolo, antijohijski je imel 15 azijskih pokrajin pod sabo. Jednako je tudi rimski škof imel razven svoje primacijalne oblasti še posebno oblast čez Italijo, Španijo, Galijo, Ilirijo, Sicilijo in Sardinijo.¹⁾ Ti trije so bili kat' eksohen zvaní nadškofje, eksarhi, patrijarhi.

Mej tem ko so se vse cerkve in njih pastirji, sv. očetje, cesarji in celo krivoverci obračali v verskih rečeh na rimskega škofa, bile so cerkve omenjenih pokrajin še posebej odvisne od rimske stolice. Pravice patrijarhov so bile: 1) potrjevati in posvečevati sebi podložne metropolitje; 2) sprejemati prizive od pokrajinskih zborov in metropolitov; 3) sklicavati sinode svoje patrijarhije in jim predsedati in 4) razglaševati cerkvene zakone ter skrbeti, da se tudi izpolnjujejo. — Takrat torej ni papež imenoval škofov n. pr. v antijohijski patrijarhiji, ampak patrijarh, a v onih cerkvah, ki so bile neposredno podložne rimski patrijarhiji, izvrševal je papež sam te pravice.

To je tedaj razložek mej patrijarhatom in primatom rimskega škofa. V tem smislu se mora razlagati tudi 6. kanon ni-

¹⁾ Alzog, Kirchengeschichte. Mainz 1860 str. 317. Möhler, Kirchengeschichte. Regensburg 1867. str. 592. Maassen, D. Primat d. Bischofs v. Rom. und die alten Patriarchalkirchen, Bonn 1853.

cejskega zbora (325), ki priznava aleksandrijkemu in antijohijskemu patrijarhu jednake pravice, kaker rimskemu škofu kot patrijarhu.

To razliko moramo imeti v bolgarskem vprašanji pred očmi. Bolgarski poslanci vprašajo: spadamo li mi pod carigrajsko ali rimsko patrijarhijo? — Izhodni škofje so ravnokar priznali prvenstvo (primat) rimske stolice, zato je Bolgari niso odpadli od apostolske stolice, ampak le od rimske patrijarhije. — Tri dni potem ko so bile določbe osmega ekumeničnega zbora podpisane in so se škofje večinoma že razšli, poklical je cesar papeževe legate, patrijarha Ignacija, zastopnike izhodnih patrijarhov, bolgarske poslanca in nekatere veljake v svojo palačo, da bi se rešilo bolgarsko vprašanje. Na čelu bolgarskega poslanstva je bil Peter (ki je že večkrat bil v Rimu pri papežu): najprej je zahvalil legatom, da so grede v Carigrad, obiskali in pozdravili kneza Borisa, ter mu izročili papeževo pismo. Legati odvrnejo, da so Bolgari sinovi rimske cerkve, katera jih zmatra za svoje ude, zato je niso mogli potovati skozi Bolgarijo, da ne bi pozdravili njenega gospodarja.

Te besede so dale priložnost bolgarskim poslanca razložiti, po kaj so prišli v Carigrad.

„Pred kratkim smo še — začno poslanci — „bili pagani in smo še le nedavno postali deležni milosti krščanske. Da se pa ne bi v čem motili, želimo zvedeti od vas, zastopnikov vseh patrijarhov, katerej cerkvi mi pripadamo (t. j. katerej patrijarhiji)?“

Legati odvrnejo: „Rimskej cerkvi, ker njej se je vaš knez s celim svojim kraljestvom podvrgel in sicer ravno po tebi, Peter: vam je papež Nikolaj poslal vodila h krščanskemu življenju, škofo in duhovnike. Da pripadate rimski cerkvi, dokazuje tudi to, da ste sami zahtevali od nas duhovnikov, ki še sedaj pri vas delujejo.“

Bolgarski poslanci: „Mi priznavamo, da smo od rimske cerkve dobili duhovnike, ki so še zdaj pri nas, tudi smo v vsem pokorni rimski cerkvi, ali prosimo vas, da bi razsodili soglasno z drugimi, kateri patrijarhiji pripada za pravo Bolgarija.“¹⁾

Prav primerno so odgovorili legati: „Mi smo opravili delo, za katero nas je apostolska stolica poslala, nimamo pa oblasti soditi o vašem vprašanju, vendar, kar se nas tiče, povdarjamo zopet, da ste vi jedino rimskemu patrijarhu podložni in ne moremo ničesar dovoliti, kar bi bilo na škodo rimski cerkvi.“

Na to pa, seveda Bizantincem na ljubo, vprašajo Bolgare izhodni zastopniki: „Čigava je bila zemlja, kadar ste jo vi osvojili in kakšne duhovnike ste našli v njej, grške ali latinske?“

¹⁾ Razločujejo quaestio juris in quaestio facti, — kaker so jih bili Grki poučili.

Bolgari odvrnejo: „Mi smo Grkom vzeli zemljo z orožjem in smo našli v njej grške duhovnike“.

Grki: „Če je tako, tedaj Bolgarija pripada carigrabski patrijarhiji.“

Legati so jih dobro zavrnilo:

„Razlika jezika ne menja cerkvenega reda. Apostolski stolici rabi latinski jezik in vendar so v rimski patrijarhiji tudi grški duhovniki.“

Ali izhodnjaki zopet pristavijo:

„Ne morete vendar oporekati, da Bolgarija ni bila pod oblastjo grške države.“

Legati to dopuščajo, ali „cerkveni red ne zavisí od političnih sprememb.“

Grki: „S čim morete dokazati, da je Bolgarija vaša?“

Legati: „Iz odlokov rimske stolice se lahko prepričate, da je apostolska stolica od nekdaj vpravljala one pokrajine, ki so politično bile pod izhodnim cesarstvom: Epir, cela Tesalija in Dardanija, ki se dandanašnji imenuje Bolgarija. Ako je po prihodu Bolgarov nehala vprava sv. stolice, se je zopet obnovila, ko so se Bolgari pokrstili, in rimska cerkev ni s tem nič odvzela carigrabski. Razven tega so se Bolgari dragovoljno podvrgli rimski cerkvi, katera jih je z velikim trudom pokrstila po svojih misijonarjih in škofih, kaker priznavajo Bolgari sami.“

Grki so skušali z vsakoverstnimi vgovori in zavijanjem oslabiti njihove dokaze, ali legati so odločno vgovarjali: izhodnih poslancev ni nikdo postavil za sodnike, tako reč more le apostolska stolica presoditi, ker ona jedina ima pravo soditi druge cerkve, zatorej se mora cela stvar prepustiti sodu rimske stolice, ki ima obilo dokazov, s katerimi bo branila svoje pravice.

Prepir je postajal resnobiši. Grki so legatom očitali, da so s Franki sklenili zvezo: „Vi ste odpadli od grške države in se zvezali s Franki, zatorej ni pravo, da bi vi v državi našega gospodarja, grškega cesarja, imeli pravico posvečevati, zatorej se naj povrne grški cerkvi tudi Bolgarija, ki je nekdaj bila pod grškim cesarstvom in je imela grške duhovnike.“¹⁾

Ali še odločniše so jih zavrnilo legati: „Vašo sodbo, katero ste iz napuha in pristranosti izrekli, razglašujemo neveljavno v imenu sv. Duha, dokler sv. stolica ne izreče o tem svoje sodbe. Tebe pa, patrijarh Ignacij, rotimo pri Bogu in njegovih angeljih in prel vsemi navzočimi, da se držiš onega, kar ti je pisal pa-

¹⁾ Satis indecens est, ut vos, qui Graecorum imperium detrectantes Francorum foederibus inhaeretis, in regno nostri principis ordinandi jura servetis. Quapropter Bulgarorum patriam, quam ex Graecorum potestate dudum fuisse et graecos sacerdotes habuisse comperimus, S. Ecclesiae Cplitanae, a qua per paganismum recesserat, nunc per christianismum restitui judicamus.

Grškega cesarja imenujejo „svojega gospodarja“, dasiravno so bili v saracenskih rokah.

pež Hadrijan, da se ne predrzneš koga posvetiti za Bolgarijo, ali koga od tvojih tje poslati: Ako pa imaš kakšno pritožbo, obrni se na apostolsko stolico in rinsko cerkev, tvojo varhinjo.“

Patrijarh, ki se doslej ni mešal v razpravo, je sprejel papeževo pismo, ali ga ni hotel takoj odpreti, nego je dal dvoumen odgovor: „Bog ne daj, da bi jaz kaj storil proti časti apostolske stolice; jaz nisem premlad, da bi si dal odvzeti kaj od svojega in tudi ne prestar, da bi sam kaj storil, zaradi česar bi moral drugega grajati.“¹⁾ S tem je bila razprava končana.

Ta proces se je izvršil popolnoma po želji Grkov, ki so si tukaj hoteli nadomestiti, kar so bili malo poprej popustili na obnem cerkvenem zboru. Razžaljeni bizantinski napuh je v rešenju bolgarskega vprašanja dobil svoje zadoščenje. Bizantinska načela o cerkveni oblasti so tukaj zmagala in Grkom je vgajalo, da so s pomočjo izhodnih zastopnikov v tej točki ponižali Rim.

Sicer je pa celi proces bil dobro skovana bizantinska zvižaja. Cesar Bazilij je znal pridobiti izhodne poslanca, a omahljive Bolgare je poučil in naravnal, da so svoje zadeve iznesli pred zastopnike celega krščanskega izhoda, da bi rešenje tega vprašanja imelo v očeh Bolgarov tem večjo veljavo in da bi ne vzbudil suma v njihovem knezu, da išče svojo korist.

Tukaj ni šlo samo za cerkveno jurisdikcijo, ampak je cesarja najbolj mikalo to, da bo s pomočjo cerkve dobil tudi politično moč nad Bolgarijo.

Kaker nam rimski knjižničar Anastazij († 886) poroča, je pri tem pogovoru igral glavno vlogo cesarski tolmač. Rimski legati niso znali grški, izhodnjaki ne latinski, a jedni in drugi niso razumeli bolgarski, z druge strani po bolgarski poslanci niso znali niti grški niti latinski: Cesarski tolmač je torej razlagal, kaker se je cesarju poljubilo.

Bolgarskim poslaneem je cesar izročil posebno pismo, v katerem se zatrjuje, da so namestniki izhodnih patrijarhov razsodili pravdo med Ignacijem in rimskimi legati tako, da je Bolgarija podložna carigradski cerkvi.²⁾

Tukaj se predrzno laže, da so izhodni namestniki razsodili prepir zaradi Bolgarije, ker 1) izhodnjakov ni nikdo postavil za razsojevalce mej Rimom in Carigradom in nikdo jih ni pooblastil razpravljati o takih vprašanjih; 2) rimski legati so slovesno vgovarjali proti razsodbi in izjavili, da celo stvar prepuščajo

¹⁾ Absit a me, ut ego his praesumptionibus contra decorem Sedis Ap. implicer, qui nec juveniliter ago, ut mihi subripi valeat, nec ita seniliter deliro, ut, quod in aliis reprehendere deberem, ipse committam.

²⁾ Datum est missis Bulgarorum quoddam scriptum graecis verbis et literis exaratum, continens, quasi loci servatores Orientis inter loci servatores Romanos et Patriarcham Ignatium arbitri existentes, judicaverint. Bulgarorum patriam, quae in Illyrico constituta est, dioecesi Ephitnae subijciendam.

apostolski stolici. Ko bi tudi res bili izhodnjaki sodniki mej Rimom in Carigradom in ko bi tudi papeževi poslanci sprejeli razsodbo, moral bi vendar njihov gospodar pritrditi, preden bi se razglasila. Toda bizantinska politika ni izbirčna v sredstvih, da le pride do svojega smotra.

Pa ozrimo se še nekoliko na samo pravdo in poglejmo, na kakšne razloge se opira ta razsodba. Celo dokazovanje jutrovcov nosi na sebi pečat bizantizma, iz vsakega stavka mole zmedena načela o vstrojstvu cerkve in njenih pravicah.

Glavni dokaz, na katerega se orijentalci oslanjajo, je ta: pred prihodom Bolgarov je ona zemlja bila last grškega cesarja in Bolgari so našli ondi grške duhovnike, torej Bolgarija pripada carigrabski cerkvi. Višja premisa, iz katere se sklepa, je bizantinsko načelo: oblast in dostojanstvo škofovskih sedežev se ravna po političnih razmerah; politična in državljanska prednost katerega mesta, daje tudi svojemu pastirju prednost pred drugimi. Po tem načelu so carigrabski škofje dobivali vedno večjo moč. Ako so na kaki sinodi zbrani prelati carigrabskemu škofu pripoznali kako novo čast, sklicavali so se navadno na to, da je „Carigrad novi Rim“ t. j. ker je tamkaj cesarski prestol.

Bizantinci mešajo cerkveno in državno oblast.

Ker je, sklepajo oni, Bolgarija bila grška provincija, torej je tudi podvržena cerkveni oblasti carigrabskega škofa. Pri tem se seveda ne brigajo mnogo, kdo se je trudil s preobračanjem Bolgarov in komu so se oni sami v varstvo izročili; bizantinskemu načelu se mora vse vkloniti.

Temu načelu se je zastonj vže več stoletij vpirala apostolska stolica, zastonj so je tudi sedaj pobijali legati in povdarjali, da razlika jezika ne menja cerkvenega reda.

To načelo nasprotuje popolnoma duhu starih cerkvenih postav in ima tukaj tem manjšo vrednost, ker so bolgarske zemlje bile tudi takrat pod jurisdikcijo rimskega škofa, ko so še politično pripadale Carigradu. Evo dokazov. — Ob času cesarja Teodozija V. († 395) so pokrajine: Epir, Macedonija, Tesalija in Ahaja bile združene z izhodnim cesarstvom kot Praefectura Illyrici, a v cerkvenem oziru so ostale pod oblastjo rimske patrijarhije.

Da bi lažje vpravljal ondotne pokrajine in varoval svoje pravice, je papež Damaz (366-384) imenoval nadškofa solunskega Askolija za svojega vikarja — Vicarius Sedis Apostolicae.

Damazov naslednik Siricij (384-389) je isto oblast podelil nadškofu Aniziju z dodatkom, da nikdo ne sme brez njegovega dovoljenja posvečevati ilirskih škofov.¹⁾ V vseh dekretih govore papeži o svoji pravici nad ilirskimi pokrajinami kot prastari.

¹⁾ Ut nulla licentia esset sine consensu tuo in Illyrico episcopos ordinare praesumere. Mansi VIII, 750.

Papež Anastazij I (398—401) je solunskim nadškofom dal pravico v njegovem imenu preiskovati in razreševati ondotne zadeve, a papež Inocencij I (402—417) je l. 402. potrdil solunskim nadškofom vse od prejšnjih papežev jim podeljene pravice in l. 412. je nadškofu Rufinu podelil jurisdikcijo nad Tesalijo, Ahajo, Epir, Kreto, Dacijo, Mezijo in Dardanijo, torej tudi nad poznejšo Bolgarijo.¹⁾

Kaj pa da Bizantincem ni bila po godu oblast rimskega patrijarha v izhodnem Iliriku, ker v Carigradu so vže takrat merili cerkveno oblast po politični, in papeži so se morali z vso odločnostjo potegovati za svoje pravice.

Častilakomni carigrajski škof Atik je nagovoril cesarja Teodozija II (408—450), da je s posebnim vkažom podvrgel ilirske pokrajine carigrajski cerkvi, katera, pravi, v živa pravice starega Rima. Proti temu vkažu, katerega je bizantinizem vdihnil, je odločno vgovarjal papež Bonifacij I (418—421). Tudi zahodnorimski cesar Honorij (395—423) se je potegnil za pravice rimske cerkve pri carigrajskem dvoru. To je ganilo Teodozija II, da je preklical svoj prejšnji odlok in priznal pravice r. patrijarha v izhodnoilirskih pokrajinah.

S tem je bil odbit prvi napad na pravice rimskega škofa na balkanskem plotoku.

Nov prepir za ilirske pokrajine je nastal ob času cesarja Justinijana I (527—565). Dva tesalska škofa sta tožila lariskega škofa Štefana, da ni po kánonih posvečen. Larisa (v Tesaliji) je bila pod r. patrijarhijo, zato je bi o tem moral soditi le rimski škof, toda omenjena škofa sta se obrnila v Carigrad, a patrijarh Epifanij je obtoženemu Stefanu takoj zabranil škofovsko službo in porabil to priliko, da bi se polastil Ilirika, po katerem so vže dolgo segali carigrajski škofje. Štefana je poklical pred svoje sodišče v Carigrad, a tesalskim škofom in lariski duhovščini je prepovedal občevati z njim. Štefan ni hotel iti v Carigrad, ampak se je obrnil na svojega postavnega poglavarja, rimskega papeža, ali Epifanij ga je dal s silo v Carigrad pripeljati ter ga je v neki sinodi obsodil. Zastonj je Štefan protestoval in zatrjeval, da njega more le rimski patrijarh soditi. Epifanij je strogo pazil nanj, da bi mu ne vtekel v Rim.

Mesto njega se je torej tesalski škof Teodozij napotil k papežu Bonifaciju II (530—532) in mu izročil Štefanovo pismo o bizantinskem nasilju. Papež je vsled tega sklical cerkveni zbor v Rim (7. decembra 531), na katerem so bile z nova priznane stare pravice rimske cerkve nad obema Macedonijama, obema Epiroma, na Tesalijo in Tracijo. Škof Teodozij je razven tega raz-

¹⁾ Photius I. 46 . . . , Cesarizam i bizantinstvo I. 154.

ločno povdarjal primat apostolske stolice nad vesoljno cerkvijo.¹⁾ Kar je Epifanij storil na škodo zahodnega patrijarha, je bilo ovrženo.

V Carigradu je mej tem po zapovedi cesarjevi Epifanij posvetil drugega škofa za Lariso. Cesar je to naznanil tudi papežu Agapetu I (535—536), opravičujoč Epifanija s tem, da je po njegovi zapovedi delal. Papež ga je zavrnil, da to ne more opravičevati njegovega škofa, ker njemu morajo biti znane pravice apostolske stolice in bi moral nasvetovati vladarju le to, kar zahteva čast rimskega patrijarha. Preden je to pismo prišlo v Carigrad, vmrl je patrijarh Epifanij in cesar se je kmalu potem pobotal s papežem Agapetom, priznal je njegove pravice nad ilirskimi pokrajinami in se zadovoljil s tem, da je škof njegovega rojstnega mesta (Justiniana prima) postal papežev vikar. Tako sta odslej bila ondi dva vikarja, jeden v Solunu (Tesaloniki) za grške, drugi v Justinijaneji za latinske prebivalce. Justinijanska nadškofija je segala od Donave do Skadra, ali je v 7. veku izginila vsled hudih bojev v onih krajih.

Kar je Bizanc vže več stoletij zahman skušal, dosegel je v borbi zoper sv. podobe.

Krivoverski in kryoločni cesar Leon III Izavrijski, ki se je sam imenoval cesarja in škofa (*Βασιλεὺς ἐπὶ καὶ ἱερέως*), je hotel odpadniti vse sv. podobe, a njih častilce je kruto preganjal. Pravovernega patrijarha Germana je pognal s patrijarške stolice, a hotel se je maščevati tudi papežu in Italijanom, ki so se odločno vpirali njegovim krivoverskim novotarijam. Poslal je veliko brodovje v Italijo z nalogo, da kazni Italijane, zlasti Raveno, da osvoji Rim in papeža zvezanega pripelje v Carigrad. Toda brodovje je vničila burja v adrijanskem morju, a ostanke so potopili hrabri Ravenci. Ker se mu je to ponesrečilo, pomagal si je na drug način. Zaplenil je papeževa posestva v Kalabriji in Siciliji in, kar je še hujše — odtrgal je ilirske pokrajine od rimske patrijarhije (l. 734) in jih podvrgel carigrajski cerkvi, namreč: stari in novi Epir, Ilirik, Macedonijo, Tesalijo, Ahajo, Dacijo, Mezijo, Dardanijo, in Prevalis z metropolo v Skadru.

Krivoverski carigrajski patrijarh Anastazij je seveda z velikim veseljem sprejel te pokrajine v svojo oblast, katere so njegovi nasledniki znali trdno zvezati s carigrajsko cerkvijo.

Na tak nepošten način so torej carigrajski škofje dobili ilirske pokrajine v svojo last. Ravno to bode jeden od glavnih vzrokov razprtij mej Rimom in Carigradom²⁾

¹⁾ Nam constat venerandos vestrae sedis pontifices, quamvis in toto mundo sedes apostolica ecclesiarum sibi iure vindicet principatum, et solum ecclesiasticis causis undique appellare necesse sit, specialiter tamen gubernationi suae Illyrici ecclesias vindicasse

²⁾ Photius I. 236—237; Cesar. i biz. I. 340—341; Hefele, Conciliengesch. III. 375.

Legati ne omenjajo tega nasilja, ker bi prepir še le povečali. Sicer je pa treba opomniti, da oni odlok ni imel veljave za bolgarske pokrajine, ker so takrat Bolgari bili vže stalno naseljeni na balkanskem polotoku in torej njihove pokrajine niso bile več pod grškim cesarstvom. Krščanstvo je bilo ondi popolnoma vničeno in torej ni mogla niti rimska niti carigrajska cerkev izvrševati svoje oblasti. — Ko so ob času Konstantina Pogonata (668—685) Bolgari prihruli čez Donavo, so one pokrajine bile še v oblasti rimskega škofa, pozneje jih pa Leon ni mogel odtrgati od Rima, ker uiso bile več njegove in ker ni bilo ondi več krščanskih občin.

Ako so Bolgari našli v svoji zemlji grške duhovnike, iz tega pač nič ne sledi, ker rimska patrijarhija je imela več grških pokrajin pod svojo jurisdikcijo, kjer je duhovščina bila grška, kaker v Italiji in Siciliji. —

Ko je knez Boris sprejel pismeno razsodbo, nagnil se je popolnoma na stran bizantinsko. Dolgo se je vpiral zanjkam premetenih Grkov, ki so ga vže zdavna skušali odvrniti od Rima, ali sedaj ga je največ očaralo to, da so zastopniki celega krščanskega izhoda razsodili, da Bolgarija pripada carigrajski cerkvi. Silila ga je pa tudi politika k temu.

Omenili smo vže, da ta preobrat sam na sebi in glede na pravoverje ni bil tako hud, ker je carigrajska cerkev takrat stojila zopet v zvezo z rimsko stolico, ali s cerkveno pravnega stališča jo bila to največja krivica, po svojih nasledkih pa največja nesreča za Bolgarijo v verskem in državnem oziru. Bolgarija je bila, kaker smo videli, od prastarih časov pod oblastjo rimskega patrijarha, rimska duhovščina je pokrstila narod in vredila cerkvene zadeve, rimski cerkvi so se Bolgari sami dragovoljno podvrgli. Res, da Belgarov še za to no moremo imenovati razkolnikov, ker je carigrajska cerkev zvezana z Rimom, ali kako slaba je bila ta zveza!

Ravno bolgarsko vprašanje je vže močno omajalo ravnokar sk'enjeno unijo in spravilo sicer pobožnega patrijarha v nevgodno nasprotje s papežem. Kmalu bo prišel na patrijarški prestol zopet Focij in bo ponovil stare homatije. Po njegovi smrti je sicer Carigrad bil v zjedinenju z Rimom, ali le po imenu. Najmanjši dogodek je lahko pretrgal slabe vezi, ki so vezale obe cerkvi. V 11. veku je Mihael Cerularij odtrgal — upamo, da ne za vselej — izhod od zahoda in ž njim vred so se pogreznile v razkol vse cerkve, ki so bile pod carigrajskim patrijarhom, torej tudi Bolgarija.

In kako pogubno je vplival carigrajski duh na mlado Bolgarijo! Na izhodu so takrat vže imeli čudne pojme o vstrojstvu in jedinstvu cerkve, o oblasti cesarjevi in cerkvenih dostojanstvenikov. Vsa načela in vsa pokvarjenost grška se je pretakala v Bolgarijo: vsi višji stanovi bolgarski so se pobizantinili in to

je ostrupilo krv mladi državi. O tem se bomo imeli priliko prepričati še v tej razpravi. —

Kmalu po 8. vesoljnem cerkenem zboru je cesar Bazilij izpremenil svojo politiko. Poprej je bil stopil v prijateljsko zvezo z nemškim vladarjem Ludovikom II. in s hrvaškim banom Domogojem. Z združenimi močmi so pobili tri emire saracenske v južni Italiji, ki so protili krščanskemu svetu. Od todi si razlagamo prijateljstvo Bazilijevo do sv. stolice in njegovo prizadevanje, da bi se poravnale cerkvene homatije, v katere je Focij spravil carigrasko cerkev. —

Sedaj so Saraceni pobiti in mu ni treba več pomoči zahodnih vladarjev, zato vže lahko obrne hrbet tudi papežu. Poslance njegove, ki so se vračali iz Carigrada, pustil je brez spremljevalcev, ko vendar v onih nevarnih časih niti navadni ljudje niso šli na pot brez dobrega spremstva.

V jadranskem morju napadejo legatate neratvanski pomorski razbojniki, vplenijo jih in jim odneso spise cerkvenega zbora, ki se je bil ravnokar vršil v Carigradu. Verjetno je, da je sam cesar podkupil te ljudi. Čudno je, da so jim odnesli le izvirne spise, prepise pa in dnevnike so jim vrnili ter so jih pustili napósled slobodno oditi.¹⁾ K sreči so legati vže v Carigradu izročili nekatere važne spise poslancem zahodno-rimskega cesarja, ker niso zaupali grški perfidnosti. — Dasiravno so papeževi legati odločno vgovarjali proti razsodbi bolgarskega vprašanja, vendar patrijarh Ignacij ni čakal papeževega odgovora, ampak je, seveda po cesarjevi želji, kmalu po odhodu papeževih legatov posvetil Bolgarom nadškofa — nekega Josipa — in deset škofov (l. 870). Latinski duhovniki so morali zapustiti Bolgarijo. Cesar Bazilij je to zahteval in Boris se ni smel vpirati. Tako je velevala politika. Grki so zopet vpeljali grški jezik in obred.

Kmalu potem (okoli sredine l. 871) sta patrijarh in cesar poslala po opatu Teognostu pisma in darove v Rim. Pisma so polna hvale in lepih besed, ali bolgarskega vprašanja se ne dotikata niti z jedno besedo. Najbrž sta mislila zaslepiti papeža z lepimi besedami. Kaj bi bili drugo kaker hinavsko prilizovanje, ako patrijarh papežu piše da je Kristus po njem (Hadrijanu II.) in njegovemu predhodniku (Nikolaju I.) rimski cerkvi večji sijaj podal, kaker po sv. apostolih Petru in Pavlu!²⁾ Hadrijan je odgovoril cesarju 10. novembra 871. Očita mu, da je njegove legatate pustil brez vsake brambe na pot in so vsled tega padli razbojnikom v roke. Dalje hudo toži, da je Ignacij posvetil Bol-

¹⁾ Smičiklas, *Povjet Hrvatska* I. Zagreb 1882 str. 190.

²⁾ *Christus olim quidem illustrem et perspicuum operatus est vestram magnam civitatem Romam per . . . Petrum . . . et Paulum . . . ; sed nihilominus in nostris temporibus, quin potius et illustriorem et clariorem demonstravit per . . . Nicolaum . . . , at fraternam sanctitatem tuam.*

garom nadškofa. To je dokaz, pravi, da v cesarji ni več one vdanosti, katere je prej kazal apostolski stolici. Ignacij nikakor ne bi bil smel tega storiti. Graja dvoličnost Bizantincev, ki se radi sklicujejo na sklepe in odloke cerkvenih zborov in apostolske stolice, kadar gre za njihov dobiček, ako so jim pa neugodni, zametavajo jih. Pismo za patrijarha se je izgubilo, ohranilo se je pa drugo pismo Ignacijevo na papeža, v katerem opravičuje izgon latinskih duhovnikov iz Bolgarije s tem, da so tudi grški duhovniki bili izgnani, ko se je Boris obrnil v Rim. Papež mu je na to odgovoril, da so bili izgnani le Focijevi pristaši,¹⁾ katere je bil papež izobčil in katerim je bila prepovedana služba božja tudi v bizantinskem cesarstvu. — Ali je papež Hadrijan II v zadnjem letu svojega pontifikata še kaj storil glede na Bolgarijo, ni nam znano.

Po smrti Hadrijanovi († 872) je zasedel prestol sv. Petra Ivan VDI (872—882), človek ostroumen, delaven in podvzeten. Takoj v začetku svojega pontifikata je obrnil pozornost na Bolgarijo. Od pisma, katero je pisal bolgarskemu knezu, imamo še le dva odlomka.²⁾ Povdarja najprej, da glavni del vesoljne cerkve Kristusove — Petrova stolica — nima na sebi nikakšnega madeža. Kaker svedočijo stari spomeniki, pripada Bolgarija rimski patrijarhiji. Ako Ignacij ne vrne Bolgarije rimski cerkvi, sv. stolica ga bo odstavila in izobčila vse grške škofe in duhovnike, ki so v Bolgariji. Pa tudi Borisu, odpadniku od rimske cerkve se bo isto zgodilo. „Papa je posve pravedno zahteval, da Bugarška bude vračena rimskoj patrijaršiji, samo je žaliti, što blažu formu nije izabrao“ — pravi Marković k temu pismu.³⁾

L. 874 — 875 je pisal Borisu drugo pismo, katero je mnogo blažje, vendar tudi zdaj preti grškim škofom, ki so v Bolgariji, z izobčenjem. V istem času je pisal tudi cesarju Baziliju, a Ignacija je poklical na odgovor v Rim.

V Carigradu so mej tem Focijanci zopet vzdigovali glave, nastal je prepir mej Focijevo in Ignacijevo stranko. Cesar se je vsled tega obrnil koncem l. 877. ali v začetku 878. na papeža in ga prosil, da bi poslal svoje legate, ki bi poravnali razpor. Papež mu je vslišal prošnjo in poslal dva legata, Pavla, jakinskega (Ancona) škofa, in Evgenija, ostijskega. Mej potom sta imela obiskati tudi Borisa. Izročil jima je dve pismi za cesarja in za patrijarha Ignacija. Cesarja hvali, da skrbi za cerkveni red in mu priporoča svoje legate. Za nas je važniše pismo na patrijarha. V tretje ga svari, da pokliče svoje škofe in duhovnike iz Bolgarije, naj ne prestopa mej svoje oblasti, katero je s pomočjo apostolske stolice dobil.

¹⁾ Erant enim ex eorum numero, qui cum Photio comunicaverant atque ejus socii.

²⁾ Rački, *Starine XII.*; izdala jugoslovenska akademija str. 211—212.

³⁾ L. c. I. 506.

Vsakemu je znano, da so vže od časa papeža Damaza pa do prihoda paganskih Bolgarov one pokrajine vpravljali duhovniki rimske cerkve. Kar se je vsled bojev razrušilo, mora se zopet vrediti ko se je povrnil mir, vsakemu nai se njegovo vrne, kar mu po pravici gre, kakor je bilo poprej. Igracij je vse to prezrl, pozabil je dobrote, katere je prejel od sv. stolice, odtrgal ji je pokrajine, ki so bile od nekdanj njena last, zanesel je srp v tujo žetev, kar je proti postavi božji. Ker dvakratnega opomina ni poslušal, moral bi ga vže sedaj kazniti, toda postopati hoče z njim krotko in blago, zato ga v tretje opominja, svari in roti, naj pošlje sposobne ljudi v Bolgarijo, ki bodo vse grške duhovnike spravili nazaj. Za trideset dni morajo vsi škofje in duhovniki njegove (Ignacijeve) patrijarhije zapustiti Bolgarijo, ker rimska stolica ne more dopustiti, da ljudje, katere je on protipostavno tje poslal in katere je sv. stolica vsled tega izobčila, z grešno nepokornostjo motijo srca vernikov, katere je rimska stolica v pravi veri poučila. Ako ne pokliče svojih duhovnikov nazaj in ako se za dva meseca ne odreče vsakersne oblasti nad Bolgarijo, zabranjuje mu sv. obhajilo. Ako bi pa nikakor ne poslušal, odstavlja ga v imenu vsegamogočnega Boga, z oblastjo sv. apostolov prvakov in svojo od patrijarške časti in zgubi vse pravice svoje službe.

Nekateri se spodtikajo nad tem pismom, da je prestrogo,¹⁾ toda treba v ozir vzeti, da ga je papež bil vže dvakrat posvaril in da so pravice papeževe bile tako jasne, da jih je le bizantinska lakomnost in trdovratnost mogla oporekati.

Ignacij je bil sicer krotek in pobožen človek, ali mu je manjkalo krepke, odločne volje in bizantinski duh se je tudi njega poprijel. Bil je preslab, da bi se cesarju vpri. Hergenröther pravi: „Freilich hatte der byzantinische Patriarch, auch wenn er wollte, keine Macht, dem Willen des Kaisers, der sicher zugleich auch der Wunsch seines Clerus war, zu widerstreben . . . Wahrscheinlich glaubte der fromme und eifrige, aber schwache Patriarch mit den zu seinen Gunsten angeführten Rechtsgründen, mit dem Willen des Clerus und dem Befehl des Kaisers sich völlig beruhigen zu können; er mochte in seinem Verfahren nicht das leiseste Unrecht sehen, da auch er in den Anschauungen sich bewegte, die in Byzanz längst die herrschenden geworden waren. So blieb er Rom's erneuerten Mahnungen gegenüber unbeirrt auf der betretenen Bahn.“²⁾

Istega dne je papež pisal tudi bolgarskemu knezu Borisu. Zahvaljuje ga za darove, katere mu je bil pred kratkim poslal; prosi ga in svetuje, da se zopet vrne v krilo rimske cerkve.

¹⁾ Fleury, *Histoire Ecclesiastique* Paris 1840. L. 52, n. 48: „Il semble que cette rigueur contre un si saint évêque n'était guère de raison.“

²⁾ Phorius II. 166.

Zatrjuje mu, da tega ne zahteva zaradi lastnega dobička, ampak jedino, da bi obranil pravice r. patrijarhije in iz ljubezni do njegovega naroda, ki se je po rimski cerkvi spreobrnil.¹⁾ Papež jasno razlaga svoje nazore in odbija od sebe slabe namene, katere so mu Grki podtikali. — Rimska cerkev je ohranila sv. vero vedno čisto in neomadežano, mej tem ko so carigrajski škofje s cesarji vred večkrat zabredli v razne zmote; naj torej knez pazi, da Carigrad kdaj še njega ne potegne v prepad. Grki imajo sicer isto vero kakor Latinci, toda zgodovina priča, da je carigrajska cerkev večkrat zašla s pravega pota, naj se torej on povrne k sv. Petru in varen bo pred vsako zmoto. — Kaj bi storil, vpraša ga, ko bi živel s svojim narodom n. pr. ob času Macedonija, carigrajskega škofa, ki je oporekal božanstvo sv. Duha, ali pa brezbožnega cesarja Konstančija; ali se ne bi tudi sami navzeli njih bogokletnih nauk, če bi bili ž njimi v zvezi?

Naj se ne dajo zapeljati od Grkov, naj pazijo, da jim se ne zgodi, kakor nekdanj Gotom, ki so se hoteli otresti paganstva, pa so po grški zvijači padli v arianstvo.

Drugo pismo je poslal Petru, Borisovemu svetovalcu, ki je večkrat kot poslanec bival v Rimu in je imel znatne zasluge za združenje z Rimom. Opominja ga, naj skuša kneza pregovoriti, da se vrne k materi cerkvi. — Tudi nekemu drugemu velikašu — najbrž bratu ali vsaj sorodniku Borisovemu — je pisal, da bi vplival na kneza.

S posebnim pismom naznanja tudi grškim škofom in duhovnikom v Bolgariji, da so padli pod ekskomunikacijo, ker so si neopravičeno in proti cerkvenim postavam prisvojili jurisdikcijo nad Bolgarijo. Preti jim, da izgube škofovsko čast, ako za 30 dni ne zapuste Bolgarije. Ako pa vbogajo, smejo se vrniti na svoje prejšnje škofovske sedeže v cesarstvu (in regione Graecorum); ako pa poprej niso imeli stalnih škofjskih sedežev, dobe jih v kratkem, ako le imajo potrebne zmožnosti za škofjsko čast.

Preden sta papeževa poslanca prišla v Carigrad, vmrl je patrijarh Ignacij 23. oktobra 877. Tretji opomin papežev zaradi Bolgarije ga torej ni našel več pri življenju. Kaj bi bil storil, ko bi dobil to odločno pismo? Težko bi bil mogel izpolniti želje papeževe, ker je vsa reč bila v rokah cesarjevih.

Tudi bolgarski knez je imel mnogo pomislekov proti temu iz političnih vzrokov. Versko stanje v Bolgariji še ni bilo popolnoma vrejeno, ljudstvo še je bilo premalo poučeno, po odhodu latinskih duhovnikov so se zopet z grškimi duhovniki priklatali v deželo razni krivoverci. Ravno kneževa omahljivost v cerk-

¹⁾ Mihi credite, non gloriam ex vobis vel honorem aut censum expectantes, non patriae regimen et reipublicae moderamen adipisci cupimus; sed dioeceseos curam et dispositionem resumere volumus.

veni politiki je omajala versko prepričanje ljudstva. Najprej so delovali grški duhovniki, potem latinski, potem zopet grški, poleg teh pa še razni krivoverci. Borisu je menda vže samemu predsedalo vedno menjavati duhovnike in obred. — Grški duhovniki so bili sedaj marljiviši in delavniši kaker poprej, nekoliko iz strahu, da jih ne bi Boris zopet pognal iz zemlje, nekoliko pa zato, ker so sedaj imeli vrejeno hijerarhijo. Tudi niso tako fanatično zatirali vsega, kar je spominjalo na Rim. Narod se je najbrž tudi bolj privadil obredom izhodne cerkve, ker so najbližji sosedi Grki in Srbi imeli grški obred¹⁾. In Bizanc ni opustil ničesar, kar bi mu moglo vtrditi cerkveno ali politično oblast na Balkanu. Cesar Bazilij je gledal, da bi potegnil k Carigradu balkanske slovenske narode: Bolgare, Srbe in Hrvate, pri tem mu je pa bil zvest pomagač Focij, ki je po smrti Ignacijevi zopet zasedel patrijarški prestol.

Kmalu po svojem pregnanstvu si je Focij znal pridobiti milost cesarjevo ter se je naposled smel vrniti v Carigrad, kjer je odprl posebno šolo, v katero so kar vreli mladi, ukaželjni ljudje. Vedel se je kaker škof, posvečeval je naslovne škofove in predstojnike samostanske ter si tako množil pristaše.

Ko je bil Ignacij zopet postavljen na škofovski sedež in ko je osmi vesoljini zbor obsodil Focija, mislil je cesar, da bo njegova stranka sčasoma izginila, toda motil se je. Zgodilo se je ravno nasprotno: Ignacij ni dobil ne jednega Focijanca za sebe, čemur je bila mnogo kriva prevelika strogost, s katero so proti njim postopali²⁾, pač pa so se prijatelji Focijevi od dne do dne množili. Prav dobro je Fociju prišel tudi razpor mej Ignacijem in papežem zaradi Bolgarije.

Take močne stranke cesar ni mogel prezreti, zatorej je vže tretji dan po smrti Ignacijevi postavil zopet Focija na stolico carigradskega patrijarha. — Ali kaj poreče na to papež? Prišli so mej tem v Carigrad papeževi poslanci, ki so prinesli znani nam opomin za Ignacija. V začetku niso hoteli občevati s Focijem, ali kmalu jih je z darovi in lepimi besedami pridobil tako, da so pred škofi, duhovniki in ljudstvom izjavili, da so poslani od papeža, da bi prekleli Ignacija, a Focija priznali za pravega patrijarha.

Tudi k papežu je Bazilij odpravil poslanca in ga prosil v svojem in v imenu svojih sinov Konstantina in Aleksandra, v imenu škofov carigradske patrijarhije in vse bizantinske duhovščine, kaker tudi v imenu izhodnih patrijarhov (ki so vže priznali Focija), da potrdi Focija za patrijarha. Obljubil mu je, da bo vrnil Rimu Bolgarijo in poslal pomoč proti Saracenom.

Papež je bil v nevgodnem položaji. Ako ne potrdi Focija,

¹⁾ Marković l. c. I. 510.

²⁾ Hefele l. c. IV. 420.

nastal bo še večji razkol, ker bo ves izhod potegnil s Focijem, ako ga pa potrdi, prišel bo v nasprotje z dvema papežema in osmim ekumenskim koncilom.

Ali sedaj so druge okoliščine kaker poprej. Za Focija prosi cesar, škofje, duhovščina, celi izhod; Ignacij je mrtev, torej Focij lahko po postavni poti zasede škofovski sedež. Dobiti Bolgarijo in pomoč proti Saracenom je tudi nekaj. — Ti in slični razlogi so napotili papeža, da je priznal Focija in ga rešil ekskomunikacije, ali pod pogojem, da Focij na cerkvenem zboru prekliče vse, kar je storil proti kanonom, da po njegovi smrti ne sme postati noben posvetnjak več patrijarh, da se povrne Bolgarija in da se zopet vrnejo na svoje sedeže škofje, katere je bil Focij odstavil.

Toda Fociju še se sanjalo ni, da bi sprejel take pogoje. Papeževe legatate, ki niso znali grškega, je prevaril, papeževa pisma skvaril in je sklical sinodo (879), katere izid je bil popolni triumf Focijev nad njegovimi nasprotniki. Dostavek *Filioque* je bil zavržen, istotako odloki osmega vesoljnega zbora.

Ko so se legati vračali v Rim, dobili so bogate darove in cesar je ponovil obljubo, da bo vrnil Bolgarijo in poslal vojsko proti Saracenom.

V Rimu so kmalu zasledili, da so se legati izneverili svoji dolžnosti. Papež je poslal v Carigrad zvedenega kardinala Marina, ki je kmalu odkril Focijevo hinavstvo in zvijačo. Papež ga je na to slovesno izobčil. Sedaj je Focij zopet pri vsakej priliki napadal apostolsko stolico. Razkol je bil obnovljen. Bizantinci so svoje mreže razprostrli po vsem Balkanu.

V dalmatinski Hrvaški vlada od l. 876 ban Sedeslav, goreč pristaš Bizanca. Osebnost se je v Carigradu poklonil cesarju Baziliju ter se s tem priznal njegovega vazala.¹⁾ Bizantinci so ga obsipali z vsakovrstnimi častmi. V cerkvenem ožiru je Hrvaško popolnoma spravil pod Carigrad. Cele čete grških duhovnikov hite mej Hrvate in Srbe, da bi jih spravili v naročje izhodne cerkve. Dalmatinska mesta Spljet, Trvevir, Zader in nekateri otoki, ki so bili pod polit. oblastjo bizantinsko, so odločno prestopili na stran Focijevo, dasi je ondi bila latinska duhovščina.

Toda tukaj je veselje Bizantincev bilo kratko. Hrvati so se kmalu naveličali bizantinskega prijateljstva in grške duhovščine. Skovala se je zarota, ki je bana Sedeslava spravila s pota, a njegov naslednik Branimir se je odločno obrnil k Rimu.

Bolgarski knez je sicer trdno držal z Bizancem, vendar ni popolnoma pretrgal zveze z Rimom. Pošiljal je večkrat poslanca in darove v Rim, a tudi papež je še l. 879. poslal svojega legata tje.

¹⁾ Smičiklas P. H. I. 191-193.

Bizantinci so si znali Bolgare dobro privezati; njihovemu nadškofu so pri vsaki slovesnosti izkazovali prve časti za patrijarhom. Bolgarski velikaši so na bizantinskem dvoru uživali velike časti, celo Borisov sin, poznejši cesar Simeon, je bil odgojen na cesarskem dvoru, kjer se je učil Demostenovo retoriko in Aristotelovo filozofijo.¹⁾

To prijateljstvo še bodo Bolgari drago plačali.

Zadnja leta Borisovega vladanja so torej Bolgari pod carigrajsko cerkvijo, vendar tudi z Rimom niso popolnoma zveze pretrgali. — Še jeden važen dogodek v bolgarski cerkvi moramo omeniti pod vladjo Borisovo — in to je slovanska služba božja. Kedaj se je v Bolgariji vpeljala slovanska liturgija in kedaj so tje prišle staroslovenske knjige, ni lahko natanko določiti. Zadnja leta Borisovega vladanja nahajamo slovansko liturgijo vže kot domačo, ali v prejšnjih pogodbah s papeži je govorle o grškem in latinskem obredu, slovanska liturgija se pa niti z jedno besedo ne omenja. Prav verjetno je torej, da so še le učenci sv. Metoda zanesli slovenske knjige na Bolgarsko in vpeljali slovansko liturgijo.

Po smrti sv. Metoda († 885) so njegovi učenci Gorazd, Klement, Vavrinec (Lovrenec), Naum, Sava, Angelar in mnogi drugi morali zapustiti Moravijo in si iskati drugod zavetja. Nekateri so se spustili na Hrvaško, drugi pa na Bolgarsko, kjer je staroslovenska knjiga kmalu doživela svoj zlati vek.

Boris in njegovi velikaši so Metodove učence sprejeli z veliko častjo.

Na kako stališče se je postavila grška cerkev proti vnavljanju slovanske liturgije v Bolgariji? Na to nam sicer zgodovinski viri naravnost ne odgovarjajo, vendar ni težko odgovoriti na to vprašanje. — Grki so sedaj kazali v obče mnogo popustljivosti proti Bolgarom, boječ se, da jim se ne bi zopet izneverili. Vedeli so dobro, s kakšnim navdušenjem so se Slovani poprijeli slovanske liturgije, kar je tudi rimski papež odobril. Ko bi sedaj grška cerkev prepovedala, kar je Bolgarom bilo tako ljubo in kar je celo rimska stolica dovolila, ne bi li jih s tem odbili od sebe in sami nagnili k Rimu? Razven tega je slovanska liturgija v Bolgariji bila prava potreba. Grški duhovniki niso mogli uspešno delovati, ker jih ljudstvo ni razumelo, a domači duhovniki so bili priprosti, slabo naobraženi ljudje, nevešči grščine. Zato je bila prava sreča, da je bolgarska cerkev poprijela slovenski jezik.

Ker je staroslovenska književnost v kratkem času tako lepo napredovala, je pač verjetno, da je grški prelati niso ovirali, četudi je vže niso podpirali. — Kako je pa v poznejših stoletjih grška cerkev postopala s slovenskim cerkvenim jezikom, videli bomo pozneje. —

¹⁾ Jireček, Gesch. d. Bulg. 158.

Dasi je bil Boris v cerkveni politiki pravi omahljivec, vendar je njegovo versko prepričanje bilo trdno. Po 36letnem vladanju je odložil vladarsko žezlo in se l. 888. zaprl v samostan, da bi se ondi mirno pripravljel na smrt. Za naslednika je odločil svojega najstarejšega sina Vladimira, ki je pa s svojim razuzdanim življenjem kmalu vzbudil občno nevoljo. Boris je torej zapustil samostan, zbacnil nevrednega sina s prestola in postavil nanj mlajšega sina Simeona. Potem se je vrnil v samostan, kjer je vmrl 2. majnika l. 907. — Ž njegovim sinom Simeonom je nastopila zlata doba v bolgarski zgodovini.

F. K—č.

„Vesna“, nje okrožje in nje ozadje.

Odgovor,

Ki ga je nedavno prinesla „Vesna“ na naš spis v 1. zvezku, nam je dobro došel. Nič bolj ne želimo, nego da bi vsak izpovedal, vsak pojasnil svoje nazore; kajti le tako bomo mogli priti do spoznanja, kdo smo in kaj pravzaprav hočemo.

Moramo pa koj od začetka povdarjati, da naša polemika velja le „Vesni“ in onim gospodom dijakom, katerim je „Vesna“ glasilo. Nikaker ni korektno, kar piše „Vesna“, češ, polemizujoč ž njo, podtikavamo „vsemu dijaštvu nezakonita stremljenja“, in žalimo „javno čast vsega dijaštva“. Ni res. Marveč pisali smo vže zadnjič od besede do besede: „Mi pa še vedno „Vesno“ smatramo za glasilo nekaterih slovenskih akademikov“. Tem nekaterim om odgovarjamo.

Kar se tiče glavne točke, točke o načelih in verstvu, „Vesna“ ne le ne zavrača naših očitaj, ampak le še pritrjuje, da res tako misli, kaker smo pisali; temu celo marsikaj doda. „Vesna“ še enkrat izpoveda, da „stoji na stališči narodno-napredne stranke, za stogo slovenskim in slovanskim programom... Ker se torej v principih ne zlagamo, pač ni pričakovati mej nami jedinstva“. Tako „Vesna“. Ona le še krepkeje in odločniše zagotavlja, da so nazori, naslikani v novelici „Za vzorom“, pravi nazori, njeni nazori. Vera v vsodo ali fatum, obup nad idealnostjo, npravstvenost nezakonskega ljubovanja; ženska, katera ljubi, kaker se po šesti zapovedi ne sme, kaker se brez smrtnega greha ne more ljubiti, je „nalik angelj varuh“ in srce njeno — „čisto“; mladenič, ki

se je zatelebil v žensko bitje, ki je izgubil vero, pamet, ki je zblaznil in se vmoril, je „plemenit človek“: to ostanejo nazori, katere izpoveda „Vesna“ za prave.!

In kako se ceni pri Vesnjanih naša sveta vera, zadoščuj naslednji citat. „Vesna“ piše: „Toda, gospod doktor, izvestno nam zopet deklamujete: Nesreča — ker ni imel (junak omenjene novelice) vere rimsko-katoliške; ker je bil fantast, brez volje, brez značaja! — Odgovarjam Vam samo s citatom: *Grau, theurer Freund, ist alle Theorie, und grün des Lebens goldner Baum!*“ — Potemtakem bi bila tedaj naša božja vera obrabljena, zastarela teorija, in sreče, zveličanja naj bi iskali — v dijaškem ljubovanju!

* * *

Nedavno je gospode Vesnjane posebno laskavo pobozal ljubljanski otec „Slovenski Narod“. Starec se je lani o porodu „Vesne“ zelo hudoval, tako da kar verjeti nismo mogli lastnim očem. „Kaj pa je tebe treba bilo — dete mlado...!“ začenjal je sloneč ob zibeli novorojene hčerke, potem pa nadaljeval: „Prva številka je, rahlo rečeno, zelo, zelo nevesela prikazen za bodočnost našega slovstva, in to bodisi glede jezika, bodisi glede vsebine... Pesniškemu delu pa je vreden pendant novelica „Za vzorom“, ki je po svoji vsebini prava apoteoza nezrele petošolske ljubezni in mlečnega petošolskega — fatalizma in pesimizma... Toda dovolj! Kdor se hoče osvedočiti sam o vrhuncu naivnosti in stilistične okornosti, čita naj to novelico“.

Tako „Sl. Narod“ lani. Nas je posebno ta kritika „Narodova“ napeljala, da smo si „Vesno“ naročili in s posebno pozornostjo prebrali novelico „Za vzorom“. In res, tudi mi našli smo v novelici isto, kar „Narod“: apoteozo nezrele petošolske ljubezni in mlečnega petošolskega — fatalizma in pesimizma, našli smo „vrhunec naivnosti in stilistične okornosti“ — vse to, le v dostojniši obliki, smo zadnji pot očitati tej novelici. A glejte, kaj beremo letos v istem „Slov. Narodu“? Pred par tedni, rekli smo, se je milostno spominjal dijaške „Vesne“. Ne more je prehvaliti. Omenivši nje tretjo številko priznava, da se Vesnjani „resno bavijo z literaturo in znanostjo“... „V tej številki — nadaljuje — nam posebno prijeta sestavka, naperjena zoper dr. Mahniča. Pisana sta dostojno in odločno, a argumenti in dokazi, kateri se navajajo zoper Goriškega proroka, so skrbno zbrani in spretno sestavljeni. Slovenski akademiki so v teh sestavkih neovržno dokazali, da jih je Mahnič iz zlobnega namena obrekoval in sicer tako podlo, kaker to more storiti le jeden Mahnič.“

Pa pisaje tako „Sl. Narod“ se ni zavedel, da piše svojo

lastno obsodbo. Mi nismo izrekli nič novega: ob isti novelici „Za vzorom“, v katero se je zaganjal on, spodtikali smo se tudi mi, nezrela ljubezen tu, nezrela ljubezen tam, pesimizem in fatalizem tu, in pesimizem in fatalizem tam — in vendar kar je on, „Sl. Narod“, pisal, bi ne smeli mi!! Le zato, ker pišemo mi, ima biti podlo obrekovanje iz zlobnega namena! Da, dokazala si res, narodno-napredna stranka, neovržno, kako se znaš odpovedati vsej logiki, doslednosti in lastnemu spominu, da le zamoreš podlo obrekovati, kaker to more storiti le jeden „Sl. Narod“, tvoj organ!

Pa kdo nam bo rešil to strašansko nedoslednost? Na Slovenskem se zadnjih let marsikaj zgodi, kar ostane temno brez — polarne luči. Ruski list nam posveti v nelogični labirint radikalnega dnevnika. Ko je radikalni starec lani izrekel trdo obsodbo nad novorojeno „Vesno“, ni pomislil, da „dete“ zna biti postavljeno pod varstvo gospodov, ki mislijo in pišejo, kaker se želi na Českem, v husitskem tabornu, kateremu spet je svet komando, ki se daje od onkraj, od Moskve.

Ruski list „Vostočnyj sbornik“ tedaj zagodel jo je organu naše narodno-napredne stranke ne prav laskavo, češ, boj „Sl. Naroda“ z „Vesno“ je boj dne s svitlobo, in „vodje te stranke očitvidno nimajo nobenih določenih načrtov in smerij.“ Ta opomin je zdal, kajti pri „Sl. Narodu“ in njegovi stranki je tradicijonalno, nikdar navskriž priti z doktrinami severnih strijcev. Te besede so ga tako pretresle, da je zgrevan na kolena padel pred ruskim glasom in zapel — palinodijo: v 66. številu lanskega leta mu je v novelici „Za vzorom“ vse mrgolelo od fatalizma in pesimizma, v 67. številu letošnjega leta smo mi podli in zlobni obrekovavci, ker stikamo v isti novelici fatalizem in pesimizem; lani mu je bila „Vesna“ „zelo, zelo nevesela prikazen za bodočnost našega slovstva“, letos mu ista „Vesna“ kaže, da se slovenski akademiki resno bavijo z literaturo in znanostjo; lani je bilo v „Vesni“ še vse „nezrelo“, letos prinaša ona „vedno zreleje leposlovne in poučne sestavke“; lani nas je prepričaval „o vrhuncu naivnosti in stilistične okornosti“ „Vesne“, letos je vse „dostojno“, „skrbno“ in „spretno“ sestavljeno; lani so mu „dunajski akademiki zašli na nepravo pot“ in je o tem bila „sodba naroda edina“ — letos se je razljutil nad nami, ker smo začeli akademike zavračati s poti, na katero so bili zašli! Da ima ruska črka toliko moč na prevrat mladoslovenske liberalne logike! ? . . .

* * *

K nekaterim točkam „Vesninega“ odgovora bi radi nekaj pripomnili. Gospodje Vesnjani bi bili boljše skrbeli za svojo akademiško čast, da bi nam ne bili niti odgovorili, ampak pridno

— molčali. V odgovoru se spet razodeva dijaška nezrelost, nevednost in neizkušnost; še le zdaj smo se za trdno prepričali, da za „Vesno“ ne stoji, ne more stati inteligentniši del naših akademikov, ker mi imamo vendar še toliko vere v slovensko akademično razumništvo, da je zmožno za kaj višega nego kar nam podaja „Vesna“. In prav ta duševna revščina, združena z nestrpnim ponosom, je, kaker menimo, kriva, da se je v akademskih krogih koj od začetka začelo protestovati proti drznemu postopanju peščice, ki bi hotela pečat lastne nevednosti in nezrelosti vtisniti vsemu slovenskemu dijaštvu.

Gospodje Vesnjani nimajo niti pojma o najnovejši zgodovini. Če se dobro spominjamo, se na srednjih šolah zgodovina predava le do l. 1815. Tu so menda tudi Vesnjani obstali — naprej učiti se zgodovine težko vtegnejo, kajti politika, žensko emancipovanje, socijologija, organizovanje, sabljanje, menzurovanje itd. jim najbrže ne dopušča, da bi se bavili še z drugimi rečmi. Res, prav najivno je, da bi komaj čast delalo kakemu — nižegimnazijcu, kar se bere: „Naše stoletje pokazalo je večkrat, da vseučiliška mladina, za vse vzore navdušena, hitrejše vsplamti, kot postarni možje, a pokazalo je tudi, da so možje, ki so stali svoj čas na čelu tega gibanja, postali glavni stebri države. Dijaki borili so se v svojih legijah za svobodo, a po izpovedbi grofa Latourja, tedanjega vojnega ministra, bili so vprav dijaki na Dunaji oni element, ki je z velikim svojim vplivom še vzdrževal red v mestu.“ Tu pa neha vendar vsa potrpežljivost! Da se dokaže, kako iz vrst vseučilišnikov-politikov in častivcev žensk od kroja „Vesninega“ prihajajo vzdrževalci reda pa stebri države — sklicuje se na zgodovino l. 1848!! Niso li bili ravno dunajski vseučilišniki, kateri so se pod vodstvom dr. Goldmarka združili z narodno brambo in potem s to zapreke stavili cesarjevim ministrom? Niso li študentje poslali deputacijo k ministru Pillersdorfu zahtevaje, naj bi se v onih tako nezanesljivih dneh — odklicali redni vojaki, naj bi se cesarski dvor izročil narodni straži t. j. naj bi se cesar na milost in nemilost vdal skrivnim ložinim rovarjem in poulični družali? In prav ko se je cesar vdal tem zahtevam, mu je na spomin prišla žalostna vsoda Ljudevitta XVI, tako da je po noči skrivno zbežal z Dunaja! In kdo je ravno grofa Latourja vrgel? Socijalisti v zvezi s študenti so sklenili njegovo smrt; oni so, ko se je vzdignilo mesto proti Latourju, ulice gradili. In še ko je bil vmorjen, so študentje in narodni stražniki v njegovo truplo streljali kaker v tarčo. Vseučilišniki so delali propagando za demokracijo na Dunaji, zahtevaje, naj se imenuje demokratično ministerstvo, naj se cesarska vojska podvrže civilni oblasti. Ko se je Ogrsko začelo puntati, je cesar poslal tja Lamberga kot svojega namestnika s polno oblastjo, da bi duhove pomiril. Študent Kalossy se je vzdignil na čelu oboro-

žene druhali in ga z lastno roko posabljal. Morivca "je potem ljudstvo v triumfu ponašalo po mestnih ulicah. Sicer dovolj, da navedemo tu besede, katere nam je zapisal Menzel o onem času: „Zapazilo se je, da študente so vodili emisarji, posebno židje, kateri so vže dolgo časa služili Mazzini-ju in Kossuthu.“ To so tedaj oni „vzdrževalci reda“ in „stebri“ avstrijske menarhije iz l. 1848!

Se bolj najivno se pa glasi dalje: „Krvavih preobratov več ne bo, ker danes splon manjka pogojev za boj, a boj bil bi pri sedanji organizaciji vojaške sile tudi brezupen, barikade brezvspešne. Trditev dr. Mahniča je torej povsem neosnovana, njegovo dvomljenje o dijaški lojalnosti, njegovo očitjanje republikanskih idej pa tako nesramno, da nimamo zanj drugega kot zaničevalno pomilovanje.“

Krvavih prevratov tedaj ne bo več! Sancta simplicitas! Od kod so se pač gospodje Vesnjani navzeli teh idiličnih sanj? Da li ne iz Stritarjeve „devete dežele“? Ali se je vže morda evangelij ljubezni in miru tako globoko vkoreninil v njih srcih? Vedo gospodje Vesnjani, da se znajo tudi vojaki bratiti z revolucijonarji, da niti Ljudovika XVI niti Filipa Orleanskega niso mogle vojaške sile braniti, da ne bi izgubila prestola? In kar se tiče „dijaške lojalnosti“, nam bi se skoro čudno in nenaravno zdelo, da bi se dijaštvo ne navzelo republikanskih idej, dijaštvo, kateremu se tolikokrat po šolah v glavo zabija, da je še le z reformacijo človeštvu zasijala zarija svobode, kateremu se enciklopedisti proslavljajo kot edini nositelji prave luči, dijaštvo, ki se pase s Herbartovimi in Lindnerjevimi nauki. Mi pa pravimo, da Evropa je vsa vže po duhu in v bistvu republikanska, monarhije so si ohranile le še nekaj zunanje oblike. — Da, nas vedno še pretresa prerokovanjne, katero je pred tremi leti Evropi izrekel Leon XII po ustih rajnkega kard. Lavigerie-a, prerokovanje, katerega kratka smisel je, da Evropina prihodnost je — republikanska. Tako govore, tako sodijo možje, katerih modrosti se klanja svet — nasproti temu kako najivna in pigmejskosmešna, kako otročja je trditev slovenskih Vesnjanov: krvavih preobratov več ne bo! V te sanje so Vas zazibali Vaši duhovni oci, da Vas omamijo in vlečejo, kamer sami ne veste, a boste zvedeli, ko bo prekasno.

Pri vsi svoji plitvosti si gospodje Vesnjani veliko domišljajo o svoji učenosti in izkustvu, in menijo, da oni, Vesnjani, pisatelji tako temeljitih neslanosti, imajo za javno življenje, pred vsem za politiko več sposobnosti kot bogoslovci. Gospodje najbrže ne vedo, da bogoslovci se štiri leta prav pridno in dosti učijo in sicer raznih predmetov, posebno pa dandanes najpotrebniše vseh ved — filozofije, o kateri se gospodom pri „Vesni“ še sanja ne. Ne mislite pač, gospodje, da po semeniščih se nahajajo le spavnice in obednice, kjer se le je, pije in spi — ne, gospodje bogo-

slovcí, se v obče veliko, se temeljito uče, in je mej njimi dosti nadarjenih, globoko izobraženih mladeničev; priča temu so razprave, katere smo predlanskim in lani priobčili v „prilogi“; gospodje bogoslovci so izvrstno reševali filozofična vprašanja, ki smo jih bili razpisali, a gospodov iz vrst Vesnjanov ni bilo blizu. Bogoslovci preskrbujejo marsikateri list slovenski z izvrstnimi proizvodi in tudi našemu je listu doslej došlo marsikaj dovršenega in temeljitega iz njih peresa, tako da so nam mladi gospodje v ponos in nam dajejo najlepših upov za prihodnost domovine. Tudi o večini gospodov akademikov smo pričarani, da zmorejo veliko več nego podajajo Slovencem Vesnjani, ki bi se tako radi poistovetili s slovenskimi akademiki. Ne jemljite vendar tolikim vseučilišnikom imena in časti pred slovenskim svetom, ker obupati bi morali nad bodočnostjo Slovenije, ako je res, da se cvet vseučiliščne inteligence nabira v „Vesni!“ Bog nas varuj tolikega duševnega — bankerota!

„Vesna“ nam dalje očita, da kličemo po policiji proti dijakom. Mi ne kličemo po policiji, ampak po šolskih oblastvih, katerim so in morajo biti podložni dijaki. Vesnjani bi moral premisliti, da niso še neodvisni gospodje, ampak nadzoruje jih vstavna država, katera daje nam, svobodni državljanom, pravico javne zadeve, kaker so šole od najnižje do najvišje, svobodno razpravljati, kritikovati ter državne organe opozarjati na zla, ki pritiijo od katerekoli strani javnemu blagru in državi sami. Za tako zlo mi smatramo internacijonalno, socijalno-politično propagando, katero vprizarjajo očitno brezverski in tudi v družih ozirih sumljivi možje mej avstrijskim dijaštvom. In ker cerkev faktično nima v šolstvu besede, do koga se bomo obračali, ako ne do tistih, ki edino morejo pomagati, ako niso in nočejo biti slepi? Srednje in više šole so podvržene postavam, katere dajemo, določujemo, presnavljamo mi, državljani, po svojih zastopnikih... zatorej nam pristojna pravo, da javno povzdigamo glas in tako po svojih močeh vplivamo na reformo našega šolstva. To je naš klic po policiji.

„Vesna“ nam ne more odpustiti, da smo se hudovali radi njenega predloga, naj bi Mohorjeva družba izdala nauk o sifilitiki. Pa mi smo to sodbo nekako le prepisali od „Sl. Narod“, tedaj od glavnega glasila iste napredne s ranke, kateri hoče „Vesna“ pripadati. Ta dnevnik pisal je lani o famoznem predlogu tako: „Iz estale vsebine lista navajamo naj sedaj le še strokovnjaški nasvet družbi sv. Mohora, da naj v „Domačem zdravniku.“ tedaj v knjigi, ki bo prišla v narod v 300.000 proizvodih, da mesta zlasti tudi profilaksi — sifilitike! Zlobnega namena sicer dotični gospod s tem gorostasnim nasvetom izvestno ni imel, a toliko bi venderle imel vedeti, da ne sme soditi razmer celega naroda po svojih Dunajskih potre-

ba h“. Čemu tedaj, gospodje Vesnjani, izlivate na nas svoj žo'č, ko bi se morali pred vsem razljutiti nad lastnim otcem!

Posebno se naši Vesnjani tudi hudujejo, kako jim moremo mi kaj očitati in puncto ljubezen, mi, ki smo razpravljali na dolgo in široko „ostudnost“ spolne ljubezni! Skrbi jih, da bi znali nezreli nižegimnazijci naš list dobiti v roke, in tako se čutijo poklicane iti nad nas v ogenj v imenu svete čistosti in nedolžnosti! No, mi smo sicer marsikaj lepega vže slišali o vseučiliški strogi morali, a da bi se visokošolci, kaker Vesnjani, pohujševali nad enakimi razpravami, kaker je naša o spolni ljubezni, tega bi pač nikoli ne sanjali. Mi smo tedaj zapeljivci — a oni, oni... Bog nam odpusti..

Zdaj pa nekaj, kar se bolj tiče naše malenkostne osebe. V podporo svojega argumentovanja navaja „Vesna“ iz naše preteklosti, da smo nekdanj bili „kot deček v malem semenišču“, kjer je dobra roka skrbela za nas, dokler nismo prestopili v bogoslovje in po prestanih naukah bili vže „eo ipso“ brez skrbi.“ Zotorej ni baje ne poznamo, koliko trpijo vbogi dijaki, ki morajo požirati toliko očitauj in psov, da preklinjajo svoje študije radi vbogega vsakdanjega kruha — vsega tega mi nismo okusili in neumljivo nam je, zakaj se mladih src polasča obup itd. in tako postanejo — fatalisti.“ Morda je hotela „Vesna“ s tem pojasniti, zakaj je naše obzorje tako „omejeno“ in od kod, da imamo tako malo srca in občutljivosti, češ, bivali smo mej tesnimi, zaduhlimi zidovi malega semenišča, iz katerega smo prestopili v še bolj temno veliko semenišče, mi tedaj mislimo in govorimo to, kar se nam je po semeniščih v glavo vtepa'o, kajti nikdar nismo imeli priložnosti prosto se razvijati — in tako gonimo slepo in strastno in brezsrčno naprej, kaker so nas zasukali naši predniki po zavodih! Ni vse ravno tako. „Vesna“ ni o naši preteklosti dobro podučena. Ne da bi se mi sramovali biti malosemeniščani, marveč žal nam je, da bili nismo; kajti semenišča, ako so v dobrih rokah, dajo madeničem dvakrat več nego dobivajo zunaj; malosemeniščani se v vsakem oziru odlikujejo pred drugimi; to bi znali mi, ako bi bilo treba, gospodom Vesnjanom dokazati. Mej mladim svetom seveda je razširjena misel, da malokaker velikosemeniščan ni popolen človek, da je brezvoljno orožje črnih farjev, da ostane neolikan, duševno omejen itd. Tako sodijo mladiči, kateri radi vživajo brezbrzdno svobodo, prostost, koja obraja tako bridke sadove. V resnici je pa drugače. — No pa, gospodom Vesnjanom povemo, da dr. Mahnič ni kot deček ne kot dijak nikdar videl malega semenišča, niti drugega zavoda, da se je terej v svetu „svobodno“ razvijal in je imel priložnost življenje opazovati kaker oni, gospodje Vesnjani; konec gimnazije je imel v rokah maturitetno spričevalo, in ako bi bil hotel na vseučilišče, bilo mu je prosto, pa on se je sam odločil zato, kar je zdaj, brez vsakega pritiska od spodej ali od zgo-

rej! Tudi doktorata ni delal mej zidovi v Avguštinskih ulicah št. 1. na Dunaji, ampak izdelal ga je privatno. Kar mislimo in pišemo, nam niso drugi zabili v glavo — mehanično učenje in slepo, servilno posnemanje za drugimi ni bilo nikdar naša reč!

Ali pa mi poznamo težave in trpljenje vbogih slovenskih dijakov, o tem Vam nismo dolžni odgovora, a še manj imate Vi pravico o tem nas poprašavati. Marsikateri slovenski vbogi dijak bi Vam znal dati v tem pojasnila. Mi smo na sto in sto slučajih gledali in olajšavali bedo in bol slovenskih dijakov . . . A bodisi temu kakerkoli, mi vemo, da dijaku še tako vbogemu, dokler ima vero, ni treba obupavati, ker ve, da trpljenje nam nalaga d o b r i Bog in blagor mu, kdor s krščansko vdanostjo prenaša svojo bedo. Poznam dijakov, kateri so dosti dosti pretrpeli, a vere in upanja vendar niso izgubili, fatalisti vendar niso. Da Vas ni sram tako javno in okorno — l. 1893, po katoliškem shodu — zagovarjati fatalizem! Mislite li, da boste Slovence Vi spet zanesli v dobo Stritarjevega svetobolja in javkanja? Tempi passati! Prišli ste prekasno, in poleg tega — še premajhni ste!

Iz odgovora „Vesninega“ smo tudi zvedeli, da gospodje Vesnjani, akoravno delujejo že dve leti, vendar še — programa nimajo. Se le vbodoče mislijo objaviti svoj dijaški program — tedaj po naših napadih. Tu hočejo še le pokazati svetu, kaj pravzaprav hočejo, in kako nezanesljive, neresnične so naše trditve! No, tudi to je res — dijaško: postaviti si podlago še le potem, ko se je na podlagi zidalo, program potem, ko se je delovalo. To je „narobe svet“. Sicer pa radovedno pričakujemo, kaj nam prinese „dijaški program“, bo li tudi sprejel resolucije katoliškega shoda?! Potem seveda bodo naše trditve „neresnične“ in „pretirane“!

Konečno še eno besedo, kar se tiče akad. društva „Slovenija“. Da društvo, katero meta „Rimskega Katolika“ v isti koš z „Brusom“, se ne more zlagati z našimi nazori, je pač očitno. Mi si tega nikdar tudi obetali nismo. Zatorej se nam nad vse naravna zdi sledeča „izjava“, katero so „Slovenijani“ sklenili dne 18. februarija, da se zabeleži v njih zapisnik: „Akademično društvo „Slovenija“, neomahljivo stoječ na slovanskem stališči v obče in na napredno-slovenskem posebe, jemlje z obžalovanjem na znanje Mahničev članek „Sumljiva znamenja mej slovenskimi velikošolci“ v Rimskem Katoliku, V. tečaj, 1. zvezek ter smatra nepotrebnim, da bi se javno odgovarjalo tem napadom, kateri ne zaslužijo družega, nego krepko preziranje“. Mi bi se marveč čudili in smatrali za nedosledno, nenaravno, ako bi „Slovenijani“ bili na naši strani, kajti predobro poznamo, v katerem duhu se vzgaja naša mladina na državnih šolah, da ne bi vedeli, kako mora mladina po taki vzgoji kreniti ravno na nasprotno stran. Zatorej smatramo tudi svoj trud, da bi srednje- ali višješolsko mladino kot tako, po večini privedli h krščanskemu naziranju, za

brezvspešen; marveč naša kaker vseh krščansko mislečih mož glavna skrb bode, da vplivamo na postavodajalstvo in si tem potom priborimo krščanske šole — potem bomo imeli tudi krščansko mladino. „Krepko preziranje“ gospodov „Slovenijanov“ zdi se nam naravno in nas presneto malo gane; tolaži nas pa to, da so se mej navzočimi vsaj štirje akademiki našli, ki so glasovali p r o t i izjavi, tolaži nas, da imamo mej akademiki nekoliko (ne veliko) tudi še drugih somišljenikov. Sicer bodi pa to spet resen opomin gospodom d u h o v n i k o m in drugim krščansko mislečim gospodom na Slovenskem, kateri z blagim namenom prinašajo darove v podporo slovenskim vseučiliščnikom, kako nemo dro in — po krščanskih pojmih celo — pregrešno je kar pošiljati na Dunaj desetake in petdesetake, o katerih nam ni nihče z a j a m č i l, da bi jih ne znali uživati fatalisti od duha Vesninega ali drugi brezverci od „narodno-napredne“ stranke, ki bodo kasneje izšolani z n a š i m i novci, v naši k a t o l i š k i domovini nadaljevali protikatoliško propagando „Sl. Naroda“ in razdevali delo katoliškega shoda. Več luči mora priti v akademične kroge, da se bolje vidimo, in prijatelja ločimo od sovraga. Naj se nam da zagotovilo, da n a š e novce dobivajo le n a š i. Kdor pa ni naš, išči si podpore drugod!

Radi bi še zvedeli o gospodov „Slovenijanov“, ali je „Vesna“ tudi njim glasilo, in katero je sploh razmerje mej njo in njimi. Ker zadeva naš članek „Sumljiva znamenja mej slovenskimi velikošolci“ pravzaprav le „Vesno“ in one gg. akademike, kateri so ž njo, in ker so „Slovenijani“ smatrali za potrebno radi tega „članka izreči nam svoje „krepko preziranje“, zdelo bi se, da je tudi „Slovenija“ sprejela „Vesno“ za svoje vradno glasilo in se hoče odslej istovetiti z Vesnjani . . .

Še nekaj razlogov, zakaj smo proti „Vesni“ in Vesnjanom.

Razlogi naši so pred vsem notranji t. j. oni, ki se izvajajo iz „Vesne“ same ali iz nazo-ov, ki se v nji izražajo. O tem smo se izrekli vže zadnjič. Imamo pa tudi zunanji razlogov. To so nekatere okoliščine, v katerih se je „Vesna“ porodila in katere spremljajo njeno in njenih pristašev delovanje.

Opomnili smo vže zadnji pot, da marsikaj v novoslovenski zgodovini se ne da raztolmačiti, ako se ne ozremo na sever. posebno k bratskemu narodu českemu. Čehi dandanes močno vplivajo na duševno gibanje mej avstrijskimi Slovani. Česki vpliv na Slovence se je dovolj pokazal zadnjih let. To česko vodstvo mej avstrijskimi Slovani nam vže radi tega v naših dneh ne dopade, ker sedajni Čehi-vodje so po mišljenji in teženji — husiti, nekateri mej njimi znani — masoni. Kar se posebe tiče naše „Vesne“ in dijaškega

gibanja, katero ona povspešuje, se nam ne more zleti slučajno, kako je ravno g. Dragotin Hribar prišel do tega, da gospodom akademikom list izdaja in zalaga. Gospod Dragotin je namreč brat gospoda Ivana Hribarja, kateri je glavni posrejevalec mej husitskimi Mladočeli in s francoskimi masoni simpatizujočimi českimi sokoli z ene pa mej liberalnimi Slovenci z druge strani. Gospod Ivan je za radikalno stvar na Slovenskem in v Ljubljani vže dosti dosti storil z besedo, kaker tudi z denarjem. Gospod Ivan je namreč ob enem glavni agent tiste banke „Slavije“, katera, kaker znano, z denarstveno spekulacijo rada združuje tudi politiko, in sicer politiko liberalno, radikalno.

Več luči prihaja nadalje tudi od tega, da je ravno razkolniški, po moskovskem panslavističnem programu pisani in vrevjevani „Slovanski Svet“ v prvem početku edin „Vesno“ pozdravil, hvalil in priporočal. Letos seveda po novem letu sta se „Sl. Svetu“ pridružila še „Edinost“ in „Slov. Narod“, a kdor li količkaj opazuje reči, se je nekaj mesecev sém za kulislami slovenskega liberalstva izvršil neki prevrat v zmislu — „Sl. Sveta“ in njegovih nazorov. „Edinost“ pri vsem svojem katoliškem hinavstvu ne more zakrivati, kako je vplivana od mišljenja, argumentovanja in celo od besed in fraz „Sl. Sveta“ in njegovega vrednika. Temu prevratu se ima „Vesna“ zahvaliti za priznanje, katero ji je letos došlo od teh listov. Sploh pa „Vesna“ vestno zagovarja in izvršuje misli, katere „Sl. Svet“ vže nekaj let vtemeljuje glede dijaštva. Ona le izvršuje program „Sl. Sveta“. To nam potrjuje ruski list „Vostočnyj sbornik“ pišoč, da „Vesna“ širi v bistvu ravno tista načela, kaker „Slov. Svet“ g. Podgornika“. — Tako tedaj ni več dvomiti o stališči gospodov Vesnjanov in kam „Vesna“ namerja v zvezi sè „Sl. Svetom“ speljati slovensko više in srednje dijaštvo ter s tem počasi narod slovenski. . . Se bo li razumelo, zakaj nasproti tem težnjam mi toliko povdarjamo naše rimsko katoličanstvo?!

Ravno ko smo to pisali, dobili smo v roke številko „Slovenčevu“, kjer slovenski višesolec mej drugim pripoveduje, kako slovenski akademiki — seveda od narodno-napredne stranke — pridno berejo „Slovanski Svet“, in kako — čujte Vi, ki še zdaj ne vidite liberalizma mej Slovenci! — kako slovenski vseučiliščniki zahajajo ob nedeljah v — palačo ruskega poslanika k pravoslavni maši!!

Česki vzorec slovenske „Vesne“.

Omenili smo vže zadnjič praškega lista za dijake: „Časopis českého studentstva“. Ta list je sicer letos po imenu prenehal, a po bistvu in duhu se njegovo izdajanje nadaljuje v

treh družih dijaških listih, ki zdaj na Českem izhajajo. Ta list tedaj oziroma njegovi nasledniki so, po katerih se slovenska „Vesna“ vpodablja. Treba sicer še nekaj let, preden doseže „Vesna“ vzor, kateri se ji kaže od Bele gore, a ona pridno koraka po poti, ki pelje do vzora, in, ako tako napreduje, ni dvomiti, da bodo njeni botri v Pragi kmalu imeli nad njo svoje popolno dopadenje.

Prebrali smo letnik 1892 „Časopisa českého studentstva.“ Le nekoliko glavnih točk iz njega. —

O programu dijaštva, katerega glasilo je „Časopis“, beremo: „Napredno česko studentstvo (po vzgledu českih bratov hočejo tudi Vesnjani biti „napredni“, česar ne nehajo povdarjati na vsaki strani) razvija trojno delavnost: liberalno, narodno-politično in socialno (ravno tako tudi slovenski Vesnjani!) . . . Napredno studentstvo je imelo o počitnicah na deželi nekaj predavanj (o počitnicah snujejo veselice tudi naši) o českem državnem pravu (visoko politiko vganjajo tudi naši). . . Težnja po enakosti v društvu našem je učinila, da se v našem programu oglašajo tirjatve delavcev, in sicer ker ravno sè social-demokratsko stranko imamo dosti skupnega. Ta težnja po enakosti v društvu nas je naredila pristaše ženske emancipacije in bojevnike za enakost obeh spolov v vsaki stroki življenja (ženske emancipujejo tudi naši, le hočejo biti, kaker trdijo, v tem nekoliko zmernejši od českih bratov) . . . Vsak državljani ima pravico sodelovati pri formi in reformi državni (tako tudi naši). Vlada posameznika, kot izraz despotizma in absolutistične volje, je največja pega na stoletji, ki hoče veljati za stoletje svobode in enakosti. To je v najširših mejah program mladine slovanske (kaker smo videli — tudi slovenske). Te so naše temeljne ideje in v njih sklepah hočemo dalje delovati.“

Zdaj nekaj — po istem „Časopisu“ — iz programa slovanske mladine, zbrane na II shodu na Dunaji, katerega so se ydeležili tudi slovenski akademiki „Vesnine“ stranke.

1. Tirja se, da se cerkev in država popolnoma ločiti.
2. Ženskam se imajo odpreti vse srednje in više šole.
3. Odpraviti se imajo vstanove fideikomisov. Vničenje obstoječih.

4. V Avstriji mora zavladati narodnostna avtonomija. (Popolnoma v duhu „Sl. Sveta“.)

5. Sredstva k temu: a. Osnovanje stranke mej slovanskimi narodi na podlagi tega programa; b. poslanci naj v obeh parlamentih rabijo vsak svoj jezik, s tem se parlamentarizem privede ad absurdum; c. agitacija z besedo in pismom, z vzgojo ljudstva, posebno mladine, s pomočjo shodov, meetingov slovanskih; d. osnova centralnega naprednega organa slovanske mladine, v katerem naj bi vsi slovanski jeziki bili enakopravni. (Spet popolnoma v smislu „Sl. Sveta“.)

6. Slovanska napredna stranka nima biti le stranka študentov, ampak stranka, katero sestavljajo vsi brez razlike spola, da se le vjemajo z njenim programom. (To tudi slovenski Vesnjani zvesto spolnjujejo; lani povabljenе so bile k „besedi“ o počitnicah tudi slovenske Eve, ki so neki z mladimi naprednjaki prav pridno — plesale. Tudi v „Vesni“ se vedno gosteje pojavljajo ženska imena; poslednjega časa oglaša se v „Vesni“ vže tudi znana Marica. Sploh so Vesnjani sè slovenskimi Maricami v prav ozki in zaupni zvezi.)

Kako se „Vesnini“ nazoru o duhovnih in bogoslovcih popolnoma vjemajo z nazoru českih študentov, ali bolje, kako se od poslednjih izposojeni, naj se razvidi iz naslednjih mest vzetih iz „Časopisa českého studentstva“.

„Prodali so svojo osebno svobodo. Gredo pa le z odločno voljo spremeniti le zunanost po potrebah in okolnostih, znotraj pa vstanejo isti ko poprej. To pa je le evfemističen evfemizem, kateremu pravimo — hinavstvo. Pri trdi semeniški disciplini, ki je še bolj rafinovana od vojaške — saj se ne sega le na telo, ampak i na duha — lahko na prste preračunimo, kako dolgo jim je mogoče braniti nabranih si npravstvenih zalog... Dajo se nositi od reke. Tak nesrečnik je v našem slučaju — teolog“.

„Duhovstvo, vzgojeno v spoštovanju do avtoritete, ne privede ljudstva nikdar k samostojnosti, saj je napolnjuje z malodušnostjo do vseh javnih podjetij.“

„Kdor pojde 16. maja 1893 (ta dan je 500letnica mučeniške smrti sv. Jana Nepomuka) v Prago na božjo pot, dokaže, da ni napreden, ampak da hoče raje biti zaprežen k vozu rimskega papeža.“

„Monopol duhovske vzgoje mora prenehati. Z njo se je storilo nad našim ljudstvom več greha kot dobrega... So taki, ki trde, da vera podaja vse, kar more ljudstvu pomoči. S temi nazoru se v ljudstvu narodno in versko prepričanje naravnost duši.“

V a ž n o s t d i j a š k i h s h o d o v. D i j a š k a z a v e d n o s t i n p o n o s:

„V življenju sedanjega dijaštva imajo shodi študentov obsežen pomen. Najvažnša stran je: ljudje, kateri imajo enkrat skupno na istih očetovskih tleh delovati, se s p o z n a v a j o i n s i j e d n o naziranje vstvarijo o rečeh, ki se vseh tičejo.“

„V dijaštvu se morajo javljati vsi toki pregibajoči gladino društva. Ako je društvo... mora tudi dijaštvo biti pristopno vsem novim mislim in novim smerom, ono mora biti nositelj in glasnik novih idej... Besede: mladina je bodočnost, narod, niso le fraza, ki se ima ponavljati ob slavnostih, v napitnicah, ampak obsegajo resnico.“

„Skupni cilji tirjajo skupnega postopanja... Vzajemna dotika in iskanje skupnih potov krepi in trebi. Iz te misli so se

porodili slovanski napredni shodi. Slovanski zato, ker v Avstriji drugih naprednih strank ni.“

„Vše faktum, da smo se pogodili za skupen program, je velike cene. Mej tem ko v starejših slovanskih strankah ni niti sledu o vzajemnem sporazumenju in o skupnih poteh — našla ga je mladina slovanska. S tem je dovršen velik pripravljavni korak za bodočnost, in na podlagi njegovi se bode lahko dalje zidalo. Skupen program v Avstriji je silovita moč. Slovanski shod (v Krakovem) je imel še to praktično posledico: spoznali smo se. A tako poznanje v politiki se nikdar ne sme podcenjevati. V politično življenje vstopimo kot — jedna celota, različnih sicer strani — a z istimi mislimi, kaker stari znanci.“

Ko so bili nekateri kaznovani radi vdeležitve na II dijaškem slovanskem shodu na Dunaji, so česki študentje na to grdo napadali česke profesorje. Kaznjencem pa se je pela slava po liberalnih in socijaldemokratskih listih nemških in českkih, telegrame so jim pošiljali gimnazijski abiturijenti in — petošolci gimnazijski. (Petošolske nezaupnice — doktorjem sv. pisma in vrednikom filozofičnih listov prišle so v modo vže tudi na Slovenskem, kaker razvidijo čestiti bravci s platnic pričujočega zvezka.)

Poglavje o ž e n s k a h.

„Drugí vzrok (nakaženosti ženstva in društva) je, da se mej oba spola stavi neka pregrada, da bi se ne spoznala. Razmerje deklet k dečkom se zavije v nekaj nimbus. Mladi ljudje čutijo neko vganjko. To vse včinja, da je razmerje mej možem in ženo n e n a r a v n o. Umetno in brezpotrebno oddaljevanje spolov rodi nesporazumenja, katerih ne popravi celo življenje.... Koliko tragičnih dogodov bi se dalo odšteti, ako bi oba spola mogla se do dobra dogovoriti, ko bi se ne izogibali naj bolj življenjskih zadev... Kriva sramožljivost, pokvarjena nравstvenost, kratkovidni nazoni o vedenji, novi društveni takt imajo dosti na vesti. Vse to je železen pas, ki ne pusti s polnimi pljučami dihati... In tem več je vredna žena, ki se upa te zapreke predsodkov razrušiti, in se ne boji, biti zapisana na indeks javnega mnjenja....“

„Iz dat podanih je zazvidno, da prostitucija je posledica socijalne bede.“

Naši Vesnjani se sicer izgovarjajo, da glede ženske emancipacije niso tako radikalni kot Čehi, vendar da se ravnaajo zvesto po njih navodilu, nam dovolj spričuje njih organ. V nobenem slovenskem listu se niso naše Eve toliko častile in kadile ko v „Vesni“. Sicer smo radovedni, kako bodo gospodje v svojem „programu“ formulovali žensko vprašanje.

Š t u d e n t o v s k a p o l i t i k a.

„Študentstvo se delavno vdeleži volilnega gibanja (meseca marca 1892) razidši se po dezeli.“

„Napredek je mogoč, le ako se skoro do korena vničijo zidališča sedanjih zunanjih društvenih pravil“.

„Zgodovina novega časa pozna mlado Italijo, mlado Nemško in k njim pristopa sedaj najmlajša veja — mlada Slavija A začetek mlade Slavije ima vse druge razloge... svobodo poznamo samo po imenu, prostost narodova se je spremenila v rafinovano zatiranje... Mi smo sodeleženci svoje dobe, mi pripadamo svoji dobi, mi odgojenci varanih upov... Mlado Germanijo je živil ogenj svoje dobe, spodbujevale so jo misli vsega ljudstva. Mi pa smo se ogrevali na pojemajočih plamenih, mi smo klicali, a mesto odziva, se nam vrača le mrzel odmev... S tega stališča je treba na slovansko napredno mladež zreti, s tega stališča soditi njene misli“

„Mi smo jasni nasprotniki političnega realizma, mi smatramo za jedino praktično: brezobziren radikalizem“.

To je tedaj duh, kateremu se pokori en del slovenskega dijaštva! V te mreže skušajo naše dijaštvo in po njem narod slovenski zaplesti znani razkolniški propagatorji z glavnim svojim glasilom — „Slovanskim Svetom“!

Kdo je dr. Masaryk?

Ideje ne letajo po zraku, ampak one imajo svoje može, kateri jih izpoznavajo, se zanje ogrevajo ter jim posvečujejo svoje moči, da bi jih vresničili. Ti može so kaker vodje v vojski, ki se bije mej pravimi in krivimi idejami. Takih mož-vodij se oklepajo vsi, ki idejam odpirajo duha in srce, posebno pa mladina, toliko dovzetna za vse idealno, za vse vzvišeno. Pri vsakem duševnem boju stoje v ozadju nekateri može, ki vse gibljejo, vse vodijo k smotru, ki so ga jasno določili. Ko se pojavi na duševnem polju narodov ne morejo razumeti, je vselej dobro pogledati v ozadje — in izjasni se marsikaj, kar je bilo do tedaj nejasno.

Mi hočemo slovensko občinstvo opozoriti posebno na enega takih mož. Ta bodi dr. Masaryk, profesor česke univerze v Pragi in državni poslanec. Slovanski, in v prvi vrsti seveda slovenski vseučiliščniki v Gradci so 4. decembra 1892 imeli shod, na katerem se je prej vsem slavil navzoči dr. Masaryk. Ta g. doktor imel je do zbranih gg. akademikov tudi govor, ki je naredil mej vsemi največi vtis in bil sprejet s frenetičnim navdušenjem. Priporočal je pa „zaupanje v lastno moč“, dalje „ljubezen do svobode“; in, da bi nihče ne dvomil, v čigar imenu govori, sklenil je: „Mi nočemo družega, nego v vseh strokah izdelati svoje lastne tipe človeške popolnosti, prave humanitete.“ Govor je od kraja do

konca vstrojen po masonskem receptu, in podpisale bi ga brezdvomno vse lože po vesolnem svetu.

Kaj namreč pomeni „prava humaniteta“ v ustih dr. Masaryka, se najbolje razvidi iz njegovih lastnih del. Imamo v rokah česko knjigo: „Jak piše prof. dr. Masaryk o katoliški vede a viře“, v kateri učenj Fr. Filip Konečný sodi Masaryka in njegove nauke.

Masaryk je brezverec. On taji božanstvo Kristusovo: „Učenje (nauk), da je bil Kristus bitje nebeško, je težko (obtižno) in razumu nedostopno.“ Masaryku je katoličanstvo eno najnižih verstvenih naziranj: „Monoteizem katoliški se je vmikal večkrat politeističnemu naziranju in celo fetiškemu . . . Zato se katolištvo samo vvršča mej nižiša naziranja, na katerih mesto resnično tudi stopa, kaker z nauki o božanstvu in človečenju Kristusovem, o sv. Trojici, o svetnikih, o Mariji.“ Nasproti principu katoliškemu priznava za pravi princip protestantski: „Človeški duh je tekom časa neizogibno moral priti do metode protestantov, ker je edino prava.“ Katolištvo je le — sekta: „Da se glavni krščanski sekte: rimska in carigradska, smatrati obe za edino krščanstvo, ni čuda, saj ste obe le — sekte.“ Vera nasprotuje filozofiji: „Logično in zgodovinsko razmerje teologije in filozofije v življenski praksi pelje do nasprotja, da, do boja za existenco“. Naša vera je mitologična: „Veda vidi v nauku o razodenji ostanke mita, s katerim se imajo pojasniti vsa duševna in historična fakta, katerih filozofija Aristotelova ne more razložiti.“ Vera je golo čustvo: „Kaftan pravi, da je vera (Religion) neko stanje človeškega duha. Čut verstva izvira iz razmerja, v katerem se vsakdo izmeje nas nahaja nasproti svetu . . . Morda bi mi razpravljajoč o čustvu vere drugače reč formulovali, a pridržimo si zdaj formulacijo Kaftanovo.“ Masaryk izpoveda determinizem, volja človeška ni prosta: „Omejenost človeškega razuma se v tem javlja, da je podvržen različnim slepim silam v toliki meri, da ga določujeta čut in volja. Zdi se, da je kvantiteta in intenziteta razumnosti manjša od intenzitete čutov in raznih sil. Ti čuti in nagoni so silniši od razumovske mogočnosti. Razum je bolj podvržen čutom, kaker čuti razumu! Ni dvombe, da slepe sile človeka bolj določujejo, kaker načelna razumovna samodelavnost. Nagoni nas določujejo ne le k telesnemu delovanju, ampak tudi k duševnemu . . . Razum bi nas nikdar ne privedel k sklepu, odloku, ako bi ne bilo čutov, ki nas klanjajo k večim dejanjem.“

Da so Masarykovi spisi posejani s heretičnimi Husovimi nauki, se samo ob sebi razume. Tako taji vidno cerkev: „Kristus ni nobene cerkve vstanovil — vsaka duša se mora neposredno povzdigniti k Bogu in pred Bogom se očistiti.“

Jasno mora biti, da tak brezverec se ne klanja papežu in njegovi nezmotljivosti: „Najdrznejši, a tudi najnespametnejši protest proti

vedi je izšel iz Rima, ko se je papež z vso zaresnostjo razglasil za nezmožnega.“ „Papizem se zove sedaj: otrpnenost, odrevenelost, zove se: non possumus.“ Ako tedaj taki apostoli, kaker je dr. Masaryk, take nazore trosijo po Českem, kdo bi se čudil, ko bi se res kdaj še vresničila slutnja, katero je po spričevanju istega brezverskega doktorja izrekel razsvitljen mož: „Čehi so poseben vzgled verskega polovičarstva. Spomin na Husa je v zadnjih dobah tako oživel v olikanih stanovih, da je kardinal Schwarzenberg pred zadnjim koncilom izrekel bojazen, da c la dežela v kratkem husitska ne postane.“ —

Da, Česka se z velikimi koraki vrača k husitizmu in ž njim se od dne do dne bliža anarhizmu, veliki socijalistični revoluciji, kojo vodijo očitni slavitelji Jana Husa, kateri prokletemu heretiku javno postavljajo spomenike, Mladočehi, iz katerih vrst se tudi Slovincem vsiljujejo voditelji. Da, tudi nas bi hoteli povleči na svojo stran. To namerjavajo njih izleti na Slovensko, njih vabljenje Slovencev v Prago: vabijo Sokole, vabijo ljudske učitelje, vabijo dijakke. S Českega imamo „Slavijo“, s Českega je pred leti Jan Lego vrgel mrežo po naših gimnazijcih, da bi jih odvrčal od duhovskega poklica in speljal v jih v husitsko Prago, mrežo, katero smo mu mi predrli; in s Českega se hoče zdaj spet naše dijaštvo „organizovati“ po programu, ki so ga vže zdavno načrtali znani evropejski revolucionarji.

Mi nočemo in ne maramo za evangelij, ki se nam vsiljuje od husitskih Mladočehov po njih pomočnikih slovenskih. Govorijo nam sicer v imenu slovanske vzajemnosti, zarotujejo nas v imenu bratstva in ljubezni — a nam je in ostane nad vse sveta naša vera, kdor se le za pičico loči od njenih nauk — ne poznamo ga, naj se nam bliža tudi v imenu vseh slovanskih krstov!

Mi vemo, da nam je večina slovenskih akademikov nasprotna, a to nas ne straši; daje nam pogum misel, da vendar nekateri čutijo z nami, in da bi bilo teh le pet, dovolj je za našo bodočnost: k tem se obračamo prose, naj vstrajajo trdni in se ne dajo vnesti od mogočnega toka, kateri dandanes po evropejskih vseučiliščih odplavlja cvet svetne inteligence v morje pogubnega materijalizma. Za zdaj dovolj, da se mej slovenskimi akademiki osnuje vsaj od nekaterih krepka opozicija proti nameram „Vesnine“ propagande. Bodi ta opozicija še tako maloštevilna — bodočnost je njena, kajti zmaga ji je zagotovljena v Božji moči krščanske ideje!

Dr. Mahnič.

Šolstvo na Hrvatskem.

Slovstvena ocena.

Nekoliko dni pred I. slov. katoliškim shodom 25. avgusta v Ljubljani, zbralo se je okoli 70 duhovnov v Zagrebu na „prvi katehetski sestanek.“ Na tem shodu sprejela se je med drugimi tudi sledeča resolucija: „Hrvatsko kat. svećenstvo zatupljeno na prvem obćem katehetskom sastanku u Zagrebu uvjereno je, da mu današnje prilike strogo nalaže, da se što temeljitije upozna sa današnjim školstvom i da se zanj što življe zanima.“ Ni še pol leta minulo, in hrvatska duhovščina je že dobila v roke knjigo, katera jej bode Vade mecum v šolskem vprašanji, in to ne samo v sedanjih okolnostih, ampak tudi ravnilo za prihodnost. Izdal je namreč vel. g. Stjepan Hartman, učitelj religije in matematike na ženski preparandiji vsmiljenih sester v Zagrebu, delo pod naslovom: *Školski zakon od 14. listopada 1874 i od 31. listopada 1888, ili školsko pitanje u nas*“.

Akoravno ta knjiga po naslovu razpravlja o zakonu, kateri je imela Hrvatska in kateri je sedaj v veljavnosti, vendar mislimo, da bode ona tudi slovenski duhovščini in slovenskemu razumništvu, katero stoji na načelih katoliških, od velike koristi v boji za konfesionalne šole. In to je razlog, da spregovorimo o tej knjigi v „Rimskem Katoliku“.

Stari in novi šolski zakon, o katerem razpravlja ta knjiga, je, rekel bi, okvir, v katerem se nahaja slika brezkonfesionalne in konfesionalne šole z vsem, kar je z njo. Načela, katerih se je držal pisatelj v ocenjevanji zakona kaker starega tako novega, so načela katoliška, načela katoliške cerkve, katera je nezmotljiva učiteljica vseh narodov.

Knjiga sama razdeljena je na tri poglavja. V prvem razpravlja o starem zakonu, v drugem o novem, primerjajoč ga s starim, v tretjem pa odgovarja na tri vprašanja namreč: 1) Kaj so mogli in morali storiti katoliški poslanci leta 1888, da bi bili dobili konfesionalne šole? 2) Kaj so storili? in 3) Kaj nam je storiti, da dobimo konfesionalne ljudske šole in učiteljišča?

To je jedro cele knjige.

Govoreč v prvi glavi o starem t. j. o zakonu, katerega je dobila Hrvatska l. 1874, razpravlja pisatelj o dobrih ali vsaj na videz dobrih in slabih nasledkih tega zakona.

Do leta 1874 bile so šole konfesionalne, ker jih je opravljala cerkev, in to škofijski ordinarijati po dijecezanskem nadzorniku, po dekanih in župnikih. Ali kaker je v Cislahtaniji zavlada-

dal 1868 l. liberalni duh v šolstvu, tako je na Hrvatskem še le l. 1874. Šole so iztrgali iz rok cerkve, a država se jih je polastila in to tudi v verskih stvareh. Res, da je bil § 185, kateri je odredil, da cerkev vodi in ravna samostalno (?) poduk v veri, toda sledeči §§ so bili verige, v katere je bila vključena ta samostalnost. Baš tako kaker *lex abominabilis* avstrijska od 25. maja 1868 v paragrafu 1.: „*Die Aufsicht und Leitung des ganzen Unterrichtswesens untersteht der Staatsgewalt*“, a 2. „*Unbeschadet (!?) dieser Bestimmung untersteht die unmittelbare Aufsicht und Leitung der Religion und der Übungen der Religion den kirchlichen Organen*“

Duh tedaj hrvatskega zakona je ravno tisti, kaker avstrijskega, pa zato dokazi, katere navaja pisatelj za konfesionalno šolo a proti zakonu hrvatskemu, bodo tudi Slovencem koristili, kateri se morajo boriti proti enakemu sovražniku.

Dobrega je Hrvatom malo donesel ta zakon, a slabega dovolj in še preveč, kaker tudi na Slovenskem avstrijski zakon. Res, da so vstali že tedaj katoliško misleči možje proti temu zakonu, vtemeljili list, kateri je imel braniti katoliška načela, Hrvatski učitelj, kateri jih tudi še sedaj brani, ali je sicer kmalu vtrnil ogenj in privadili so se novemu stanju v šoli.

Stirnajst let je minulo od tedaj, zakon se je pokazal nedovoljnim v mnogih stvareh. Sedaj je bila priložnost popraviti, kar se je prej zagrešilo. Ali tisti, kateri so bili v prvi vrsti poklicani, da branijo pravice sv. cerkve, niso tega storili in tako je zakon na ravno tistih načelih ostal kaker je bil od leta 1874. Cerkev ni dobila svojih pravic niti po novem zakonu, akoravno se nahaja v njem cela glava o konfesionalnih šolah, katere ni bilo v starem. Stari je sicer dopuščal konfesionalne šole, ali s tolikimi klavzulami, da je ta pravica bila samo na papirji.

Potem ko je g. pisatelj v prvem poglavju (str. 6—40) govoril o starem zakonu generalno, karajoč nasledke njegove, to on v drugem poglavju na drobno razpravlja o novem zakonu primerjajoč ga § za § s starem.

Tako dobiva čitatelj jasno sliko o obeh zakonih. Motil bi se, kdor bi mislil, da je to razpravljanje suhoparno berilo. Nikakor ne. Vsaki paragraf je kaker posoda, v katerej se najde duševne hrane, poduka in zabave, ker pisatelj neprenehoma budi pozornost v čitatelju. Sedaj ga vodi v „sabornico“, da posluša poslance, kako zagovarjajo ali pa pobijajo osnovo, pa tudi v vsakdanje življenje, v katerem vidimo sad liberalnega šolskega duha sedaj navaja nazore pedagogov, potem pa povdarja, kar je v šolskem vprašanju glavno — katoliška načela o šoli. Rekli smo vže, da je ta zakon kaker stari na liberalnih načelih, vendar je, kaker smo omenili, v nečem bolji, vsaj na papirji, ker daje priložnost, da se morejo osnovati konfesionalne šole. a da ni toliko ovir kaker v starem. Tukaj bodi omenjeno poglavje o

konfesionalnih šolah. Da se je ta glava vvrstila v novi zakon, je glavna zasluga razkolniških Srbov, kateri so zahtevali za-se konfesionalne šole. Niso sicer vsega dosegli, kar so želili, ker so sami v teku razprave popuščali, da vsaj nekaj dobe; ali bi bili mogli oni dobiti za-se a katoliki pa za-se konfesionalne šole, da bi se bili le složili v tem vprašanji, katero je živensko vprašanje za ene in druge.

Katoliški poslanci niso se v gledali v srbske, niso svoje dolžnosti storili, katera jim vелеva skrbeti za blagor domovine, katera ni zavoljo poslancev, ampak poslanci radi nje; a sreča domovine je najožje svezana s pravo vzgojo mladine, katero daje samo verska šola. Ali tudi duhovna oblast ni svoje dolžnosti storila niti sama, niti po svojih reprezentantih v saboru, kaker je to storila razkolniška duhovna oblast.

Dolžnosti pa svoji je pisatelj knjige popolnoma zadovoljil, ker je prema važnosti konfesionalnih šol tej glavi največ truda in marljivosti posvetil. Razprava VI. glave o konfesionalnih šolah obsega tretjino knjige (str. 258—538 dakle 280 str. 8.0 — sama knjiga ima 870 str.), tako da bi bila mogla sama za sebe biti posebno delo, kakersnega še nimo našli v drugih slovstvih na šolskem polju.

Mi se nismo do sedaj ozirali na posamezne glave drugega poglavja, niti ne bodemo sledečih navajali; to glavo pa hočemo pokazati v vsej svojej vrednosti, katero ima ta ne samo za Hrvate, ampak za vsacega zavednega katolika, kateri deluje v javnem življenji.

To glavo, razpravo o konf. šolah, razdelil je pisatelj na štiri dele.

V prvem delu prikazuje nam on, kako sodi katoliška pedagogija o modernih liberalnih šolah, in katere pravice ona za cerkev zahteva. Oslanja se v svojih dokazih na najboljše pedagoge, kateri ali ex professo ali samo incidenter govore o tem predmetu. Vsi brez razločka obsojajo ta načela, ker so sovražna duhu in svobodi cerkve, katera je od božanskega vtemeljitelja dobila zapoved, da uči in vzgaja narode. V tem mu je pa tudi cerkveno pravo pri roki, katero zato navaja. Ako smo v prvem delu poslušali znanstveno predavanje pedagogov in pravnikov, nas drugi del (268—318) vodi v javno življenje, v borbo katolikov v a) državnih in deželnih zborih, b) na katoliških shodih. V tem delu se ozira pisatelj mnogo na Cislajtano, kar še bolj povečava vrednost knjige. Vso borbo zadnjih let na šolskem polju v Cislajtani nahanjamo v tem delu. Obširno govori o Liechtensteinovem predlogu 25/I 1885. in njegovem govoru 19/III 1889. Vodi nas tudi v tirolski in dolnje-avstrijski sabor ter nam najvažnije govore omenja in razlaga.

Veselilo bi nas bilo, da bi se bil ozrl tudi na slovenske razmere. Na katoliški shod se ni mogel ozirati, ker je bila te-

„daj knjiga že pod tiskom. Kar se tiče družbe sv. Cirila in Metoda, ona mu ne bi bila argumentam za borbo v katoliškem duhu, a za delovanje v deželnem zboru ni imel, vsaj tako mislimo, podatkov, iz katerih bi bil mogel očrtati vsaj toliko, da bi Hrvati vedeli, da so mej slov. poslanci, kateri se potegujejo za katoliško šolo. To inter parenthesin, predno se napotimo na Nemško s pisateljem, da nam pokaže — kako so se borili nemški katoliki za blagor cerkve in domovine na šolskem polju.

Kar se tiče katoliških shodov, jih je lepo število od vseh dežel zastopano v tem delu. Seveda se ozira najprej na domače, ne mislim hrvatske, ker do sedaj še ni bilo nobenega, ampak na avstrijske, prvi in drugi v Beču, na tretji v Lincu, dalje na shod v Georgswaldu in Gradcu, ter donaša dotične resolucije i važneje govore.

Katoliški shodi na Nemškem, (sedem jih navaja), Laškem (dva), Francoskem, celo v Ameriki — nam prikazujejo boj katoliških razumnikov proti liberalnemu duhu v sedanjih šolah.

Iz teh dveh delov lahko razvidimo, kako mu je obsežen material in koliko je truda vložil, da probudi tudi v hrvatskem razumnstvu mar za konfesionalne šole.

Še bolj pa občudujemo železno voljo pisateljevo in neytrudljivo marljivost, kedar beremo tretji in četrti del.

V tretjem se glasijo katoliški škofje, koli sami toli v svojih provincijalnih zborih. Kaker je obiskal v drugem delu državne in deželne zbore in katoliške shode, tako je tudi v tem delu poiskal izjave katoliških škofov, kateri so postavljeni od Boga za voditelje narodom ako v drugih stvareh, a to gotovo še v posebno v šolskih.

Najprej omenja hrvatske škofo, pok. kard in nadškofa Hau- lika in Mihalovića, škofa djakovskega Strossmajera in pok. Dobrilo. Od avstrijskih navaja Rauscherja, Schwarzenberga, Kutscherja, Zwergerja, Rudigierja, Funderja, Aichnerja, Ederja, Baue- rja, Schöbla, Müllerja, Doppelbauerja bilo njihove pastirske list- ove ali pa govore držane v zborih ali na shodih.

Zraven izjav posameznih škofov so pa tudi omenjeni za- ključki škofovskih zborov na Avstrijskem, Nemškem, Francoskem, Angležkem, v Ameriki in Avstraliji.

Največo moč dokaza pa ima četrti del, kjer se nahajata nezmotljiva učitelja, pokojni Pij IX in Leon XIII. Iz življenja teh dveh papežev navaja pisatelj vse, kar je bilo le mogoče. Dovolj smo rekli o obširnosti tega dela, ako povemo, da je iz 15 letnega pontifikata Leona XIII pisatelj glede šolskega vpra- šanja ne manj ko 30 izjav omenil. Kdor bi hotel delovanje se- daj slavn vladajočega papeža na šolskem polju očrtati, ne bo našel boljšega vira, kaker je ravno ta knjiga.

Kar se tiče zadnjega t. j. tretjega poglavja, že vemo, kako je mogel in moral odgovoriti na ona tri vprašanja.

Iz vsega vidimo, da je ta knjiga zares delo, katero bode odgovarjalo potrebam hrvatske duhovščine, da „se temeljito upozna sa današnjim šolstvom i da se za nj što življe zanima“.

Ali ona bode tudi koristna, v časih celo potrebna onim, katerim bo govoriti o šolskem vprašanji, ker nam podaja vse, kar je treba vedeti o tej stvari. Posebno bi jo priporočali tudi slov. duhovščini, da si nabere orožja iz te orožarnice za boj za konfesionalne šole, najbolje pa udom družbe sv. Cirila in Metoda, da na temeljih v tej knjigi jasno dokazanih, z največo avktoriteto sv. rimske-stolice včvrščenih, svoje delovanje vpravlja.¹⁾

To delo našlo je priznanje tudi na najvišem mestu, ker je sv. oče papež Leon XIII. milostljivo sprejel en iztis te knjige za jubilejski dar ter delu in pisatelju apostolski svoj blagoslov podelil.

M. Seigerschmied.

Listek.

Slovenska in hrvatska Marica.

Žensko blebetanje za kratek čas.

Čestite brave smo zadnji pot seznanili sè slavno pisateljico slovensko na obalih jadranskega morja, katera je pričela osodepolni boj za žensko emancipacijo na Slovenskem. Ime ji je Marica. Ker, kaker znano, slovanskim Evam preti največa nevarnost od „Rimskega Katolika“, zato je najprej zarila svoj jezik vanj. Mi smo bili tako neprevidni, da smo ji odgovarjali in zdaj vsuva se kaker hudournik njena logika na naša pregrešna pleča!

„Marica“ se v „Slovanskem Svetu“ huduje, da smešimo vse: nje katoličanstvo, nje simpatijo za nedosežno knjigo „Cuore“, nje oduševljenje za bralna društva, skratka — ni resnega stavka v našem odgovoru!

Pa plemenita Marica ni pomislila, da smo pisali v pustu, ko se nihče rad ne joče. Nedolžni vžitek veselega pusta naj bi nam vendar privoščila, ona, ki je tako vsmiljenega, tako mehkega „srca“!

¹⁾ Knjiga se naroča pri g. piscu H. Hartman-u, vjeroučitelju u smotanu mil. sestara u Zagrebu. Cena je tej velikej knjigi lex. for. 870 str. samo 2 for.

Bog zna, ali ve De Amicis za simpatijo, ki jo ima Marica za njegovo „srce“! Marica, bojim se, da se Vas presneto malo prijemlje evangelij „Sl. Sveta“, kateremu ste se posvetila — Vi, tolika Slovenka, in Slovanka, kakeršne ni daleč okrog, Vi se ponášate sè simpatijo za — italijansko „srce“?!

Slovenskemu občinstvu namreč povemo, da je od vredništva „Sl. Sveta“ samega — najbrže v imenu ruskih vseučilišnih doktorandinj — došlo Marici častno vabilo, naj „bi spisala za list kak sestavek“; ona se je sicer „obotavljala dovolj dolgo“, a slednjič se je vender le vdala. Tako se tedaj češčenje ženstva, ki se na Ruskem tako bujno razcvita (ruske nihilistinj), presaja na slovenska tla s posredovanjem „Sl. Sveta“, in Marica je prva „blagovestnica“ rusko-ženskega odrešenja na Slovenskem. Da se podoba dopolni, pripomnimo še, da je Marica tudi vže stopila v krog „Vesninih“ junakov, kateri se zbirajo pod zastavo istega rusko-„Slov. sveta“. V 3. šte. t. l. beremo v vredništveni „listnici“ tega lista: „Marijca“. Hvala! kaker hitro bo mogoče. — Sodelovanje iz zavednih ženskih krogov nam je poroštvo, da hodimo pravo pot! Živela.“ Kako bi potem Marička ne — frlala, ko ona kaže tako temetljitim mislitem kaker so Vesnjani — pot. Doslej smo mislili, da jim je pohvala „Sl. Naroda“ poroštvo prave poti! No pa, priznanje iz nežnih ustic tržaške Maričke se glasi vender ginljiveje, nego iz hripavega in kosmattega grla ljubljanskega starca!

Sicer smo pa močno radovedni — Bog nam odpusti — kaj je Marica poslala vredništvu dijaške „Vesne.“ Nas, upamo, bo vender v miru pustila, saj je pisala nedavno: „Najboljše bode, ako pustimo g. dra. v miru, kaker so to vže storili nekateri.“ No, vender se bomo morda oddahnili! Ali pa misli Marica v „Vesni“ priobčiti slovenskim družicam program za novo „kolovratsko društvo“, kaker so je, če se dobro spominjamo, osnovale ženske nekje na Angleškem!

Kako blagega, plemenitega duha je pa Marica, naj častiti bravec posname iz njenega lastnega spričevanja: „Kar je v resnici lepo, prečitam 3, 4 mnogokrat, a grdo samo jedenkrat, in to naglo, da mi ostane le vtis lepega in vzvišenega. Vidi se, da Vi delate obratno.“ V naši Marici je tedaj le lepota in vzvišenost, grdega nič — ona je pravi pravcati nebeški angeljček (angeljčic ni Bog stvaril); mi pa ravno „naobratno“ t. j. kar je grdo prečitamo 3, 4 in mnogokrat, tako da ostane le vtis grdega in podlega v nas, a lepega in vzvišenega nič. To moramo biti tedaj mi prava pravcata — spaka! Pa ker smo mi in vse naše tako grdi, smemo sklepati, da vzvišena Marica tudi našega „Katolika“ ni brala nego „samo jedenkrat in še to naglo“ — a vender je spisala o njem temeljito in duhovito kritiko. No, seveda, pomislili nismo, da veleumkinjam od kalibra Maričinega so filozofične razprave, kaker so na-

še o realizmu, idealizmu, o lepoti itd. igrača — bagatela: njej je dovolj od strani z levim očesom pogledati — in ni nas več!

Kar je tako lepo in vzvišeno kaker Marica, mora biti tudi poetično. Ravno zato, menim, so ji dali pri krstu ime Marica. Mi bi pa šli še dalje in svetovali, da bi se ravno zdaj, ko se njena lepota tako bujno razcvita, njeno ime še bolj poetično-nežno prikrojilo, morda: Marička, ali celo: Maričkica!

Surove pa in vnebovpijoče bilo bi, ko bi hoteli posnemati tiste kmete iz tržaške okolice, ki take nežne stvarce tako nepoetično zovejo „Marijka“, ali pa tiste robate gorjane, ki jih kličejo: „Maruša“ ali „Maruška“!

Ker vže govorimo o imenu, ne vemo, od kod, da naša pisateljica se enkrat podpiše „Márica“, drugikrat „Marica“, v „Vesni“ pa beremo „Marijca“. Zdi se, da je vže samo ime skrivnostno, nezapodljivo — kaj še le njeno bistvo?!

Wer kann dich ergründen, holdes Wesen!

* * *

Sicer ima Marica, kaker sploh ženske, čudne pojme o nas. Mi potujemo, kaker trdi, po svetu — v kovčegu, in gledamo vedno v tla, mej tem ko bi morali gledati v svet, v svet! Pa ne ve Marička, da hočemo s tem dati dober vzgled takim Mickam, kaker je ona ki tako radi nosijo glavo po koncu in švigajo z očmi po mestnih ulicah, da jim le težko kdo uide! Nismo sicer tako nevsmiljeni, da bi take spogledljive nagajivke po ulicah lovili in jih v kovčege zapirali (akoravno bi morda za enkrat ne škodilo), vendar Marici in drugim oblastnim emacipantinjam bi za pokoro naložili, da bi vsaj žakelj čez obraz nosile t. j. pajčalon, pa prav debel, da bi se skozi nič ne videlo! Vi Marica, kaker bi znal sklepati iz Vaše deviške nežnosti, nimate še moža, pa kogarkoli zadene ta sreča, da se mu na vrat obesite, drugače ne bo imel z Vami miru, nego da Vas zaklene v — kovčeg in Vas s kovčegom vred vrže v — omaro. Ne zamerite, malo predebelo je res, pa beseda mora biti prosta!

Ker vže govorimo o ženitvi, ali pravzaprav o možitvi, moramo še nekaj omeniti. Zdi se, kaker bi Marici resno kaj takega rojilo po glavi. Priobčila je pred meseci v svojem organu „Slov. Svetu“, sestavek: „Našim možem“. Tu je nekako načrtala fundamentalne točke bodočega ženskega prava. Sama sebe prišteva onim „redkim“ ženam, ki se ne „drže strogo samo ognjišča, kuharice in igle.“ Staknila je tukaj duhovito paralelo mej onimi, „katerim je v par piščancih vsa sreča in v kuharici najboljša in najvrednejša žena. Taki smo, kaker se bere izmej vrst, po njenem mnenji — mi, tedaj paralelo mej nami vulgo dr. Mahničem, pa mej — Frančiškom Podgornikom. Ta edini jej je pogodil piščo o ženskah v dunajskem „Zvonu“; on je — pravi Ma-

rica — „poznal žensko nalogo doma in zunaj“, kajti „imel je na svoji strani povsem zobraženo ženo, katere razum in dejanje je opazoval natančno“. Glavna dōgma v tem modernem ženskem evangeliji tržaške Marice je, da žena ni možu duševno podrejena. Kdor bi odslej rekel, kar se je rekalo odkar, svet stoji, namreč: žena ima kratko pamet — anathema sit!

Marica se nadalje prišteva redkim narodnim in zavednim ženam, tistim namreč, katere zajemajo svojo duševno hrano iz — Turgenjeva in Tolstoja! Ker je pa Marica stopila v poslednjem času v kolo gg. Vesnjanov, bi ji svetovali, da sprejme v svoj grb naslov „narodno-napredna“.

Pa naši možki-samci vže težko čakajo, da jim povemo, kaj Marička modruje v gore omenjenem sestavku (ne da se namreč drugače misliti, nego da vsi omikani samci, tem bolj vdovci slovenski že ijo Marico za družico.) Kogar bo tedaj doletela čast, da imenitna Marica milostno nanj pogleda in mu da svojo roko, vedi vže naprej, kako srečo pripelje pod svojo streho. Milostne gospice Marice stanovanje bo imelo to-le podobo: V sprejemni dvorani na mizi bodo ležali Stritar, Jurčič, epohalna fantazija dr. Nevesekdo-a „4000“, Puškin, Lermontov, Turgenjev itd. — francoskega, nemškega nič. Od laških klasikov bo figuriral v elegantni izdaji Mantegazza. Od listov se bo nahajal „Sl. Svet“ pa „Vesna“. Blizo okna stoji glasovir. Marica bo pridno igrala mazurke prvih slovanskih skladateljev, kaker so: Chopin, Rubinstein, Dvořák, Smetana itd. V kotu bo stala pisateljska miza. Tam bizzo peči bo kolovrat pa nizka miza z raznimi vzorci za vezenje in izšivavanje, pariških in dunajskih mod tu ne bo — vse bo čisto slovansko, po receptih „Slov. Sveta“; kajti Marica sama nosila se bo v pisani madrijski opravi, njen mož pa imel bo znane madrijske svitkaste hlače z madrijskim sedalom na glavi. Tod se bo sprehajala, tod posedala žena Marica. Ponosna vladarica bode Marica v svoji hiši. Kajti ničesar bolj ona ne polaga slovenskim družicam na srce nego — samostojnost in ponos. Ona noče biti odvisna od moža, kaker je veljalo doslej, ker ona ni „duševno podrejena“ nobeni možki inteligenci. Veste pa; kje si slovenska hči pridobi toliko samozavestnost in ponos? Marica pravi: na učiteljišču! Zapomnite si dobro: Marica to ve, ker vedno povdarja, da za to, kar je, se ima zahvaliti — učiteljišču.

Vsekako Marička naša misli na možitey. Resna stvar to, predno se sklene, treba zrelo premisliti. K temu še pride, da Marica je — vsaj tako se nam zdi — učiteljica; po nekaterih krajih pa učiteljicam ni dovoljeno zavezati se v zakon. Taka je bojda tudi na Hrvatskem. Da pustimo za zdaj praktično stran tega vprašanja, vkoliker se namreč dotika možitve ali nemožitve Maričine — vredno je, da je premostrimo z objektivnega stališča. Marica sama, vemo, da rada kaj takega posluša. Prav te dni

nam je prišel pred oči sestavek neke hrvatske Marice, ki je, kaker se zdi, duševna sorodnica tržaške Marice. Pri neki učiteljski skupščini je hrvatska Marica razpravljala „o učiteljicah in zakonu“, res, pereče vprašanje za najnoveji ženski rol. Ona meni, da ni razloga, radi katerega bi se smelo učiteljicam braniti zakon: „nesmiljeno je i proti naravi uvažjati kot učiteljica celibat“.

Mi nočemo nadalje pretresavati žensko-logičnih razlogov hrvatske Marice, navesti hočemo le en pikantnejši oddelek iz njenega govora: „Neomožene učiteljice moremo razdeliti v tri razrede. V prvi razred hočemo vvrstiti one, katere so se mogle omožiti, pa se niso hotele: one so si same tako odbrale, pa so srečne in zadovoljne V drugi razred bomo vvrstiti one, katere na svetu niso našle ljubezni, katerih ni nihče snubil; take so vsakako redkeje. One neredko delajo brez ljubezni, i ni čudo tedaj, ako so nasproti izročeni deci neznosne. V tretji razred vvrstimo tiste, katere se, glede novega šolskega zakona, ne morejo omožiti, ali ne smejo, za katere velja rek iz basni: „Grozdje je kislo.“ Ona vrsta učiteljic bo v šoli najneznosniša; gorje deci, ki ji pride v roke“.

Brezdvomno v prvo vesto Marica ne spada; mi si niti ne moremo misliti, da bi duhovita Marica hotela biti „nuna“, kaka „soror Pia“ ali „Cordula“. Tedaj spada ona v drugi ali tretji razred. Kar se tiče šolske postave, bi znala Marica dobiti „dispenzo“; dotična oblastva ne bodo gotovo tako nevsmiljena, da bi duhoviti pisateljici in naprednici ne dovolili izjeme. Najpogostejše seveda bi šlo, ako bi se vvedla splošna volilna pravica za ženske, kaker so predlagali tam na Dunaji, in bi ženske zedinjene s svojimi možskimi čestivci po večini glasov postavile spremenile. Pa mej tem bi se znala Marica postarati. Da se ji torej kaj takega ne zgodi, ali da ji ne bo še dalje „gрозdje prekislo“, svetujemo ji, naj se pač požuri, da si ogreje katero bogato možko srce. Zato sicer nima pravih lastnosti, ker ženske nepodrejenosti in ponosa se boji vsak mož. Tedaj, Marička, poboljšajte se, bodite krotki kaker ovčica, in morda Vas še kdo pobere. Mi Vam privoščimo to srečo. Pa le urno; res sicer, da veli pregovor: bolje kasno kot nikdar, toda „provecta aetas“ je za ženske osodepolna, ker za „staro škaflo“ nihče ne porajta, ali pa ji vsilijo kakega zakajenega vdovca. Bog Vas varuj te nesreče!

Dr. Mahnič.

Vgovori in vprašanja.

1. Sv. katoliška cerkev deli odpustke. Kdor n. pr. moli to in to molitvico, dobi odpustka 100 (200, 300) itd.) dnij. Vprašam: ni li to nekako poseganje v božje pravice? Kako more sv. cerkev določiti: prav toliko (nič več ne menj) dnij bodeš imel odpustka; menim, da taka določitev pristojale samemu Bogu!

2. Imenovanje svetnikov! Ali se Vam ne zdi, da vtegne marsikdo, katerega čestimo svetnika, biti pogubljen ali vsaj v vical? Res je, da sv. cerkev prej prevdarja, koga in zakaj omenjuje svetnika; znane so mi tudi ceremonije, katere se vršijo ob takih prilikah. Toda kdo more venderle gotovo vedeti: ta in ta je svetnik! Pogled na «oni svet» nam je zaprt, in le samemu Bogu je znano, kaj se tam vrši s to ali ono dušo! En zgled! Vi ste gotovo poznali g. N. To je bil mož po božji volji. Vse svoje življenje je bil posvetil Bogu in šoli. Učil ni le z besedo, nego tudi z zgledom. Na smrt se je bil pripravil tako, da so se jezuiti, ki mu je bil dolgoleten spovednik, solze vtrnile. Blagi svečenik je zatrjeval: «Blagor njemu! Tako pobožnega moža jaz še nisem videl. To bode svetnik!»! Tudi meni samemu je g. N. na smrtni postelji zatrjeval, da se je dobro pripravil na smrt. In vender, veleuč gosp. doktor, morem jaz določno trditi: g. N. je zveličan, je svetnik? Ne! Le Bogu samemu je to znano! Zatorej smatram jaz imenovanje svetnikov tudi kot nekako poseganje v božje pravice! Meni se zdi, kaker bi se reklo Bogu: «Ta in ta je živel pošteno in pobožno, torej ga moraš povzdigniti med svetnike!»! Ni li tako? —

3. Vprašanje! Je-li mogoče se zveličati po zapovedih božjih in cerkvenih? — Moje menenje je: Skoro nemogoče, ker nihče ne more tako popolnoma živeti! Ta n. pr. je bil sicer dober, pošten človek, a vmrl je nagle smrti; nesel je v večnost kak greh — izgubljen je. Toda ne! Moje menenje je to: Neizmerno je vsmiljenje božje, in ker Bog sam ve, da ni mogoče človeku popolnoma biti, poslal je Svojega Sina na svet, da nas je odrešil s Svojo krvjo. Potemtakem bi sodil, da se zveliča vsak blag in pošten človek, kateri trdno **veruje** v Boga! Ako bi temu bilo kako drugače, potem bodo nebesa skoro prazna! Kaj menite Vi o tem, veleuč. g. doktor? —

* * *

4. Začnimo pri stvarstvu: Prvi dan je Bog stvaril svetlobo; svetlobo imamo od solnca, in stvarjenje istega določeno

je na 4. dan (ozir. dobo stvarjenja). Kako se to vjema? Govori se sicer o neki drugi svitlobi — a svitloba je menda le od soluca?

5. Človeški rod naj bo ves od prvega človeka Adama in Eve! Kaker se trdi, bil je raj baje v Mezopotamiji, v Aziji — v starem svetu (Evropi, Aziji in Afriki) se je lahko na vse kraje razširil — a kako je prišel v Ameriko — ker nam je še le nekaj čez 400 let znana? Menim namreč: Če je šel rod iz Azije v Ameriko, tedaj bi bili lahko prej vedeli o prebivalcih onkraj morja?

6. Čuden (recte čudapoln) je ta svet. Toliko tisoč let že, in toliko teme še pri različnih narodih! Če je človek za kaj višjega — če je tedaj nevmrjoč: in vendar še tolika razlika med narodi toliko ver, toliko paganstva, toliko krivoverstva, in vsak meni in trdi svojo kot pravo — ali pa bodisi da tje v en dan (kaker pravimo) živi! — Človek bi mislil, da ima vendar tukaj (če smo vsi enaki) kaka bolj določna jasnost, ali enakost, edinost, ali kako bi se dalo bolj izraziti, vladati, da bi se vendar vsi enega namena, enih pravic in dolžnosti zavedali. — A so po misijonskih poročilih narodi, o katerih so dvomili, če so sploh ljudje (pravi pasjeglavci), ko so jih prvič zagledali. Misel se vriva, da je res človek še le človek, ko se izobrazí? Toliko milijonov zemeljskih črvičkov (ljudi) je že zginilo s površja zemlje, kateri ne o Bogu, ne o veri in sploh o nikaki omiki niso čuli — in se še tako godi — in vsi smo enaki?! — Kako se to vjema s človeško dostojnostjo in višjim namenom?

7. Če se pomisli, kaki reví in bedi je izpostavljen človeški rod — eni v takem bogastvu, in slavi, drugi pod psom — in pomislimo najnovejšo katastrofo na Zanti — ali koliko je že prej takih in enakih bilo! Kako se to vjema, rekel bi, z Božjo pravico in vsmiljenostjo — da mnogo tisočev ljudi gre s površja, kaker kup mravljišča, ki ga slučajno človeška roka razbrska itd. Gorostasna razlika — vbogi rod! Ali je to samo greh učinil — ali je bil začetni rod bolj enakoličen?

Raznoterosti.

Da se liberalnih nazorov sam ne navzameš!

Liberalne herezije posebno prekletstvo je, da si katoličan, če ni prav prav oprezen, pridobi, ne da bi se zavedal svojega odpada od kat. cerkve in pristopa k liberalski sekti. Ko je pa enkrat poliberaljen, ne da se več prepričati, da je v hereziji, da je v sekti. Edino sredstvo, ki človeka more čistega obvarovati liberalne herezije, je: Tankosrčna, rekel bi, skrupulozna opreznost, predno se ga okuži liberalna herezija. Ako kje, velja posebno glede liberalne kuge pregovor: Zvoni pred točo!

Da se torej ne nalezesh liberalne kuge, ravnaj po naslednjih pravilih:

Ogibaj se občevanja z liberalci kakor kuge! Ne trdimo nikakor, da bi morali pretrgati neizogibne zveze, da bi sin očeta, žena moža zapustila, ker je oče, ker je mož liberalec; ne tirjamo, da bi katoličan ne smel kupčevati z liberalcem. Hočemo le, da naj katoličan pretrže zveze z liberalci kot takimi. Ko si odpravil ž njimi svoje opravilo, pusti jih in hodi. Občuj ž njimi, ako se smem tako izraziti, le — oficijalno, kakor zdravnik s okuženim človekom.

V to svrho ne bodi ž njimi zaupen prijatelj; ne občuj ž njimi familijarno; ne hodi jih obiskovat iz gole zabave, iz neke simpatije, tudi ne iz naklonjenosti, ki izvira iz narodnostnega čustva: ne hodi v njih hiše, društva, čitalnice. Sicer se nalezesh liberalizma, kakor kuge tisti, ki je zašel v okužen ožračje.

Vgovarjaš: Pa z liberalci familijarno občujoč dobim njihovo naklonjenost in s to njih srce za vero. Odgovorjam: V tej solzni dolini velja žalostna resnica: ne zdravo jabolko ozdravi nagnjilo, ampak to nagnjije zdravo. Vernuj mi! Ako se ne vrneš, ne pridobiš ti liberalcev za katolištvo, ampak liberalci dobijo tebe za liberalizem.

Ako se hočejo liberalci spokoriti, naj hodijo poslušat cerkvene govore, naj grejo se izpovedat! S tem pa, da ti familijarno ž njimi občuješ, jih v zmoti še potrjuješ: Oni si mislijo: saj ne moremo biti tako groza brezverski, če ta in ta z nami familijarno občuje. Ljudstvo se posebno spodtika, ako domači duhovnik občuje familijarno ravno s tistimi ljudmi, kateri morda še v cerkev ne hodijo, na drugi strani pa se za pridne, krščanske, vbožne težake niti ne zmeni! Sicer pa familijarno občevanje manjša vpliv božje besede, katero oznanjuje duhoven v cerkvi. Tisti čas ko imaš ž njimi občeovati — moli zanje. Bodeš več jim koristil!

Toraj z liberalci familijarno ne občuj, liberalnih časopisov ne čitaj: To pravilo je glavno, jedino, pa tudi zadostno, da se liberalne kuge ne nalezesh.

Varuj se občevanja z liberalci, sicer ne bode imel tvoj narod nobene koristi od tebe. Prvič omrzneš v njihovi družbi za najviše ideale in jih zameniš z malenkostnimi smotri. Drugič, ako tudi ne omrzneš, vendar vresničevati jih ne bodeš odločno se lotil, ker na eni strani bi ne hotel veljati liberalcem, tvojim prijateljem, za kat. fanatika, a na drugi strani se bodeš tudi branil delovati javno za liberalne namene. Tako ne boš deloval ne za katoliško stvar, ne za liberalno. Roke bodeš držal križem, mlade svoje moči bodeš pustil nerabljene sahneti. Brezcvetna, neplodna ginila ti bo mladost. Koliko vzornih moči nam je po tej poti liberalizem zamoril! Liberalci smatrajo take „nevtralne“, stoječne, dremajoče moči za svoje pristaše. Posebno si njih avtoriteto izkoriščajo. Glejte, ta in ta je tudi učen, on tudi ve, kaj pišemo. On bi nas lahko tudi zavračal . . . vendar molči, ne reče nič — toraj naši nazori niso slabi, kaker nekoji fanatiki trde!! Tako potem modrujejo in kratkovidni svet slepijo.

Vsako brezpotrebno prijateljsko občevanje — opominja Sardá y Salvany — z liberalci se mora pretrgati. Tu veljajo besede Zveličarjeve: Kdor nevarnost ljubi, v njej pogine. Težko ti je? Vpri se in zveze pretrgaj! Bi občeval z okuženo osebo? Ne. Bi dalje občeval z ljudmi, katerih slab glas bi škodil tvojemu imenu? Bi obiskoval družine, ki grdo mislijo o tebi in tvojih? Kako pa moreš še dalje občevati z ljudmi, ki sramotijo tvojega Boga, ki zalezujejo tvojo vero? Nobene zveze, rekel je neki visok cerkven dostojanstvenik, z liberalci! Njihovih hiš ne obiskujte! Nobenega prijateljstva ž njimi! O ljudeh liberalske baze je vže sv. Pavel rekel: „Ne commisceamini!“ Ne občujte ž njimi! „Cum eiusmodi nec cibum sumere!“ Z liberalci niti ne banketujte! Kraj, kjer razsaja kuga, skušajo osamiti s kvaranteno, omejiti ga s tem, da pretrgajo z okuženim krajem vsako občevanje. O da bi bilo mogoče pretrgati, stalno prepričati vsako občevanje nepotrebno mej liberalci in katoličani!“¹⁾

Antiliberalcc.

¹⁾ Sardá y Salvany. El liberalismo es peccado. str. 73.

Da ne bodeš liberalne sekte sam vtrjeval
in povspeševal!

Ne bodi z nobenim liberalcem intimen prijatelj!
Sicer bo ta še potrjen v svoji zlobi.

Ne hvali liberalnih oseb! Sicer poreko, da hvališ
njih nazore.

Ne veseli se zmag liberalcev! Sicer bodo tvoje
veselje razlagali kot odobrovanje svojih brezverskih principov.

Ne podpiraj podjetja, katero imajo liberalci v roka k. Ako ima podjetje očitno dober namen, podpiraj, pa ne dajaj denarja liberalcem, ampak kat. mislečim; ne pusti objavljati svojih doneskov v liberalnih listih, ampak v katoliških. Sicer se bodo liberalci smatrali za voditelje javnega življenja, kateri vglad pa bodo vporabili v razširjevanje svoje sekte.

Ne bodi naročen na liberalne liste, tudi iz radovednosti ne. Kajti liberalci bi to izkoristili in rekli: naročen je, ker se vjema z našimi nazori! Isto tako bo o tebi tudi preposto ljudstvo mislilo.

Ne bodi naročen na liberalne liste, tudi zato ne, da ne bodeš z denarjem podpiral liberalne propagande. Kar ti je potreba, izveš o njih iz kat. listov.

Ne dopisuj v liberalne liste. Kajti liberalni vrednik bode tvoje dobre članke le kot zabelo porabil, da bodo njegove brezverske članke ljudje tem bolj brez skrbi požirali!

Ne voli nikdar liberalnega kandidata, naj bode sicer še tako umen in praktičen v posvetnih rečeh. Kajti liberalci bodo njegovo volitev izkoristili za povečanje vglada liberalne sekte in za odobrovanje liberalnih načel. Ne voli ga tudi zato ne, ker liberalen poslanec bo glasoval vedno proti veri. Bodi, da ti oskrbi zemeljski kruh, a branil bo strastno, da bi ti dali večno hrano, versko šolo.

Ne hvali liberalnih časopisov, knjig, tudi če je kaka drobtinica dobrega v njih. Kajti liberalci obrnejo tvojo hvalo tudi na vse slabo, ki je v njih.

Ne se vdeleževati liberalnih slavnosti, banketov, zabav, veselic, predstav, tudi ne iz gole radovednosti ali raztresenja. Sicer liberalci bodo razlagali tvojo navzočnost za odobrovanje svojih namenov.

Nikdar se ne tako vesti, da bi liberalci vtegnili te smatrati za svojega pristaša, ali vsaj za moža, ki jih ne obsoja š. Barvo pokazati! Sicer bodo te izkoristili za svoje nazore rekoč: glejte, tudi ta je z

nami! Toraj naši nazori ne morejo biti tako protikatoski! To bi si morali zapomniti posebno — duhovniki in sicer čim vglledniši so. Čim vglledniši so, tem več ljudij vlečejo za sabo.

Ne obsojaj katoliških bistveno dobrih pisateljev radi enega majhnega pogreška, kakor ne hvali liberalnih bistveno slabih radi ene drobtinice dobrega!

Ne zamolčuj, kote kdo vpraša, kaj je liberalizem, katere knjige, časopisi so liberalni, katera oseba je pristaš liberalske sekte! Liberalizem je herezija. Ljubezen do bližnjega tirja, da v tem nevednega v šoli, v cerkvi, v spovednici podučimo!

Isti.

„Dělo“

o slovenskih razmerah.

Maloruski (mjahki) časopis „Dělo“ je donesl v podlistku razpravo o slovenskih razmerah in posebe še o našem razporu. Članek je navdihnen od kakega narodnega svetca v Ljubljani ali na Dunaju. Pisatelj se je ali bal govoriti resnico doma ali pa si je mislil, da ga doma nikdo ne bi poslušal. Zato je šel puščati v — Lvov. No mi smo vdobili dotični številki od ruskega duhovnika — ki bode z bodočo številko naš sotrudnik — in ker smo našli v članku marsikaj, česar se pri nas ne sme izreči, da se ne razžali „vzornih rodoljunov“, zato podajamo nekaj toček iz onega spisa:

1. „Slovenski Narod“ je zatajil svoj prvotni program in je tudi sicer večkrat premenil barvo.

2. „Slovenski Narod“ je liberalno glasilo liberalne stranke. (G. pisatelj, gorje Vam, ako izvedo, kedo ste Vi, ki tako grdo preklinjate!)

3. „Narod“ je izzval duhovščino na odpor.

8. Od prvega začetka hodijo družno z „Narodom“ „Edinost“ v Trstu in pa — horrible dictu — „Soča“ v Gorici.

5. dr. Mahnič je religiozen fanatik. Duhovniki na Kranjskem, ki niso hoteli podpisati zaupnice Mahniču, so prišli v disciplinarno preiskavo.

6. Mahnič je zdaj na Slovenskem drugi papež.

7. Zdajna duhovščina ne ljubi več naroda.

Čitatelj bo pač vprašal, komu li more vse h kratu v — glavo? Pisano je za brez-glave-ljudi.

„Slovenec“

se trdno drži in vrlo napreduje. Kat. shod mu je prenovil obličje. „Slovenec“ piše zdaj vedno odločno in jasno; nikjer ni zapaziti one boječnosti in negotovosti, katera se mu je tolikrat

očitala. Članki so temeljiti in pa v lepi slovenščini spisani. Obliki se pozna mlada, spretna roka.

Mi imamo priliko čitati tudi nemške in italijanske liste, ali reči moramo: „Slovenec“ vso čast! „Gratzer Volks Blatt“ ni malo nima takih razprav ko naš „Slovenec“. Posebe še častitamo vredništvu radi člankov: „Slovenci in loža“; „Resolucije kat. shoda“; Petindvajsetletnica „Slovenskega Naroda“; „Pisma z Dunaja“. Hvalo zaslužita tudi dopisnika v Celovcu in Zagrebu. Prepričani smo, da so oni članki marsikomu odprli oči. Toda žal, da je „Slovenec“ tako malo razširjen. Na Goriškem n. pr. imajo v vsaki vasici „Sl. Narod“, „Slovanski Svet“, „Diritto croato“, „Edinost“, „Sočo“ — edinega „Slovenca“ ni. Poznamo čitalnico, ki ima polno nemških in italijanskih liberalnih listov in v katero zahajajo tudi duhovniki, in vender je „Slovenec“ demonstrativno pozabljen. Nemarnost naša je za res velika in čas je, da se je otresemo. Bodimo delavni in brezobzirni kaker naši nasprotniki! Pri tej priliki pa nam je zopet karati ne zaupnost svojih ljudi do kat. listov. Kat. listu se ne spregleda nobena besedica, noben članek, nobena reservatio mentalis, nobena plehka opomba. Vse se preceja in puli, da ne ostane nobena številka brez graje, cel list pa brez pohvale in — naročnine. O dopisnikih se povsod skrbno molči; gledajo jih po strani in izogiblje se jih, kedor meni, da je poklican na dvor . . . Ko pa uide včasih dopisniku kat. listov kaka neprevidna beseda, tedaj pa ne morejo gg. zadosti pokazati svoje gorečnosti in modrosti. To je vsoda vseh katoliških listov. Ako bi se kedaj sestavil poseben svet za kat. liste, imeli bi svetovalcev, da bi morali pod milim nebom zborovati. „Slovenec“ in njegovim dopisnikom pa naročamo: Vršite svojo dolžnost in ne iščite hvale. Vse svoje prijatelje pa prosimo in opominamo, naj si skoraj naročijo vrlega „Slovenca“. (Ljubljana, Katoliška Tiskarna).

Za mlade pisatelje

sta darovala:

P. n. g. Pahor Anton, vikar	for. 4
„ „ „ Kramar Filip, župnik	„ 3

Dijaška nezaupnica.

Celje dne 20. sušca 1893.

Veleučeni g. dr. Mahnič!

«Rimski Katolik» je naenkrat kot velikanska povodenj preplaval Celjsko gimnazijo. Mi si tega ne moremo razlagati; so li vlezmožni g. dr. izvolili «velikodušno» presenetiti nas z listom, kot postnim darilom? Prebirali smo stran na stran, a za nas nismo nič koristnega, nič zanimljivega zapazili. In kaki nazori, kake zahteve! Da bi mi postali verski fanatiki, kakor je Vaša učenost! Sploh se med dijakli nikdo ne ujema z nazori «Rim Katolika», razun kopice onih, ki so za «Judežve groše» prodali lastno prepričanje. Mi jih smatramo izdajcem naše narodne stvari! Prosimo Vas, g. dr., ne nadlegujte nas več. Ako udrihate po nas in po dijaškem glasilu «Vesni», nič nas ne vznemirja, prosimo pa, da opustite «dijaške priloge» v Vašem listu; ni pač značajno, ako nam veje od ene in iste strani laskanje in graja. Toliko, da se ne bode mislilo, da je vse štajersko dijaštvo v Vašem ostrogul!

Celjski višji-gimnazijci.

(Izjemno Vašega agenta «sedmošolca» in par njegovih privržencev.)

Zastopnik VIII. raz.

Fr. Fekonija.

Zastopnik VI. raz.

Fr. Trnovšek.

Zastopnik VII. raz.

Ant. Dovečar.

Zastopnik V. raz.

Jos. Begg.

Pobotnica „Slovenkemu Narodu“.

Na katoliškem shodu je odličen domoljub iz Gorice izjavil strmečim poslušavcem, da pri nas ni treba razpora, ker imamo vsi en program. Gotovo je g. poslanec mislil program katoliškega shoda. Za ves razpor bi bili torej le mi odgovorni, ker nismo ravnali modro in taktno. Menili smo, da je bila ona izjava nam namenjena, ali zdaj vidimo, da smo se motili. Zadeti so bili narodno-napredni gospodje okolo «Slovenskega Naroda». Zato so pa nedavno v več člankih pojasnili resolucije katoliškega shoda in temeljito razpravili vprašanje: «Ali je mogoča sprava na podlagi programa I. katoliškega shoda?» Odgovor: Ne, ne, stokrat ne! Mi smo «Narodu» prav iz srca hvaležni za to odkritosrečno izpoved. O priliki njegove petindvajsetletnice naj mi tudi mi zapišemo pobotnico, da smo ono izjavo resnično prejeli in z neslastjo pročitali. Bog daj, da bi jo brali tudi vsi «pravi katoličani» in «odlični rodoljubje» ob Soči in Vipavi.

Quibusdam.

Slovenski svet naj izve, zakaj so nam nekateri vneti gospodje vrnili edini kat. znanstveni list «R. K.», 1. Zato, ker jim ga ni vlani poslala Kat. bukvarna brez naročila. 2. Radi ene opombice (Cuidam) na platnicah. Povemo naj še, da so vsi oni gospodje že 24 let stari in da je naša opombica veljala g. Andreju Gabrščeku, vredniku «Soče» v Gorici, ki je poslal «Slovenskemu Narodu» o priliki njegove 25-letnice tako le skopičeno častitko: «Bivši večletni sodrudič: Gorski, Gorski Nihilist, Rožniški, Rombonski, Andrej Osipovič. — n —, — ski, — i, — i —, — o —, spominam se «Slovenskega Naroda» o priliki njegove 25-letnice s kolegijalnim voščilom, da bi iz 25-letne bogate skušnje zajemal potrebne nauke v nadaljnjem trdem boju za najdražje svetinje ljubljene nam naroda. «Bog in narod!»

OBSEG

II. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“.

Vojskujoče sile v devetnajstem veku. Naturalistično oboževanje človeka — propade v materijalizem. — Dvoja internacionala — katoliška in anti-katoliška	str. 129
1793 < 1893 < 1993	„ 137
David Friderik Strauss. Vvod. I. Straussovo življenje in slovstveno delovanje	„ 145
Apologetični razgovori. Teorija in praksa. — Um in srce. — Tudi kdor ničesar ne veruje, mora nekaj verovati	„ 159
Moskva. Velikorusko pleme ni najpristniše slovansko pleme. — Moskovsko carstvo je začelo po milosti tartarskih kanov. — Politična oblika njegova je posnetek avtokracijske tartarske vlade. — Velikorusko ljudstvo, od začetka katoliško, se v XV veku formalno loči od Rima. — Velikoruska cerkev se jame ločevati tudi od Carigrada. — Težnja po „narodni“ cerkvi. — Rimski papeži in moskovski vladarji — Velikoruski moskovski patrijarhi. — Petra Vel. razmerje h katoliški cerkvi. — Peter Vel. in razkolna cerkev. Petrova oporoka	„ 166
Bolgarija in Rim. Pokrščenje Bolgarov. Cerkvena politika kneza Borisa	„ 185
„Vesna“, nje okrožje in nje ozadje. Odgovor. — Še nekaj razlogov, zakaj smo proti „Vesni“ in Vesnjanom. — Česki vzorec slovenske „Vesne“. — Kdo je dr. Masaryk?	„ 225
Šolstvo na Hrvaškem. (Slovstvena ocena)	„ 241
Listek: Slovenska in hrvaška Marica	„ 225
Vgovori in vprašanja	„ 250
Raznoterosti: Da se liberalnih nazorov sam ne navzameš! — Da ne bodeš liberalne sekte sam vtrjeval in povspeseval! — „Delo“ o slovenskih razmerah. — „Slovenec“. — Za mlade pisatelje	„ 252
Dijaška priloga: Slovenskim dijakom VIII. — Čemu se učimo klasikov? — Kateri šolski predmet meni najbolj vgaja — in zakaj? (Dve razpravi.) — Skopuhova smrt. — Solze. — Ponočna tišina je meni ljuba. — Dijaško srce, junaško srce	str. 17-36.

